

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра правничої лінгвістики**

**УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали

**XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 25 листопада 2020 року)**

Присвячено Дню української писемності та мови

**Київ
2020**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра правничої лінгвістики

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 25 листопада 2020 року)

Присвячено Дню української писемності та мови

Київ
2020

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Никифорчук Д. Й., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Стратулат Н. В., професор кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент;

Усачова К. С., доцент кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 19 жовтня 2020 року (протокол № 2)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

У45 **Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи** [Текст] : матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 184 с.

УДК 481(477):34(063)

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

<i>Черней В. В.</i>	9
---------------------------	---

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Секція 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

<i>Артикуца Н. В.</i> ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАКОНОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	11
<i>Бойчук В. М., Бойчук М. В.</i> ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН КРИЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	14
<i>Марчило Л. М.</i> ФОРМИ МИНУЛОГО ЧАСУ ДІЄСЛОВА В ДІЛОВІЙ МОВІ ВОЛИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ПАМ'ЯТОК XVI СТОЛІТТЯ)	17
<i>Онуфрієнко Г. С.</i> СУЧАСНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС: РИТОРИЧНІ ПОСТУЛАТИ, ОСОБЛИВОСТІ, АКТУАЛІТЕТИ	20
<i>Паршак К. Д.</i> З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМОТ XIV–XV СТОЛІТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	23
<i>Семененко Л. Л.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКСТРА- ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЄВОЇ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС КАТЕГОРИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ	25
<i>Бондар А. В.</i> МОВА ПРАВА	28
<i>Бондзюх М. А.</i> ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЩОДО СТАТУСУ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН	31
<i>Краєвський О. О.</i> ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК СТРУКТУРНЕ УТВОРЕННЯ	34
<i>Конішук В. В.</i> МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	37

Лагодич Т. П.	
ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЯК КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРАВА	39
Мельник О. П.	
БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ	42
Настасьєва О. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ	44
Ольховська С. Д.	
МОВА ЯК ФОРМА ВИРАЖЕННЯ ПРАВА	47
Пелех К. Б.	
МОВА ПРАВА В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ (ХІ–ХVІ ст.)	50
Чуприн А. Г., Перчик А. О.	
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ІЗРАЇЛЮ В МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ	53
Якубівський В. В.	
ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	55

Секція 2. РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Конєєва О. О.	
ДІЄСЛОВА ВЗАЄМНОЇ ДІЇ В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ	58
Красницька А. В.	
ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНІ ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	60
Кушнір І. П.	
ТЕРМІН «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН	64
Маковій В. П.	
СУТНІСТЬ ТЕРМІНА «ДОГОВІР ПРО МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ» В ПРАВОВОМУ ТА ЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРАХ	67
Ознамець Г. О.	
ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	71

Онуфрієнко О. В.	
ЗМІНИ В УНІФІКУЮЧІЙ АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ТРАДИЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДЕРЖАВОЗНАВСТВА ТА СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРИЧИНИ Й МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ.....	74
Юлдашева С. А.	
ПРЕФІКСАЛЬНИЙ ТИП СЛОВОТВОРУ ТА ЙОГО ПРОДУКТИВНІСТЬ У МЕЖАХ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПРАВА	77
Горбач-Кудря І. А.	
ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА	80
Куча К. М.	
УМОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	83
Омельчук Я. О.	
ПРАВОВІ ДЕФІНІЦІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ	86
Осадча К. О.	
УНІФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕРМІНІВ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА	89
Пустова В. В.	
ПАРОНИМИ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	90
Каручеру У. А.	
ПОЛІСЕМІЯ ТА СИНОНІМІЯ В ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕКСТАХ	92
Король Е. Е.	
ТЕРМІН «ІЗОЛЯЦІЯ» У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ	95
Ознамець А. А.	
ФУНКЦІОНУВАННЯ СИНОНІМІЧНИХ СЛІВ У ТЕКСТАХ ПРАВОВОЇ СФЕРИ	99
Штука А. Ю.	
ТЕРМІНИ-СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТАХ.....	102

Секція 3. ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Васильєва-Шаламова Ж. В. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	105
Клименченко С. Д. РОЛЬ МОРФОЛОГІЧНИХ МОВНИХ НОРМ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	108
Кость С. П. ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНОЇ ЗАМІТКИ НА ТЕМУ ПРАВА	110
Котляренко С. В. РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ	112
Лоцинська Н. В. ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ В ПІДВИЩЕННІ ПРАВОВОЇ ГРАМОТНОСТІ КУРСАНТІВ	115
Маруніч І. І., Петровська В. Ю. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО РИТОРИЧНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК ФАХІВЦІВ ЗІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	117
Посмітна В. В. ПРОТИДІЯ МОБІНГУ В СЛУЖБОВОМУ СПІЛКУВАННІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	118
Проценко Г. П., Мороз Л. І. ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ	120
Стратулат Н. В. МОВНІ ЗАСОБИ НАУКОВОГО СТИЛЮ	122
Томіленко Л. М. ЩЕ РАЗ ПРО МОВНІ ПОМИЛКИ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ (НА ПРИКЛАДІ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ЖИТЛОВОЇ ПОСЛУГИ)	125
Яслик В. І. ЕВІДЕНЦІЙНІ ЗАСОБИ У ВИРОКАХ СУДУ	128

Філонова А. П., Дудко І. В.	
ІНВЕКТИВНА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ АГРЕСИВНОГО ВЕРБАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ	130
Бугайко Ю. О.	
ЛІНГВІСТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЄКТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРТИЗИ ЗАКОНІВ	132
Гойденко І. В.	
ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ДОКУМЕНТА. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТА	135
Дудко О. Л., Паршак О. Д.	
ЗМІСТОВИЙ І ФОРМАЛЬНИЙ АСПЕКТИ ЗАГОЛОВКА СТАТТІ ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ЧИТАЧА	138
Жуковська А. С.	
ДОМІНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ТЕЛЕЕФІРАХ ТА НА РАДІО	141
Івчук Ю. В.	
ЛІНГВІСТИКА В КРИМІНАЛІСТИЦІ	142
Кімлик В. В.	
МОВНІ ЗАСОБИ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ	145
Кобець А. В.	
ПРОБЛЕМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕД МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	148
Кожан Ю. А.	
УКРАЇНСЬКА МОВА – МОВА СУДОЧИНСТВА	150
Козьмін А. В.	
КУЛЬТУРА МОВИ ТА МОВЛЕННЯ ЮРИСТА	152
Колесник А. Є.	
ВАЖЛИВІСТЬ ОЦІНКИ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОВИ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	156
Мевша А. В.	
ПЛЕОНАЗМ І ТАВТОЛОГІЯ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ	158

Містота А. О.	
КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ КУРСАНТІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ	160
Мироснова А. С.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОГО СЛЕНГУ НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ	163
Моргун А. Д.	
ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ПРАВНИКА	166
Сарібекян Ю. А.	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ	168
Сушицький В. Ю.	
МОВА І КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ	170
Совгін В. П.	
ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ	174
Чернявська О. С.	
РОЛЬ І МІСЦЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ І НАУКОВОЇ ДОКТРИНИ В ЛІНГВІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗАХ	177
Шуляк Є. Є.	
КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ.....	180

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор

Шановні учасники та гості конференції!

Одним з найважливіших атрибутів нації є державний статус мови, який законодавчо забезпечує її функціонування в усіх сферах суспільного життя. Цей статус закріплено в Основному Законі, що має сприяти самовиявленню національного менталітету, популяризації української мови в країні. Державна мова є важливим чинником, що забезпечує духовне та соціально-політичне єднання людей. Мова як основа духовної культури народу об'єднує націю, зберігає національні традиції та передає їх від покоління до покоління, завдяки чому відбувається постійне культурне оновлення.

Мова в юриспруденції постає ключовим засобом правотворчої та правозастосовної діяльності, адже слово в правових джерелах є підґрунтям для формування правової думки, способом донесення правових приписів, формою передання юридично значущої інформації. Правові поняття і норми не можуть існувати інакше, ніж у визначених мовних формах. Як інструмент управління суспільними процесами право набуло властивостей нормативного регулятора лише тоді, коли його було закріплено в мові.

Таким чином, система мовної підготовки правознавців є надзвичайно важливою в контексті розбудови демократичної правової держави й активізації законодавчої діяльності. Сучасна концепція розвитку юридичної освіти в Україні передбачає підготовку фахівців з високим рівнем як юридичних, так і лінгвістичних знань, адже професійна діяльність фахівців у галузі права пов'язана з необхідністю мовно-термінологічного опрацювання текстів нормативно-правових й індивідуальних актів, розв'язання проблем вибору й правильного розуміння юридичних термінів, точних мовних засобів, застосування та інтерпретації правових понять, норм, статей.

Мова часто є предметом дискусій та наукових досліджень у юриспруденції, тож проведення XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи», присвяченої Дню української писемності та мови, є важливою подією наукового й освітнього життя. Проблематика, що визначає теми виступів учасників заходу, є актуальною як для академічної науки, так і для практичної діяльності поліції, системи МВС України загалом, органів виконавчої влади тощо.

Конференція відбувається за участю провідних науковців і науково-педагогічних працівників знаних закладів вищої освіти й

наукових установ України, серед яких: Інститут законодавства Верховної Ради України, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Запорізька політехніка», Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Міжрегіональна академія управління персоналом, Одеський державний університет внутрішніх справ, Національна академія Національної гвардії України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського тощо.

Показово, що до участі в роботі конференції активно долучилися здобувачі вищої освіти, їхні наукові керівники й молоді науковці академії, що вкотре засвідчує високий науковий і педагогічний потенціал нашого закладу, який посідає чільне місце в системі відомчої освіти й колі найпрестижніших вишів держави.

Вітаємо всіх учасників конференції з важливою науковою подією. Сподіваємося, що цей захід не лише стане можливістю для плідного спілкування з колегами та однодумцями, а й дасть змогу знайти нові шляхи розв'язання актуальних проблем правничої лінгвістики.

Бажаємо всім учасникам цього традиційного науково-практичного заходу творчого натхнення, наукових здобутків, професійної самореалізації, здоров'я та наснаги!

Секція 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Артикуца Наталія Володимирівна,
головний науковий співробітник сектору
«Українська школа законотворчості» відділу
теорії та практики законотворчої діяльності
Інституту законодавства Верховної Ради
України, кандидат філологічних наук,
доцент

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАКОНОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Поява у системі знань нової міждисциплінарної науки – юридичної (правничої, правової) лінгвістики наприкінці ХХ століття є закономірним результатом онтологічного та історичного взаємозв'язку, постійної взаємодії і взаємовпливу двох фундаментальних сфер людської діяльності – мови і права, інтеграцією наукових знань двох взаємопов'язаних галузей – мовознавства і правознавства. Право, яке формується, матеріалізується саме мовними засобами (словесними знаками у вербально-синтаксичних конструкціях), не може розвиватися й удосконалюватися без вправного застосування різноманітних мовних ресурсів, що обслуговують усі сфери юриспруденції в її широкому розумінні, та ефективного лінгвістичного інструментарію, покликаного задовольнити різноманітні потреби державно-правової комунікації на рівні сучасних вимог. Водночас лінгвістика, вивчаючи специфіку правничого мовлення на всіх мовних рівнях (лексичному, лексико-семантичному, граматичному, стилістичному тощо) та виявляючи закономірності застосування мовних засобів у юридичних текстах різних стилів і жанрів, може допомогти у пошуках оптимальних мовних засобів і мовних конструкцій для висловлення правової думки в усіх її проявах.

Завдяки взаємодії з різними сферами права і правової діяльності юридична лінгвістика активно розвиває і збагачує свій поняттєво-категоріальний апарат, методологічний потенціал, робочий інструментарій, зокрема формує набір специфічних методів для лінгво-правових досліджень та різних видів юридико-лінгвістичних експертиз (термінологічної, комплексної мовностилістичної експертизи текстів законопроектів, спеціалізованих лінгвістичних експертиз у документальних та інформаційних спорах та ін.). Завдяки спільним зусиллям мовознавців (які розглядають мову права як відкриту, динамічну і поліфункціональну підсистему літературної

мови, спрямовану на задоволення комунікативних потреб у державно-правовій сфері, і водночас як один з різновидів фахової мови) і правознавців (які вбачають у ній важливу складову теорії та філософії права, правотворчості та юридичної техніки), нині у межах сучасної юридичної лінгвістики набули особливої актуалізації такі її спеціалізовані напрями: законодавча (законопроектна) лінгвістика, законодавча стилістика, судова лінгвістика, юридичне термінознавство, юридична термінографія, граматика права, лінгвоюрисдика, лінгвоекспертологія, документалінгвістика, компаративна юридична лінгвістика, юридичне перекладознавство, історія правничої мови, юридична риторика та ін.

Фундамент науково-теоретичної, методологічної та науково-практичної бази сучасної юридичної лінгвістики складають праці відомих вітчизняних і зарубіжних лінгвістів та правників: А. Подлеха, Дж. Холла, Р. Бержерона, Г. Торнтона, М. Каца, Г. Ландквіста, П. Сандрини, Ж.-Р. де Гроота, В. Отто, Ж. Корню, Л. Еріксена, Ф. Мюллера, А. Нашица, М. Брицина, О. Сербенської, О. Копиленка, Ю. Зайцева, І. Усенка, О. Ушакова, О. Піголкіна, Д. Керимова, М. Голева, О. Александрова, А. Черданцева, Д. Баранника, Ю. Прадіда, С. Кравченка, С. Зархіної, В. Власенка, Н. Калініної, Н. Івакіної, О. Галяшиної, О. Крюкової, Т. Губаєвої, В. Калюжної, А. Марахової, В. Тураніна, О. Доценко, З. Тростюк, Б. Стецюка, Г. Миронової, О. Газдощової, А. Красницької, Г. Онуфрієнко, Т. Подорожної, А. Токарської, С. Хижняк, Л. Чулінди, Н. Чунакової, О. Шаблій, К. Шугріної, І. Шутака, О. Юрчук та ін.

Спільний доробок усіх тих, хто досліджував різноманітні теоретичні і прикладні проблеми на перетині мови і права, містить у собі чимало корисних ідей, спостережень, конструктивних пропозицій, зокрема щодо лінгвістичного забезпечення правотворчого процесу і правозастосовної практики, і тому з цих позицій має бути ретельно проаналізований та узагальнений.

Першочергове значення для законотворчої діяльності в Україні мають такі напрями сучасних юридико-лінгвістичних досліджень і розробок:

- робота з текстовими корпусами сучасного українського законодавства та базами даних, словниками законодавчих і юридичних термінів з метою створення генерального реєстру термінів сучасного українського законодавства;

- аналіз, упорядкування та систематизація термінологічних одиниць за галузями права і законодавства, їх кодифікація у галузевих словниках;

- унормування, уніфікація та стандартизація термінів, що вживаються в чинних нормативно-правових актах України, відповідно до національних та міжнародних вимог (спеціально створеною державною фаховою комісією);

- лінгвістичний моніторинг текстів законодавчих актів та законопроектів з метою виявлення порушень вимог юридичної лінгвістики та юридичної техніки, правил і норм сучасної літературної української мови;

- фіксація, аналіз та класифікація таких порушень у текстах різних галузей українського законодавства (фокусування уваги на термінологічних розбіжностях, невиправданій термінологічній дублетності та синонімії, семантичній «дифузності» на рівні визначень термінів і нормативних положень, їх незрозумілості, дво- або багатозначності з точки зору читацького сприйняття, надмірно складних для розуміння (навіть юристами-професіоналами високого рівня) синтаксичних конструкцій, стилістичних недоречностей, орфографічних помилок, непродуктивних моделях українського термінотворення, невдалих авторських утворення термінів, неправильних скорочення);

- розроблення мовно-термінологічних засад формування тексту законопроекту та ознайомлення з ними українських нормопроектувальників;

- підготовка методичних матеріалів, вказівок, інструкцій, довідкових і допоміжних матеріалів для правильного мовного оформлення законопроектів та супровідних документів до них;

- організація навчання та спеціальної фахово-мовної підготовки майбутніх нормопроектувальників на базі Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України;

- розроблення та впровадження у практику українського законотворення комплексної юридико-лінгвістичної експертизи законопроектів;

- забезпечення автентичного перекладу міжнародних нормативно-правових документів та укладання перекладних юридичних словників.

Найбільш перспективними ресурсом юридичної лінгвістики в напрямку підвищення якості сучасного українського законодавства вбачаємо розроблення і запровадження у законотворчому процесі спеціальної процедури юридико-лінгвістичної експертизи законопроектів у процесі їх підготовки до другого читання, що слугуватиме потужним фільтром для очищення мовно-термінологічного матеріалу, його унормуванню та вдосконаленню. Для цього потрібно не лише сформулювати колектив з провідних фахівців у сфері юридичної лінгвістики, стилістики та термінології, різних галузей права і законодавства, інформаційних технологій, але й розробити і відпрацювати методики експертиз з урахуванням особливостей кожної галузі законодавства.

У системі підготовки законопроектувальників Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України передбачено ознайомлення слухачів з мовно-термінологічними засадами підготовки законопроекту, зокрема:

вимогами до термінології, мови і стилю нормативно-правових текстів; досвідом впровадження наукового доробку українських та зарубіжних науковців у цьому напрямку; актуальними теоретичними і практичними завданнями юрислінгвістики у зв'язку з кодифікаційними процесами в Україні; правилами використання термінів у законопроекті; проблемами унормування термінології сучасного законодавства на основі національних та міжнародних термінологічних стандартів; алгоритмами дій для вирішення мовно-термінологічних проблем. При цьому важливою складовою фахової підготовки нормопроектувальника є напрацювання й закріплення таких необхідних практичних навичок і вмій, як: поетапне формування термінологічного апарату законопроекту, робота над словником базових термінів, побудова законодавчих дефініцій, моделювання змісту і форми правових норм залежно від їх типу, вияв негативної латентності (змістової та текстової) або двозначності, редакторський аналіз та експертиза текстової якості законопроекту, аналіз і класифікація помилок, підготовка пакету супровідних документів до законопроекту і його презентація на засіданні Верховної Ради України.

Отже, синтез правових і мовних знань у міждисциплінарних юрислінгвістичних дослідженнях не лише розширює наше уявлення про мову і право, їх глибинну сутність і взаємодію, але й уможливорює виконання низки вкрай важливих для законотворення науково-практичних завдань, спрямованих на підвищення якості сучасного українського законодавства шляхом втілення у ньому всіх необхідних якісних параметрів законодавчого тексту.

Бойчук Василь Миколайович,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент;

Бойчук Марія Володимирівна,

доцент кафедри права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Проблематика взаємних стосунків мови і права як суспільних явищ є надзвичайно складною, а тому в наукових парадигмах філософських і політико-правових учень ці питання (в онтогенезі) отримували різні тлумачення. Для прикладу, українське фундаментальне видання юридичної енциклопедії у 6 томах загалом не містить дефініції мовної політики, тоді як політична енциклопедія

(України) лаконічно-інтенсіонально вказує, що мовна політика – це «сукупність рішень щодо функцій і форм уживаних у суспільстві мов» [1]. Далі читаємо обґрунтування, що в найзагальнішому розумінні «такі рішення не обмежуються урядовими або навіть усіма державними, а охоплюють також ті, що їх ухвалюють різні недержавні організації та особи – від бізнесових корпорацій до членів родин, котрі вибирають мовні форми для спілкування в родинному колі». Таким чином, термінологічне визначення мовної політики значно розширюється у політичному та соціокультурному аспектах, беручи до уваги поняття мовної ідеології в широкому розумінні.

Загалом говорячи про політику як соціальне явище, варто пам'ятати, що політика – це насамперед «система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього чи зовнішнього життя» [3]. У такому тлумаченні розуміємо аналізоване явище у прогресивному, футуристичному чи динамічно-прогресивному аспекті, яке чітко вибудовується і спрямоване на майбутнє.

Мовна політика України сьогодні є політико-правовим явищем, що варто досліджувати в різних аспектах – культурологічному, соціальному, національно-ментальному тощо. Але у сучасному глобалізованому світі державна політика нашої держави, зокрема у сфері мовного регулювання, орієнтується головню на політико-правові акти європейських спільнот, з якими прагне асоціюватися і нормативні статuti яких визнає частиною національного законодавства.

У цьому аспекті, зокрема, йдеться про Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (Страсбург, 5 листопада 1992 р.), яка була вперше ратифікована Україною Законом №1350-XIV від 24.12.99, що втратив чинність як такий, що є неконституційним, на підставі Рішення Конституційного суду № 9-рп/2000 від 12.07.2000. Зауважимо, що тоді майже половину статей Хартії не було ратифіковано Верховною Радою, що суперечило нормам цього акта.

Удруге Хартію в повному обсязі ратифіковано Законом № 802-IV від 15.05.2003 [4]. У чинній українській редакції Хартія складається з преамбули, чотирьох частин із 23 статтями, що відповідає оригіналу.

У частині I (ст. 1–6) визначено терміни «регіональні мови», «мови меншин», а також дефініції понять «територія, на якій використовується регіональна мова або мова меншини» та «нетериторіальні мови». Визначено зобов'язання, процедури виконання та існуючі режими охорони прав уживання природних прав міноритарних мов.

Частина II визначає цілі та принципи, яких необхідно дотримуватися стосовно регіональних мов або мов меншин у межах територій, на яких такі мови використовуються, та відповідно до стану кожної мови. Зауважимо, що Хартія зобов'язує державу вибудовувати свою політику, законодавство та практику на принципах визнання регіональних мов або мов меншин як засобу відображення

культурного багатства; поважання кордонів кожної географічної місцевості, в якій використовується регіональна мова або мова меншини, з метою забезпечення, щоб існуючий раніше або новий адміністративний розподіл не створював перешкод розвитку відповідної регіональної мови або мови меншини; необхідність здійснення рішучих дій, спрямованих на розвиток регіональних мов або мов меншин з метою їх збереження; сприяння використанню регіональних мов або мов меншин, в усній та письмовій формі, у суспільному та приватному житті і/або заохочення такого використання; підтримання і розвиток стосунків з питань, що охоплюються Хартією, між групами, які використовують регіональну мову або мову меншини, та іншими групами населення держави, які вживають мову в такій самій або схожій формі, а також започаткування культурних стосунків з іншими групами населення держави, що користуються різними мовами; передбачення належних форм і засобів викладання і вивчення регіональних мов або мов меншин на всіх відповідних рівнях; передбачення особам, які не володіють регіональною мовою або мовою меншини і які проживають у місцевості, де вона використовується, можливостей вивчати її за своїм бажанням; сприяння здійсненню наукових досліджень в галузі регіональних мов або мов меншин в університетах чи аналогічних установах; розвиток відповідних форм транснаціональних обмінів з питань, що охоплюються цією Хартією та що стосуються регіональних мов або мов меншин, які використовуються в такій самій або схожій формі у двох або більше державах [4].

Частина 3 містить заходи, спрямовані на заохочення використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті відповідно до зобов'язань, узятих за пунктом 2 статті 2. Йдеться, зокрема, про врегулювання питань використання регіональних мов у сфері освіти (ст. 8), судової влади (ст. 9), адміністративних органів та публічних послуг (ст. 10), засобів масової інформації (ст. 11), культурної діяльності та засобів її здійснення (ст. 12), економічного і соціального життя (ст. 13) і транскордонних обмінів (ст. 14).

У четвертій частині Хартії виписано процедурні питання застосування Хартії стосовно періодизації та розгляду доповідей щодо мовної політики, детермінованої зазначеним документом, а також регламент роботи комітету експертів.

Частина 5 окреслює рамку прикінцевих положень (ст. 18-23), які також регулюють процедурні питання впровадження норм Хартії.

Таким чином, проаналізувавши в юридико-технічному аспекті оригінал Хартії (European Charter for Regional or Minority Languages) [5], можемо констатувати, що Україна як європоцентрична держава у своєму векторі розвитку повністю сприймає і впроваджує в національне законодавство норми правового та законодавчого континууму Ради Європи, чітко декларуючи геополітичний вектор розвитку, зокрема щодо вітальних мовних прав особи і громадянина.

Список використаних джерел

1. Кулик В. Мовна політика. Політична енциклопедія http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003908.
2. Мовна політика – сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі. Цит. за: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um51.htm>.
3. Політика. Юридична енциклопедія в 6 т./ за ред. Шемшученка Ю.С. К.: Українська енциклопедія, 2002. Т.4. С.629.
4. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text.
5. European Charter for Regional or Minority Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175>.

Марчило Лариса Миколаївна,

доцент кафедри української мови
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

ФОРМИ МИНУЛОГО ЧАСУ ДІЄСЛОВА В ДІЛОВІЙ МОВІ ВОЛИНІ (НА МАТЕРІАЛІ ПАМ'ЯТОК XVI СТОЛІТТЯ)

Пам'ятки ділової писемності XVI ст. (грамоти, актові книги) є цінним джерелом вивчення історії, мови нашого народу, оскільки в них відбито особливості політичного і суспільного життя українців, систему правових відносин того часу. Незважаючи на те, що в текстах вживалися стандартні мовні звороти, кліше, запозичені з чеського і латинсько-польського діловодства, у таких документах представлені живомовні явища української мови.

У діловій мові Волині засвідчені різні часові форми дієслова, проте найбільше представлено форм минулого часу, генетично пов'язаних із перфектом.

Форми, які постали на місці перфекта, могли бути аналітичними та синтетичними. Аналітичні форми минулого часу склалися з дієприкметників на -л та допоміжного дієслова бути у формі теперішнього часу. Особові форми допоміжного дієслова бути вживалися у I та II ос. однини та множини, напр.:

– И на то єсми ма(л)жо(н)ку мою па(н)у Але(к)са(н)дру Лесоте дала се(с) мо(и) вызнаны(и) листь з мою печа(т)ю (ВГ, 1569, 36); И на то єсми пану Радови(ц)кому Денису да(л) се(с) мо(и) ли(ст) з мою печа(т)ю и для лепшыое тве(р)дости проси(л) єсми пна Федора Якимовича Жаско(в)ского а пна Сємена Ляхо(в)ского ѿ

печа(ти) (1571, 17); у клети видель єсми знакъ о(т)биты(и) и двери рубано (АЖГУ, 1590, 56); и(ж), де(и), еха(л) єсми потребою своєю чере(з) име(н)иє его мл(с)ти пана Есифа Немирича (59);

– А и(ж) справа померы а(л)бо ревизіє воло(ч)ноє кгру(н)то(в) оно(г)[о] за(м)ку и ме(с)та ншо(г)[о] Володимє(р)ского тобе ѡ(т) на(с) поручоно про то, абы єси, зъеха(в)ши ѡ(в)де до Володимера, тую чотыри волоки пу(с)ты(х) кгру(н)ту ншо(г)[о] воло(к) ме(ст)ски(х), где на ѡ(д)но(м) ме(ст)цу єму ѡ(т)мери(л), заве(л) и пода(л) и то єго увєза(л) (ВГ, 1577, 23);

– И тамъ єсмо пытали: «Которое свєдо(м)є маєтє, и(ж) бы то была зє(м)ля ваша, поку(л) єстє на(с) ѡ(б)водили?» (ВГ, 1571, 220); ѡ то(м) сє достато(ч)нє намови(в)ши и наради(в)ши, сказали єсмо, абы па(н) Вина(р)ски(и), гроши узя(в)ши, пану Сокоору заставу ѡ(т)дасть. И по(с)лали єсмо знову с ты(м) до пана Вина(р)ско(го), упоминаючи, абы праву по(с)политому противє(н) нє былъ (АЖГУ, 1590, 75).

Допоміжнє дієслово вживалося переважно в постпозиції, хоча траплялися випадки з препозицією, напр.: Я, Перьфировна Па(н)ко(в)ая Федора Па(в)ло(в)на Якови(ц)кая ... для того умыслила єсми, абы(х) єста(т)нюю волю свою и достає(нт) мо(и) учинила ку ведомости वोє(ц) к(ж)дому члвку...(ВГ, 1571, 142); яко, де(и), єсми тоє самъ на себє де(р)жа(л) и (в)жива(л) и(з) синожа(т)ми, и(з) сєно(м) покошоны(м), нє заставуючи ничо(го) са(м) на себє и пото(м)ки свои (АЖГУ, 1590, 63); Мы, вряд(д), заховуючисє в то(м) ве(д)лє права по(с)полито(го) ро(с)казали єсмо пану Суринови до третєго дня пи(л)но на врьдє чинити (АЖГУ, 1590, 70).

Перфект позначав дію, що відбувалася в минулому, результат якої наявний (актуальний) у момент мовлення, проте відповідні форми в аналізований період перфектного значення вже не виражали.

У формі ІІ особи однини і множини вживали синтетичні форми (без допоміжного дієслова), напр.: ино пнове Ора(н)ские доведавшы ся, же тыє две части заста(в)ныє у Ла(з)ковє ѡ(т) нихъ ѡтдаляю, указовали мнє и сєстрє(н)цу моєму Станиславу Го(л)ку листы и твє(р)дости (ВГ, 1569, 43); Писа(л) и присыла(л) до врьд(д)у гдрь(с)кого за(м)ку Житоми(р)ско(го) до мене, Сєбєстіяна Кавецко(го), по(д)старостєго житоми(р)ско(го), єго м(ст) па(н) Василя(и) Тиша Быко(в)ски(и) ...(АЖГУ, 1590, 50); То ўсє вши(т)ко в сьпособъ лұпу ѡ(д) ни(х) ѡ(д)би(в)ши кгвальтовнє взєли и межи сєбє поделєли (АЖГУ, 1635, 155).

Форми минулого часу без допоміжного дієслова, утворені на основі перфекта, переважають в аналізованих пам'ятках. Зокрема, вони можуть виступати поряд із займенниками І особи, наприклад: Я, Станиславъ Во(и)тєховичъ Го(л)ко, вла(с)ною рукою по(д)писа(л) (ВГ, 1569, 48); И на твє(р)дость того я, Федора, печат(т) свою приложила к тому моєму дастає(н)ту (1571, 143); Што я записати казалъ (АЖГУ, 1590, 53). Відповідні форми продовжували

функціонувати в III особі і вживаються в сучасній українській літературній мові.

У багатьох документах зафіксовані форми минулого особового часу, що розвинувся на основі перфекта. Допоміжне дієслово бути (єсмь/єсми, еси, єсмь/єсмо, есте) перетворюється на особовий афікс і в складі таких форм може стояти як у пост-, так і в препозиції. Особові афікси в аналізованих текстах виступають у різних фонетичних варіантах та графічних різновидах: єхал-о(м) (ВГ, 1570, 29), ѡ(б)явил-о(м) (1567, 39), просил-є(м) (1569, 43), просил-омъ (1569, 45), вырозумел-о(м) (1569, 48), дал-є(м), просил-ємъ, продал-є(м) (1570, 106), спустил-є(м), вз#л-о(м) (107), по(з)нала-(м) (1576, 207); по(с)лаломъ (АЖГУ, 1590, 75), ѡдобраломъ (94), зложиломъ (107), злецила(м) (102), просилемъ (82) та ін. У документах, написаних одним писарем, можуть вживатися складні форми з однаковими афіксами та різними. Так, у грамотах від 20 та 24 січня 1567 р. вжито форми на -ом: просил-о(м), ѡбачил-о(м), ѡ(б)явил-о(м) (ВГ, 1567, 39) та ін. В актах, підписаних Станіславом Войтеховичем Голкою, представлені форми з різними афіксами: вырозумел-омъ, дал-омъ, просил-омъ (в акті від 10 жовтня 1569 р.), вырозумел-о(м), дал-є(м), просил-ємъ (в акті від 13 жовтня) (46-48).

Особові афікси минулого часу, що стоять у препозиції стосовно дієслова, приєднуються до займенників та службових частин мови: иж-є(м) дала (1569, 36), што-(м) ... жалова(л) (1567, 39), иж-є(м) вз#(л) (1570, 112), абы-(м) ... мһль (1570, 115), яко-(м) ... бы(л) (1571, 118), бо-мъ ... не давала (ВГ, 1571, 145), абы(м) ѡ(д)ступилъ (АЖГУ, 1590, 69), штомъ видель и слышалъ (1590, 51), што(м) де(р)жа(л) (1590, 63), якожемъ ... посылал (1590, 75) ін.

Трапляються випадки вживання в одному документі тих самих дієслів з особовими афіксами в постпозиції та препозиції, напр.: Я, Жда(н) Щение(в)ски(и), во(з)ны(и) зе(м)ли Кие(в)ское, со(з)нава(м) тымъ моимъ квитомъ ку записова(н)ю до кни(г) за(м)ку гдрьско(г)о Житоми(р)ского, и(ж) ... будучи мнє во (и)менью его мл(с)ти пана Васи(л)я Тиши Быковьского ... ѡповеда(лъ) и оказовалъ мнє на собе раны рубанье и битые служе(б)ник его мл(с)ти пана Васи(л)я Тиши Се(р)ге(и) Ма(т)веевичъ, у которо(го) виделомъ рану в голове шко(д)ливую тятую, а на руке и на на хри(б)те его виделомъ ра(н) силны(х) кривавы(х) биты(х) три (АЖГУ, 1590, 51); А та(к) я, во(з)ны(и), штомъ видель и слышалъ, на то(м) далъ се(с) мо(и) квитъ по(д) моею печа(т)ю и по(д)писомъ руки моеє вла(с)ное пану Васи(л)ю Тиши (Там само). На аналітизм форми вказує вживання у її складі допоміжного дієслова, яке є рухомим компонентом.

Форми минулого часу з особовими афіксами, сформовані на основі колишніх перфектних форм, уживаються в польській мові, у сучасних південно-західних говорах української мови, де у формі чоловічого роду вони мають суфікс -в.

Отже, в активній мові форми минулого часу, утворені на основі перфекта, виступають основним засобом вираження минулої дії. Вони були представлені різними структурними різновидами – аналітичними і синтетичними з різними підвидами, більшість з яких продовжує вживатися в сучасній українській мові, зокрема в діалектному мовленні. У мові українських писемних пам'яток XVI ст. відповідні форми, що вже не виражали перфектного значення, засвідчують складний процес трансформації часової системи дієслова в слов'янських мовах.

Онуфрієнко Галина Сергіївна,

доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Економіко-гуманітарного інституту Національного університету «Запорізька політехніка», доктор філософії у філологічних науках, доцент

СУЧАСНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС: РИТОРИЧНІ ПОСТУЛАТИ, ОСОБЛИВОСТІ, АКТУАЛІТЕТИ

Як когнітивно-комунікативний феномен, що набуває все більшої актуальності, сучасний юридичний дискурс дедалі частіше постає об'єктом наукових досліджень різних жанрів. З об'єктивних причин він є дійсно складним комплексним поняттям, що зумовлене передусім різними ракурсами наукового аналізу, концептами сучасних теорій та методологій у їх взаємодії, когнітивними парадигмами, національною специфікою дискурсу, світовими стандартами комунікації, потребами професій, юридичної галузі та соціуму в цілому, безпосередньо завданнями і цілями здійснюваного аналізу, його інструментарієм. У контексті цього феномену активно досліджуються в науковій періодиці термінологічна та риторична компетентності здобувачів бакалаврського й магістерського рівнів вищої юридичної освіти і правниками (Костицький М., Красницька А., Молдован В., Чулінда Л. та ін.), і філологами (Конончук Т., Онуфрієнко Г., Пашук Р., Прадід Ю. та ін.).

Розуміння мовної комунікації як пришвидшеного обміну інформацією, тобто новими знаннями, достовірними даними, об'єктивними результатами, логічними висновками, підтвердженими експериментами, доведеними гіпотезами, а риторики як лінгвокультурологічної науки про ефективне / конструктивне і переконливе / доказове спілкування [3] дозволяє обґрунтувати сутність й ієрархію взаємопов'язаних атрибутів риторичної платформи сучасної юридичної комунікації. Оскільки інформація – обов'язковий носій і невід'ємний атрибут професійної комунікації, медіа та соціальних мереж, то найпершим з актуалітетів риторичного виміру повідомлюваного є і має бути інформаційна «гігієна» (достовірність, якість, повнота, актуальність, відповідність цілям і завданням

конситуації), яка корелює з поняттєвістю, що вербалізована термінами як мовними знаками спеціальних понять та їх дефініціями. Втім, нині спостерігається не тільки чимало випадків псевдоінформування (наприклад, замість конкретних і достовірних аргументів використання словосполучень на кшталт «на мою думку», «я вважаю, що...», «переконаний у тому, що...»; приписування загальновідомому чи такому, що фактично відоме у вузьких колах і раніше, ознак нового тренду, нових висновків і результатів; привласнення чужих ідей, результатів здобутків замість об'єктивних даних про їх автора), але навіть і дезінформування як способів психологічно-маніпулятивного впливу задля введення слухачів / співрозмовників в оману (наприклад, поширення неправдивого як нібито правдивого, зокрема, у вигляді вигаданих результатів, опитувань, оцінювань, відгуків, висновків; свідомо безвідповідальне спотворення цитат; сфальшовані статистичні дані; упереджений виклад фактів; викривлення сутності принципово важливих та / або базових термінів і їх дефініцій; наведення не повністю достовірного; академічна недоброчесність; приховування професійних досягнень інших; підміна понять; звуження чи розширення теми комунікації для провокування або маніпулятивного переформатовування результатів її вивчення тощо). Унаслідок відсутності чи недостатності інформаційної «гігієни» в комунікації як окремих індивідів, так і мікросоціуму обов'язково виникатиме, з одного боку, потреба ідентифікувати факти, а з іншого – постане необхідність протидії тому, що заважає або, спотворюючи інформацію, навіть руйнує професійне спілкування – інструмент активного функціонування продуктивного колективу. Дезінформування, дедалі все більше і частіше непокоячи суспільство, маніфестується й такими негативними явищами, як тролінг та мобінг (кібермобінг, сендвіч-мобінг, босинг, десигналізаційний, відбірковий), що вимагає залучення для їх нейтралізації достатнього превентивного ресурсу, закріпленого й на законодавчому рівні.

Інформаційна «гігієна» професійного спілкування є підґрунтям наступного актуалітету риторичного виміру вербальної комунікації – доказовості істинності / правдивості повідомлюваного, що дозволяє досягти другої мети в процесі обміну інформацією комунікаторами: переконати достатньою кількістю й достовірністю наведених аргументів, цитат, статистичних і соціологічних даних тощо. Доказовість повідомлюваного, як й інформаційна «гігієна», передбачає активне й коректне відповідно до дефініцій використання мовних знаків спеціальних понять, як-от: однослівних термінів, складених термінів, термінів-словосполучень, аббревіатур. Плутанина в термінах, переважно таких, що є паронімами (наприклад, юр. компетенція і наук. компетентність), або нічим не вмотивована підміна чи отождолення понять (використання як взаємозамінних різних понять, зокрема, юридичні складені терміни і юридичні терміни-словосполучення) є проявом небезпечного дезінформування в професійній комунікації.

Обмін інформацією неможливий не тільки без термінів, що є «вербальними ущільнювачами» повідомлюваного, окреслюючи тематичний коридор і параметри поняттєвості, але й без фахово маркованих лексико-граматичних конструкцій та ustalених зворотів (наприклад, у юридичній комунікації: на розгляд суду, завдати шкоди, запобігати злочину, ігнорувати судові рішення, по суті справи, у межах юрисдикції, у позасудовому порядку). Розуміння лексико-граматичних конструкцій (здебільшого віддієслівних, іменникових, прикметникових, порівняльних) як інтегральної єдності лексичних та граматичних одиниць, які, сукупно не позначаючи спеціальне поняття, допускають зміну одного з компонентів / слів, що і призводить до зміни іншого / інших у повідомленні. Терміни-словосполучення – це цілісний, хоча й гетерогенної архітекτονіки, термінологічний знак поняття, що має чітко визначену й прийняту в академічній науці дефініцію. Проте і терміни, і лексико-граматичні конструкції – це обов'язкові складники інформації, а тому їх знання і вправне використання юристами засвідчує мовнокомунікативну компетентність галузевого спеціаліста. Усвідомлення цього покладає на лінгвістичні кафедри у ЗВО невідкладні завдання щодо розроблення інноваційних лінгводидактичних матеріалів, у яких зібрано не тільки терміни юридичної спеціальності, але й найуживаніші / високочастотні лексико-граматичні конструкції мови їх фаху як готові фрагменти для забезпечення наукової [2, с. 153-154, 193-204, 255-256, 294-301] і професійної [1] комунікації.

За сучасних умов небезпечного «свята вербальної свободи» особливе навантаження серед актуалітетів риторичного складника юридичної комунікації в усіх без винятку дискурсах припадає на її етико-естетичний ресурс, забезпечуваний професійною / корпоративною етикою інформування на трьох його рівнях: зміст (достовірність фактажу; відповідальність за інформацію; фахова доброчесність комунікаторів; абсолютна точність у використанні термінів та їх дефініцій; коректність у наведенні прикладів; переконливість і самостійність висновків; достатній (якщо не повний) ступінь аргументованості / обґрунтованості); архітектоніка (логічність взаємозв'язку та обсягів кожної з обов'язкових структурних його частин; повна узгодженість між темою / проблемою, метою її вивчення та висновками / результатами, темпоральна регламентованість); мисленнєва вишуканість й мовленнєва довершеність (вербальна маніфестація культури мислення, культури обміну знаннями та поглядами, культура безумовно точного висловлювання в монологах, діалогах, полілогах, дискусіях, дебатах, «круглих столах», презентаціях; мовленнєва «самодисципліна», повна відповідальність комунікаторів за все сказане).

Таким чином, риторичний вимір сучасної юридичної комунікації в її різноманітних колективних формах зумовлений розумінням сутності інформації та завдань інформування,

дотриманням законів організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності комунікаторів, принципів кооперації у фаховій сфері, вимог доброчесності і теперішніх потреб цивілізованого спілкування та сфокусований на триаді взаємопов'язаних актуалітетів, а саме: інформаційній «гігієні», переконливості / доказовості тверджень, етико-естетичному ресурсі повідомлюваного.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко Г. С. Навчальний російсько-українсько-англійський словник термінолексики кримінального та кримінально-процесуального права з мовнокомунікативними завданнями / За заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2019. 146 с.

2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посібник. – 3-тє вид. доп. К.: ЦУЛ, 2016. 426 с.

3. Онуфрієнко, Г. С. Риторика: навч. посібник. 2-тє вид. доп. К.: ЦУЛ, 2016. 624 с.

Паришак Катерина Дмитрівна,
доцент кафедри української мови
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМОТ XIV–XV СТОЛІТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Історія української мови привертала та привертає увагу дослідників, а одним із важливих використовуваних ними джерел є на сьогодні пам'ятки писемності: церковні (релігійно-історичні та релігійно-моральні), законодавчі, як «Руська правда», ділові документи, зокрема грамоти XIV–XV століть – офіційні письмові акти правового значення, що свідчать або встановлюють що-небудь.

Полісемантична лексема грамота є одним із ранніх запозичень з грецької мови, формою множини слова *gramma* – «письмовий знак, буква». У XIV–XV століттях вона набуває широкого вжитку зі значенням «письмовий документ» для означення юридичних фактів. Назва грамота об'єднала ділові документи, які створювалися на всій території України, у тому числі й Середній Наддніпрянщині, під час оформлення різноманітних юридичних дій як між окремими особами, так і групами людей. Лексема могла вживатися у складі атрибутивних словосполучень із залежними відіменниковими компонентами, які конкретизували її семантику, означаючи різновид письмового акту. Дослідник українських грамот XIV–XV століть В. Розов зазначав: «Скрізь і завжди люди купували, продавали, орендували, наймали, дарували, заповідали, ділили спадщину. Скрізь і завжди вони брали позики, віддавали майно в заставу, укладали всілякі економічні угоди, сварилися, сперечалися, вступали в позови, подавали скарги. Так

з'явилося безліч купчих, запродажних, дарчих, духовних, закладних, жалуваних грамот, прохань, скарг, позовів і рішень по них відповідної влади» [4, с. 6].

Прикладом можуть слугувати київські грамоти зазначеного періоду: вкладна грамота князя Долголдата Долголдатовича монастиреві Миколи Пустинського на землі Конона Толстоліського, дана в Києві 25 березня 1427 року (№ 58), жалувана грамота великого князя Свидригайла Андрієві Волотовичу на село Михлин в Луцькому повіті, дана в Києві 9 грудня 1433 року (№ 65), друга жалувана грамота київського князя Семена Омельковича Сенку Скипору на село Тухлини та людей у ньому, дана в Києві 1 жовтня 1457 року (№ 90). Зміст грамот мали розуміти не лише укладачі, а й ті особи, чії права вони зберігали. Відтак практичне значення цих документів зумовлювало загальнонародний характер мовного оформлення, точність та прозорість семантики лексичних одиниць. Мова грамот була близькою до тогочасної мови говірок, це простежувалося на фонетичному (ловища уюновая – у сучасній українській мові в'юновий; ни дному – ні одному, що може слугувати прикладом властивої північному наріччю афери) та лексико-фразеологічному рівнях. Аналізуючи лінгвістичні особливості зазначених пам'яток писемності, Ф. Медведєв стверджував, що ці акти не лише «відбивали тогочасну загальнонародну українську мову, але й прокладали широкий шлях до складання української літературної мови на живій народній основі» [2, с. 76].

Водночас у грамотах зазначеного періоду простежуються й церковнослов'янські риси, трапляються канцеляризми, штампи, зумовлені традицією, що склалася в період існування Київської Русі. Характерними, на думку мовознавців, є трафаретні вирази - зачини й кінцівки документів. Прикладом може слугувати зачин грамоти великого князя Мстислава Володимировича (близько 1130 року): «Се азъ Мъстиславъ Володимиръ снъ държа роуськоу землю въ свое княженіе...». Традиційно такий початок мали грамоти 14 -15 століть («Се язъ князь Александръ...» (грамота 1400 р.); «Се язъ Лександро...далъ есмъ десятину...» (вкладна князя Олександра, 1429 р.)), проте вони не завжди були однотипними [2, с. 76].

Ділові документи XIV–XV століть стали предметом дослідження науковців різних галузей, зокрема й мовознавців (Л. Булаховського, Л. Гумецької, М. Жовтобрюха, С. Єрмоленко, І. Матвіяса, Ф. Медведєва, В. Німчука, І. Огієнка, М. Пешак, В. Розова та ін.), оскільки є збереженими писемними пам'ятками, які не лише безпосередньо відображають різноманітні економічні та суспільні явища, а й стан української мови зазначеного історичного періоду.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С.Я. Історія української літературної мови // Українська мова: енциклопедія. Київ, 2004. С. 232–235.
2. Медведєв Ф.П. Вступ до курсу історії української мови. Харків, 1967.

3. Медведєв Ф.П. Українські грамоти XIV–XV століть як пам'ятки мови української народності // Питання історичного розвитку української мови. Харків, 1962.

4. Розов В.А. Значение грамот XIV–XV веков для истории малорусского языка. Киев, 1907.

Семененко Лариса Леонідівна,
доцент кафедри іноземної філології
та перекладу Міжрегіональної академії
управління персоналом, кандидат
філологічних наук

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКСТРА- ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЄВОЇ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС КАТЕГОРИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ

Тема цікава і популярна нині в лінгвістиці, позаяк виходить за межі розуміння мови як ізольованої структури й сягає фактів екстралінгвальної дійсності, які, за посередництва мислення, перетворюються у факти мови.

Мовленнєву ситуацію визначаємо як сукупність чинників, що впливають на мовленнєву поведінку комунікантів. У такій ситуації інтенції мовця стимулюють його до категоризації й узагальнення даних про неї. У результаті цієї діяльності мовець наділяє факти дійсності семантикою, що реалізується в граматичних формах мови. Тобто сама мовленнєва ситуація стає такою в результаті інтелектуальної діяльності мовця, свідомість якого, через визначення структурних компонентів між складниками категоризованого факту дійсності, вибудовує мовну структуру відповідно до визначеного місця сприйнятих об'єктів і встановлених відношень між ними (див. рис.).

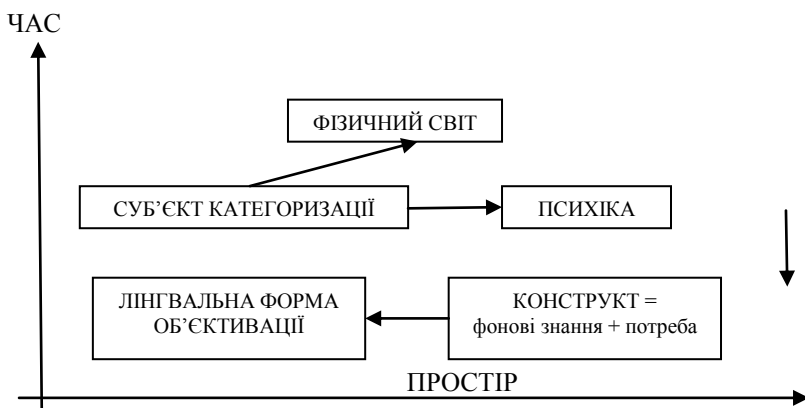

Рис. Відношення між суб'єктом категоризації
і категоризованими фактами дійсності

На нашу думку, вдалим методом для дослідження таких конструкцій є запозичена Леонардом Талмі з галузі психології методика щодо конструювання фону й фігури залежно від фокусу (точки зору) суб'єкта мовленнєвої ситуації. Згідно з цією теорією фігура від фону відрізняється низкою характеристик: (1) фігура, на відміну від фону, має чітко окреслену форму; (2) фон за фігурою здається суцільним; (3) складається враження, що фігура розташовується ближче до суб'єкта категоризації; (4) фігура, на відміну від фону, краще запам'ятовується [1, с. 97]. Ця методика дозволяє зрозуміти, яким чином вибудовується ієрархія відношень у межах ситуації, які в мовленні переходять в чітко вибудовану структуру речення: фігура, як правило, в реченні виступає підметом: ручка лежить на столі, книжка лежить на столі.

Змінюючи фон для висловлювання, мовець автоматично переорієнтовує смисли, що формують базові характеристики для визначення фігури. Наприклад, Філософи вважають, що революція – це їх предмет, бо вони її придумують. Політики вважають, що революція – це їх предмет, бо вони її здійснюють або протистоять їй. Науковці вважають, що революція – це їх предмет, бо вони досліджують її глибоко та системно (УП, 2017, 08.11).

Тобто, як ми бачимо з наведених прикладів, мовленнєва структура сприйманого факту дійсності опосередкована мисленнєвою діяльністю суб'єкта пізнання та опирається як на загальні культурно зумовлені знання про описуваний факт дійсності, так і є носієм семантики інших онтологій: онтології галузі (енциклопедичні знання про описуваний факт дійсності) й онтології мовця (емпіричні знання).

Мовленнєво актуалізована структура ситуації, та, як показують джерела дослідження, способи її експлікації можуть варіюватися: одну й ту ж екстралінгвальну ситуацію можна категоризувати різними способами.

Категоризація суб'єкта дії. Структура речення, а саме її граматичний склад залежить від фокусу уваги мовця: вибір референта для підмета визначається тим, на що скерована наша увага. Виникає відчуття, що суб'єкт дії, виражений підметом, є центральним у мовленнєвій ситуації, а саме, за словами Леонардо Талмі, найбільш активним, діяльним, чий воля і наміри здійснюють описану в реченні дію [3, с. 275]. Наприклад, Склянка знаходиться на столі. Стіл стоїть в кімнаті. Чоловік сидить за столом. Діти грають на спортивному майданчику. Тобто підметом у реченні виступатиме категоризований фрагмент дійсності, що є фігурою для когнітивної системи мовця в конкретній ситуації мовлення.

Категоризація об'єкта дії. Об'єкт дії мовленнєвої ситуації, як правило, об'єктивається залежними від предиката субстантивованими конструкціями. Тут окрему увагу відведемо пасивним конструкціям, у яких фокус переміщується на об'єкт дії. Уводиться пасивна конструкція: Вона написала книгу. Книга написана нею. Пасивна конструкція є

граматичним засобом фокусування уваги на когнітивно важливому для мовця компоненті денотативної ситуації, а саме: на об'єкті сприйняття і його властивості, якості. Категоризація об'єкта в мовленнєвій ситуації найчастіше визначається позицією іменника в реченні, а ця позиція, у свою чергу, залежить від інтерпретації ситуації мовцем. Отже, те, що в ситуації є фігурою, а що фоном, залежить від суб'єктивного сприйняття мовця, від його схематизації сприйманої ситуації.

Категоризація відношення між суб'єктом і об'єктом дії. У мовленнєвій ситуації, що є базовою для категоризації її фрагментів і виділення фону, найбільший інтерес для мовця з інформаційної точки зору становлять відношення між фрагментами, а не їхні ознаки, характеристики чи властивості. Саме встановлені мовцем відношення дозволяють інтерпретувати повідомлення з прив'язуванням до конкретного місця і часу, а також встановлювати його відношення до описуваного факту дійсності. Наприклад, Нам не уникнути кризи, якщо президент не перетворить адміністративну владу арбітрів на повноцінну бюрократію.

Політична дійсність – складний для дослідження об'єкт, позаяк вона є культурно зумовленим, об'єктивованим лінгвальними формулами конструктором, що опирається на епістемологічні моделі, вибудовуванні філософами, політологами, футурологами на різних етапах розвитку цивілізації. Попри свою універсальність, така дійсність опирається на культурне середовище та вибудовану століттями традицію суспільних взаємовідношень. Саме цей факт спричиняє маніпулятивні процеси для впливу на свідомість мас саме через зміни структури мовленнєвих формул, що об'єктивують стереотипні для соціуму моделі поведінки.

Знання про політичну дійсність і позначення її фактів вимагають кілька рівнів абстрагування при їх застосуванні. Наприклад, Політик: людина – людина, наділена певними функціями – людина, наділена певними функціями в конкретному культурному просторі – людина, що в межах окремого контексту (мовленнєвої ситуації) наділяється різними конотативними компонентами значення.

Наївні знання часто вимагають уточнень: Людина поставила підпис vs Громадянин проголосував на дільниці.

Отже, речення категоризують різні аспекти референтної ситуації. Результати категоризації залежать, у першу чергу, від фокусу мовця, від його розподілу уваги на атрибути певної ситуації і приписуванні властивостей фону і фігури.

Список використаних джерел

1. Токарева В.М. Языковая концептуализация когнитивно выделенных компонентов в ситуации слухового восприятия // Вестник ИГЛУ, 2011. С. 97–103.
2. Langacker R.W. Cognitive grammar // The Oxford handbook of cognitive linguistics / edited by Dirk Geeraerts and Hubert Cuycens. NJ: Oxford University Press, 2007. P. 421–463.

3. Talmy, L. Attention Phenomena // The Oxford handbook of cognitive linguistics / edited by Dirk Geeraerts and Hubert Cuyckens. NJ: Oxford University Press, 2007. P. 264–293.

4. Taylor, J.R. Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory. Oxford: Clarendon Press, 1995.

Бондар Ангеліна Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Ознамець Галина

Олександрівна, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

МОВА ПРАВА

Предметом вивчення є мова права як комунікативно-галузева підсистема літературної мови з характерними лінгвостилістичними і структурно-жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній. Основні функціонально-стильові різновиди правничої мови автор характеризує з таких позицій: сфера функціонування, приналежність до певного функціонального стилю та підстилю, жанру, специфічні стильові риси, репертуар мовних засобів.

Сьогодні феномен мови права є об'єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовної комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатики, текстології тощо. Кожна з цих наукових галузей досліджує мову права доволі специфічно, розглядаючи феномен вербального втілення правової думки з різних позицій, у різних аспектах і площинах, за допомогою притаманних кожній науковій галузі наукових підходів і методів. Мова права послуговується засобами різних функціональних стилів, серед яких найважливішими є: офіційно-діловий (обслуговує сферу внутрішнього і міжнародного законодавства, правозастосування, судочинства, нотаріату, діловодства), науковий (сферу правничої науки й освіти), публіцистичний (засоби масової юридичної інформації, правова освіта населення, судові промови) та розмовний (сфера переважно неофіційного професійного спілкування юристів). Ці основні функціональні різновиди правничої мови згідно з тематикою і жанровою класифікацією юридичних текстів поділяються на підстилі.

Так, в офіційно-діловому стилі є підстилі: законодавчий (конституція, закон, постанова, указ, декрет, кодекс та ін.),

дипломатичний (договір, угода, конвенція, декларація, меморандум, нота та ін.), судово-правовий (позов, апеляція, протокол допиту, обвинувальний висновок, та ін.), адміністративно-канцелярський (довідка, контракт, доручення, звіт, службовий лист та ін.). Офіційно-діловий стиль юридичного мовлення, відображений передусім у текстах юридичних документів, характеризується сукупністю таких основних стильових рис (одночасно й вимог до нормативно-правових актів): офіційність, точність, однозначність, стандартизованість (термінології, синтаксичних конструкцій: усталених зворотів, формул, кліше; структури документа), зрозумілість, повнота змісту, логічна послідовність, аргументованість, суворе нормативність на всіх мовних рівнях, настановчо-інформативний характер приписів, безособовість, узагальненість, стилістична однорідність, емоційно-експресивна нейтральність, відсутність образності та індивідуально-авторських рис. У мові правових приписів специфічними засобами висловлення правового змісту є: юридична термінологія як система словесного вираження понять і категорій права; юридичні конструкції як логіко-правові феномени; юридична аргументація; моделювання і тлумачення норм права; юридичний текст як мовне (текстуальне) вираження юридичного мислення і репрезентації правового знання; юридично-технічні правила побудови і формулювання правових норм, дефініцій термінів, нормативно-правових актів на основі вироблених у правотворчості, юридичній науці та практиці методів і прийомів. Кожен підстиль офіційно-ділового стилю має свої специфічні ознаки, норми і правила використання мовних засобів залежно від призначення офіційно-ділового тексту та комунікативного завдання. Правнича мова у кожній із названих комунікативно-функціональних галузей характеризується певним набором специфічних рис, функцій, інвентарем мовних засобів, композиційною системою функціональних різновидів і жанрово-ситуативних).

Юридична стилістика вивчає особливості усіх розглянутих стилів, стилістичні ресурси кожного з них, закономірності функціонування мовних одиниць у межах певного функціонального стилю, підстилю, жанру, взаємодію стилів. Відповідно до кожного функціонального різновиду у правничому мовленні застосовуються певні правила добору, сполучення й організації мовних засобів з урахуванням призначення, стильової та жанрової приналежності тексту. Результати стилістичних спостережень над правничими текстами різних стилів і жанрів, їх узагальнення у спеціальних дослідженнях кожного функціонального різновиду мови права допоможуть юристам, нормопроєктувальникам, юристам-лексикографам, перекладачам юридичної літератури, юристам-журналістам виявляти й оцінювати стилістичні параметри мовних засобів на рівні мовних одиниць і тексту, диференціювати стильові норми від їх порушення, доречно використовувати мовностилістичні

ресурси у різних сферах правової комунікації, досягти високого рівня мовної компетентності у фаховій сфері.

Отже, стилістичні поняття й категорії є надзвичайно важливими для вивчення як загальної специфіки мови права, так і окремих її функціональних різновидів. Визначення особливостей функціонування мови права, типологічної специфіки юридичних текстів, закономірностей використання мовних засобів у юридичних текстах різних видів і жанрів створює насамперед необхідну науково-теоретичну базу для вирішення низки актуальних прикладних завдань у сфері правотворчості і правозастосування, таких як: лінгвістичне забезпечення законодавчої діяльності; лінгвістична експертиза законопроектів; переклад юридичної літератури; створення юридичних словників та навчальної літератури; судові лінгвістичні експертизи (експертизи у документальних та інформаційних спорах; експертизи конфліктних текстів, що слугують підставою для судових позовів на захист честі, гідності та ділової репутації; авторознавча та ідентифікаційна експертизи тощо. Мова права є не тільки знаковою системою, але й невід'ємною частиною правової системи з її традиціями, особливостями логіки і функціями. Тому слушним вбачається твердження про те, що особливості мови права зумовлені особливостями самого права.

Юридичне функціонування мови – особливе середовище, в якому існують свої внутрішні закономірності, що склалися у правотворчих і правозастосувальних процесах, закріплені у спеціальних законодавчих актах чи прийняті в юридичній практиці. Воно визначається рядом факторів як лінгвістичного (внутрішні тенденції розвитку системи в синхронному і діахронному плані, тенденції до аналітизму, економії мовленнєвих засобів, дія закону аналогії), так і екстралінгвістичного порядку (причинами соціального та політичного, ідеологічного характеру тощо). Мова права є цілісною знаковою (вербальною) системою, котра покликана адекватно відображати правову дійсність сучасного суспільства. Вона призначена для фіксації, збереження і передавання юридично значущих результатів інтелектуальної (правоутворювальної) діяльності.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України // зб. матеріалів наук.-практ. конф. С. 155–158
2. Власенко Н. А. Язык права. Гос. ин-т регионального законодательства администрации Иркутской области. Иркутск : Восточно-Сибирское книжное изд-во, 1997. 176 с.
3. Зархіна С. Е. Мова права як предмет філософсько-логічного аналізу (історичний аспект): дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12. Х., 2005.

4. Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та іаконотворення : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук. Одеса, 2000.

5. Мозговий В. І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс : навч. посіб. К. : Центр навч. літ., 2006. 592 с

6. Юрчук О. Ф. Професійне спілкування у навчальній та службовій діяльності працівника ОВС: сучасний стан та перспективи // Наук. вісн. Дніпропетр. юрид. ін-ту МВС України. 2001. № 3 (6). С. 333–340.

Бондзюх Мар'яна Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: **Усачова Катерина***
Сергіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЩОДО СТАТУСУ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

За часів незалежності України питання мови не зникає з порядку денного соціально-політичного життя українців. Як наслідок того, що українські землі довгий період перебували у складі різних держав, українська мова зазнавала асиміляційного впливу мов інших народів, тож сучасна мовна ситуація є складною та потребує ефективної мовної політики. Одним із численних проблемних аспектів мовної ситуації в Україні є питання мов національних меншин, які проживають у кордонах України. Це питання наразі є актуальним, оскільки стало однією з перешкод у євроінтеграційних процесах України.

Метою роботи є розгляд категорій «мовна ситуація» та «мовна політика» у їх взаємозалежності, характеристика мовної політики в Україні щодо мов національних меншин.

Мовна ситуація – це сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіальному й соціальному взаємовідношенні й функціональній взаємодії у межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Інакше кажучи, це взаємовідношення використовуваних на певній території різних мов чи різних варіантів однієї мови. Мовна ситуація охоплює соціальні умови функціонування мови, сферу й середовище вживання мови, форми її існування [4].

Залежно від мовної ситуації держава розробляє мовну політику. Мовна політика – це свідомий і цілеспрямований вплив, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування; сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів

щодо розв'язання мовних проблем у суспільстві, державі; сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування. Держава впливає на мовну ситуацію через ідеологічні, законодавчі, адміністративні, фінансово-економічні важелі [4].

Мовна політика прямо впливає на мовну ситуацію. Прикладами провадження державної мовної політики в Україні є зміни в телевізійному та радіо просторі, вимоги до реклами, справочинства, написів та афіш, обслуговування пасажирів, проведення спортивних заходів, послуговування державною мовою під час виконання службових обов'язків політиками, чиновниками, військовослужбовцями, працівниками медичної та освітньої сфери, поступовий перехід на українську мову навчання всіх шкіл в країні.

Мовна політика регулюється відповідним законодавством – сукупністю чинних законів держави, окремими статтями Конституції, які регулюють мовну ситуацію, щоб запобігти конфліктам [4].

У ст. 10 Конституції України зазначено, що державною мовою в Україні є українська мова. Водночас гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин України [3]. Забезпечення та всебічний розвиток і функціонування української мови покладається на державу і регулюється Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року [1].

Водночас в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який встановлює мовну політику держави щодо мов національних меншин. Критики українського законодавства у цій сфері зауважують, що в Україні має бути окремий закон, основною метою якого є гарантування вивчення національними меншинами своєї мови.

У травні 2003 року Україна ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов національних меншин, метою якої є «захист і розвиток історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі» [2]. Відповідно до закону про ратифікацію Хартії, в Україні положення документу застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької й угорської.

Хартія розроблена, з одного боку, для захисту і сприяння розвитку регіональних мов і мов меншин, які є під загрозою як аспект культурної спадщини Європи і, з іншого, – з тим, щоб забезпечити можливість носіям регіональних мов або мов меншин користуватися ними в приватному та суспільному житті. Хартія встановлює основні принципи та цілі, на яких держави повинні базувати свою політику, законодавство і практику, і які розглядаються як надання необхідної основи для збереження мов. Основоположними принципами Хартії є: визнання регіональних мов або мов меншин як виразників культурного багатства; сприяння відповідним міжнаціональним обмінам; сприяння

державами взаєморозумінню між усіма мовними групами країни; відкидання всіх форм несправедливого розрізнення; сприяння і заохочення використання таких мов в усній та письмовій мові, суспільному та приватному житті тощо.

Ратифікація Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин була важливим елементом євроінтеграційних процесів в Україні. Проте проблемність мовної ситуації та непослідовність мовної політики в Україні спричинила до того, що у 2007 році окремі українські політики спробували використати Хартію для здійснення спроби наблизити російську мову до статусу державної. Місцеві органи влади окремих областей та міст України, апелюючи до Конституції України та некоректного перекладу Хартії українською мовою, ухвалили рішення про надання на своїх територіях російській мові статусу регіональної. Фактично йшлося про те, що російська мова мала замінити українську як мову діловодства та документації.

Така ситуація є прикладом некоректного трактування міжнародного документа і спробою його використати у своїх цілях регіональною політичною елітою, адже органи місцевого самоврядування вийшли за рамки своїх повноважень, використовуючи положення Хартії на свій розсуд. Питання мовної політики щодо російської мови надалі залишається складним, ще більше воно загострилося після російської військової агресії на півострові Крим та Сході України.

З метою виключення подібних конфліктних ситуацій, які пов'язані з неправильним трактування нормативно-правових актів (як внутрішніх, так і міжнародних) суб'єктами української політики потрібно продовжувати подальше вдосконалення законодавчої бази щодо цього питання. Зокрема, необхідно затвердити коректний переклад міжнародних документів, які ратифікувала Україна, щоб уникнути зловживань у цій галузі. Також слід доповнити наявні нормативно-правові акти відповідними нормами, або розробити новий законопроект, необхідний для чіткого визначення правового статусу мов національних меншин та його реалізації (за аналогією із законом про державну мову).

Отже, мовна політика держави безпосередньо впливає на мовну ситуацію в країні. Державна мовна політика в Україні станом на сьогодні виходить зі ствердження української мови як єдиної державної мови, що, враховуючи сучасну мовну ситуацію в Україні, є доцільним та обґрунтованим. Проте, вдосконалення потребує законодавство щодо мов національних меншин, зокрема розробка відповідного законопроекту про мови національних меншин має відбуватися із залученням безпосередньо представників національних меншин. Водночас, необхідно працювати відповідно до потреб національної безпеки та враховувати сучасні міжнародні відносини України з її сусідами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
2. Європейська хартія регіональних мов або мов національних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_014#Text.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2008-10-2/svit-2008-10-2-18-cochergan.pdf>.
5. European Charter for Regional or Minority Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148>.

Краєвський Олег Олегович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Красницька Анжела Віталіївна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК СТРУКТУРНЕ УТВОРЕННЯ

Письмові тексти як система знаків завжди є результатом документування явищ об'єктивної дійсності. А. В. Красницька стверджує, що перевага письмового тексту полягає в тому, що до його змісту можна повертатися багато разів, перечитуючи потрібні місця, розуміти, обмірковувати написане, мати можливість переглядати певний уривок тексту. Текст, зафіксований на папірусі, глиняній табличці, камені, папері тощо, може подорожувати без обмежень. У зафіксованому тексті зростає точність комунікативної передачі [1, с. 293–294].

Доречно зазначено, що особливе місце за своєю природою серед інших видів текстів (публіцистичний, художній, епістолярний) займає юридичний текст внаслідок того, що він передає безпосередній владний вплив на поведінку людини: завданням юридичного тексту є переконання у правомірності або неправомірності певних дій і забезпечення обґрунтування інформації [1, с. 294].

На думку В. М. Баранова та А. С. Александрова, текст у класичному юридичному розумінні є частиною понятійної спільності, у центрі якої перебуває знак. Поняття тексту закону (права) припускає, що письмове повідомлення функціонує як знак: з однієї сторони – повідомлення, виражене буквами з їх поєднанням у словах, реченнях, параграфах, главах законодавчого акта, з іншої – смисл, первинний і

визначений, обумовлений правильністю знаків, які є його провідниками [2, с. 31].

А. В. Красницька визначає юридичний текст як повідомлення, об'єктивоване у формі письмового документа, оброблене відповідно до типу цього документа, що складається з низки особливих едностей, які сполучені між собою різними типами лексичного, граматичного, логічного й графічного зв'язку [3, с. 142].

Н. В. Маланіна зазначає, що тексти нормативно-правових актів являють собою правовий феномен, у ході створення якого законодавець (автор нормативно-правового акта) відволікається від правил природної мови, обумовлених його функціонуванням у законодавчій сфері. Тематика текстів юридичного дискурсу охоплює широкий спектр концептів права: доказовість, істина, позивач, вина, закон, наклеп, порушення прав, правосуддя, вирок, репутація, свідок, мораль, суд, честь тощо [4, с. 11].

Юридичні тексти передають безпосередній владний вплив на поведінку людини, можуть мати конкретні модальні значення наказу, заборони, рекомендації, вимоги, дозволу, пропозиції, попередження, повідомлення, припису, санкції, розпорядження, пояснення, звернення, виконання, примусовості [5, с. 92]. Юридичні тексти як структурні утворення становлять клас об'єднаних загальною комунікативною метою текстів, які використовуються в типових ситуаціях спілкування, мають однакову прагматичну установку та спільні лексичні й стилістичні риси [5, с. 92].

Усі юридичні тексти звернені безпосередньо до правозастосувача. Вони направлені суб'єкту мовлення і містять явні чи приховані цілі висловлювання. Такі юридичні тексти містять певну інформацію, наказ, обіцянку тощо, виражаються за допомогою імперативу і належать до спонукальних [6, с. 48].

Основною функцією текстів офіційно-ділового стилю є передавання правової інформації, вплив та спонукування до дії.

Будь-який текст правового акта має мовну логіку, граматичну й графічну основи, що організовані для передачі інформації. Мовна основа правового тексту – це такі лексичні одиниці, як речення, стійкі словосполучення, слова; логічна основа – правила й закони формальної логіки, за допомогою яких виконано й оформлено текст юридичного документа; граматична – правила орфографії та пунктуації. Графічні основи надають локальності й структурованості тексту правового акта, його складовим частинам [1, с. 295].

На думку О. О. Ушакова текст законодавчого твору являє собою сукупність статей, об'єднаних загальною його темою, проблемою, ідеєю, ланцюг тез, які виражають думки законодавця в безособовій формі [7, с. 75].

Усі правові тексти можуть бути поділені на категорії: тексти чинних нормативно-правових актів; тексти науки права; тексти юридичної практики. Текст закону як вища форма юридизації

мовлення – сукупний результат складного пізнавального процесу, що складається з таких взаємозв’язаних стадій, як розробка концепції закону, підготовка проекту, його експертна оцінка, доопрацювання, розгляд і схвалення повноважним органом. Сутність створення текстів правових актів полягає у повідомленні членам суспільства певного владного веління [1, с. 295–296]. Тексти відображають суспільне життя через правові норми як правила належної і обов’язкової поведінки, які виконують регулятивну функцію [1, с. 296].

Правовий текст як важлива форма вираження права є поєднанням змістової та формально-мовної сторін і являє собою особливу юридичну термінологічну систему. «Однією з характерних особливостей юридичних текстів є їх понятійно-змістова навантаженість термінами, що викликано необхідністю точно і чітко оцінювати правові або позаправові дії людей. Без юридичних термінів неможливо досягти найвищої точності викладу думки законодавця; вони дозволяють однозначно тлумачити та універсально трактувати зміст тексту» [3, с. 143]. Оскільки текст правового акта є текстом офіційним, він не допускає будь-якої двозначності та різного роду асоціацій.

Законодавчі тексти мають таку структуру: преамбула (тема і головні ідеї акта); основна частина (послідовне розгортання ідей; поділяється на розділи, частини, підрозділи, статті, частини статей); заключна частина (містить додаткові положення: перехідні, заключні; підсумок значущості викладених ідей акта).

Кодифіковані нормативні акти поділяються на загальну й особливу частини. Загальна частина містить норми-приписи, дефініції, юридичні конструкції, статутні приписи тощо, а особлива – норми, які визначають вид і міру можливої або необхідної поведінки, міру юридичної відповідальності, спеціалізовані приписи [8, с. 29]. Цілісність тексту правового акта означає, що кожне наступне речення продовжує і доповнює інформацію попереднього, окремі речення сполучаються в єдине ціле – правовий припис, який органічно входить до тексту нормативно-правового акта. Всі слова, всі частини мови цього тексту мають змістове навантаження [3, с. 142].

Таким чином, юридичні тексти як структурні утворення звернені безпосередньо до правозастосувача, передають безпосередній владний вплив на поведінку людини; мають мовну логіку, лексичну, граматичну та графічну основи.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Навч. посіб. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 538 с.
2. Баранов В.М., Александров А.С. Проблема правопонимания в контексте теорий текста постструктурализма и герменевтики. *Право і лінгвістика*. Ч. 1. Сімферополь-Ялта, 2003.
3. Красницька А. В. Текст правового акта як засіб юридичної техніки. *Тиждень науки-2019*. Гуманітарний факультет. Тези

доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2019 р. Редкол. :В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2019. 1 електрон. опт. диск (DVDROM); 12 см. Назва з тит. екрана.

4. Маланина Н. В. Тексты нормативно-правовых документов в аспекте языковой личности законодателя: на материале нормативно-правовых актов Алтайского края. Автореферат дисс. ... канд. филол. наук. Барнаул, 2006.

5. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2012-2013 : тези наукових доповідей та повідомлень : [Україна, Київ, 5 груд. 2012 р. та круглих столах 24 та 29 січ. 2013 р.]. Київ : НаУКМА, 2013. 275 с.

6. Кубиц Г.В. О проблеме применения специальной оценочной лексики в юридических текстах. *Российская юстиция*. 2007. № 5.

7. Ушаков А.А. Очерки советской законодательной стилистики: Учеб. пособие. Пермь, 1967. 206 с.

8. Загальна теорія держави та права; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002.

Коніщук Вікторія Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Юлдашева Світлана
Анатоліївна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

До чинників національної безпеки належать: інформаційний (захист українського інформаційного простору – телебачення, радіо, Інтернет – від стороннього впливу); освітній (захист українського освітнього простору від стороннього впливу), науковий (підтримка й розвиток національних наукових структур), культурний (забезпечення розвитку національної культури), релігійний (забезпечення безперешкодного функціонування української церкви) та мовний, що передбачає забезпечення безперешкодного функціонування української державної мови в усіх сферах суспільного життя.

Мова – це гарантія національної безпеки, територіальної цілісності, національної свідомості та історичної пам’яті.

Із давніх часів мова як чинник державності відігравала провідну роль. Її політичний аспект найточніше визначили древні римляни: «Чия мова – того й влада».

У визначення нації більшість дослідників подає мовний компонент, а сучасні соціологічні дослідження, здійснені у провідних країнах світу, свідчать, що представника нації визначають переважно за мовою. Отже, сьогодні саме мова є основною ознакою національної ідентичності, об'єднує людей у націю, тобто є основним націєтворним чинником.

Сьогодні свідоме використання української мови – це демонстрація громадянином лояльності до Української держави, своєї національної свідомості та самоідентифікації з українською нацією. Мовна асиміляція нації як базової складової частини ідентичності призводить до зникнення й нації, і створеної нею держави. Влучно й образно про це сказала Ліна Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту – спершу їм відбирає мову». Тож державну мову як основу ідентичності варто захищати краще, ніж територію, бо, як показує історичний досвід, території, де не панує державна мова є слабо інтегрованими в державу й за несприятливих обставин чи іноземного втручання легко втрачаються. Розуміння цього все більше поширюється в українському суспільстві, проте безпекового законодавства цей процес ще й досі не торкнувся. Ставлення до державної мови як до другорядного безпекового чинника зумовлене триваючою невизначеною державною політикою в мовній сфері та зволіканням із належним законодавчим закріпленням проголошеного державного статусу української мови.

Отже, мовне питання потребує вирішення не лише з огляду на свою потенційну конфліктогенність, а передусім з огляду на надважливий сьогодні для держави безпековий потенціал мови. Без досягнення єдиного суспільного бачення базових (мовних) ознак своєї нації (етнічної чи політичної) тривалий стабільний розвиток країни є сумнівним. Отже, лише остаточне та повне домінування української мови як державної в усіх публічних сферах забезпечить консолідацію в суспільстві, посилить безпекові можливості держави.

Список використаних джерел

1. Василенко В. Зволікання дестабілізує / Володимир Василенко // Український тиждень. – № 8(494)5 – 11.05.2017 – С. 23.
2. Грабовська І. Актуальність дослідження консолідаційних процесів українства постколоніальної доби / Ірина Грабовська // Українознавчий альманах. – 2016. – Вип. 19. – С.16 – 21.
3. Заграва Е. Глобалізація і нація / Е. Заграва – К.: Фенікс, 2002. – 64 с.
4. Майборода О. Майбутнє національної державності: оптимізм переважає. Якого кольору ХХІ століття / Олександр Майборода // Філософська думка. – № 4, 2015, – С. 57–62.

5. Малко Р. Сплутані карти / Роман Малко // Український тиждень. – № 8(494)5 – 11.05.2017. – С. 20–22.

6. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір/ Лариса Масенко. – К.: Києво-Могилянська академія, 2004. – 164 с.

7. Масенко Л. Мова і політика/ Лариса Масенко. – К.: Соняшник, 1999. – 100 с.

Лагодич Тетяна Павлівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 3

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Красницька Анжела

Віталіївна, доцент кафедри правничої

лінгвістики Національної академії

внутрішніх справ, кандидат юридичних

наук, доцент

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЯК КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРАВА

Важливу роль у правотворчості відіграє юридична техніка, яка значною мірою здатна забезпечити належну якість та ефективність усього законодавчого масиву. Функціональним призначенням юридичної техніки є створення закону, який би відповідав змістові норми права.

Юридична техніка є багатоаспектною юридичною категорією для вираження: 1) прикладних аспектів юридичної діяльності державного апарату та професійної юридичної діяльності; 2) формально-структурних аспектів теорії права, а також чинного права; 3) ступеню досконалості форми, структури і мови права. Вона використовує досягнення правознавства, логіки, лінгвістики, інформатики, документознавства тощо.

О. І. Ющик юридичну техніку розглядає як необхідний спосіб вироблення та реалізації юридичних норм в юридичній діяльності державного апарату, спосіб, що забезпечує перетворення юридичного закону в дійсний закон суспільних відносин [1, с. 19].

А. В. Красницька визначає юридичну техніку як систему оснований на досягненнях теорії права і перевірених практикою правотворчості принципів, прийомів, засобів, правил (логічних, структурних, лінгвістичних) підготовки найбільш якісно досконалих за формою і структурою нормативно-правових і правозастосовних актів, що використовуються при виробленні й систематизації актів для забезпечення їх досконалості [2].

Необхідно зазначити, що термін «юридична техніка» вживається з подвійним змістом: ним позначають і науку про юридичну техніку, і саму юридичну техніку як систему правил правотворчості.

Юридична техніка з точки зору права як соціального феномену, направленою на впорядкування суспільних відносин, полягає у наданні йому властивостей системності, формальної визначеності та структурованості. Юридична техніка органічно пов'язана з організацією юридико-лінгвістичного матеріалу, його семантикою, граматичною структурою, покликана вдосконалювати мову нормативно-правових актів, робити їх чіткими, точними, аргументованими, логічними, послідовними, грамотними й зрозумілими [3, с. 164].

Будь-які відступи від правил-вимог юридичної техніки, формальної логіки, лексики й граматики дають підстави кваліфікувати їх як помилки правотворчості та правозастосування, що погіршують якість правового акта. Звертаємо увагу на те, що наслідки правотворчих помилок носять великомасштабний характер, перешкоджають реалізації суб'єктивних прав та інтересів людини й громадянина, що охороняються законом, зачіпають інтереси широких верств населення [3, с. 164].

Метою юридичної техніки є виклад акту-волевиявлення в акті-документі. В юридичній літературі наводяться різні переліки завдань, що стоять перед юридичною технікою: забезпечення чіткості, ясності й доступності мови акта, досягнення логічної несуперечності акта, запобігання у ньому прогалин і колізій, забезпечення однозначного й адекватного граматичного тлумачення правового акта в цілому. Основним призначенням юридичної техніки є найповніше і правильне перетворення акту-волевиявлення в акт-документ, відобразивши у тексті документа справжню волю правотворця. Складання правових актів є найбільш практичною й матеріальною стадією юридичної техніки.

Юридична техніка, що використовується в юридичній діяльності взагалі та при текстуальному закріпленні норм права й індивідуальних рішень, зокрема, досить різноманітна [4, с. 121]. Розрізняють юридичну техніку в правотворчості та юридичну техніку в правозастосовній діяльності. У правотворчості юридична техніка охоплює нормативні акти, а в правозастосовній діяльності – індивідуальні акти, які розраховані на чітко визначений індивідуальний випадок та адресовані конкретно визначеним суб'єктам [5, с. 103].

Юридична техніка складається як із засобів, так і з правил, прийомів і способів, за допомогою яких утворюються нормативно-правові та індивідуальні правові акти. Кожен елемент є сукупністю певних правил, яких слід суворо дотримуватися. Їх застосування має бути послідовним і взаємопов'язаним. Слід зазначити, що Ю. Г. Арзамасов вважає за доцільне виділити: а) загальну частину юридичної техніки (дослідження теоретичних і практичних проблем юридичної техніки: поняття і засоби юридичної техніки (нормативна побудова, галузева типізація, юридичні конструкції, юридична термінологія), вимоги, що висуваються до проектів нормативних актів, способи викладу нормативних документів); б) особливу частину (повинна бути присвячена

різноманітним засобам, прийомам, правилам підготовки різних видів нормативно-правових актів, починаючи із законів і закінчуючи локальними нормативними актами) [6, ч. 104].

Для ефективного виконання регулятивної ролі в суспільстві, закони повинні бути бездоганними і за змістом, і за формою. При викладі правових приписів, при однозначності тлумачення та розумінні правових норм точність, чіткість, нормативність слововживання, стилістична довершеність відіграє особливу роль [7, с. 151–152].

Таким чином, юридичну техніку слід розглядати як складовий елемент правової культури та важливе досягнення. Знання та правильне застосування засобів, правил і прийомів юридичної техніки дозволяє створювати грамотні та якісно оформлені нормативно-правові акти.

Список використаних джерел

1. Ющик О. І. Юридична техніка : проблеми визначення поняття. *Парламентаризм в Україні: теорія і практика* : Матеріали Междунар. научн.-практ. конф, присвяч. 10-й годовщини со дня провозглашения независимости Украины и 5-й годовщини со дня принятия Конституции Украины : 26 июня 2001. Київ, 2001.

2. Красницька А. В., Підвисоцький В. В. Юридичне документознавство. Мультимедійний навчальний посібник. Київ : НАВС. 2019. [Тема 2]. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec5.html.

3. Красницька А. В. Помилки правотворчості (на прикладі текстів Кримінального, Кримінального процесуального, Цивільного кодексів України). *Юридична техніка та технологія: теорія і практика застосування* : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 24-25 лист. 2016 р.). Харків : «Право». 2016. С. 228.

4. Красницька А. В. Юридична техніка процесуальних актів кримінального судочинства. *Науковий вісник НАВСУ*. Київ. № 2. 2003. 360 с.

5. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Навч. посіб. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 538 с.

6. Арзамасов Ю.Г. Тенденции развития юридических наук. Становление новой науки – номографии. *Государство и право*. 2007. № 10.

7. Красницька А. В. Техніко-юридичні недоліки Кримінального процесуального кодексу України. *Мовна ситуація та мовна політика в Україні* : Зб. тез IV Всеукр. наук.-теорет. конф. (28 лютого 2014 р.). Київ, 2014.

Мельник Ольга Петрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Ознамець Галина
Олександрівна*, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

Мова – духовний скарб нації. Це не просто засіб людського спілкування, це те, що живе в наших серцях. Українською мовою написані невмирущі твори І.П. Котляревського, Т.Г. Шевченка, Івана Франка та Лесі Українки і ще іншими митцями слова, які зробили великий внесок в культуру мовлення українського народу.

Нашою мовою розмовляють приблизно 45 мільйонів осіб. Ця мова належить до високорозвинених мов світу, яка має дуже давню й дуже непросту історію. Склавшись у надрах культури Київської Русі, вона подолала нелегкий шлях розвитку й боротьби за існування, щоб сприяти об'єднанню української нації і здобуттю ним омріяної незалежності. Спробуємо уявити цей шлях крізь призму часу...

Від середини I тис. н. е. на українських землях почав формуватися український етнос і відповідно – українська мова. Вона перейняла від праслов'янської значний специфічний лексичний фонд і чимало фонетичних, граматичних, морфологічних рис, які в українській мові склали найдавнішу групу мовних особливостей. У 448 р. візантійський історик Пріск Панійський, перебуваючи в таборі гунського володаря Аттіли на території сучасної України, записав слова «мед» і «страва». Це була перша згадка українських слів. Українську мову в різні історичні періоди називали по-різному: прбста, руська, русинська, козацька тощо. Історично найуживанішою назвою української мови до середини XIX ст. була назва «руська мова» [1].

Стільки людських життів забрав цей період, який тривав від першої згадки до сьогодення? Стільки патріотів нашої держави загинули на шляху до омріяної незалежності, свободи слова і дії? ІЩе до сьогоденішнього дня я замислювалась, що впливало на таких людей, за що вони могли пожертвувати собою заради цілої нації? Зараз я можу дати відповідь на це питання : це любов до своєї рідної землі, до маминого слова і дівочої пісні. Я впевнена що це не одна людина, а десятки тисяч борців за свободу висловлення своїх поглядів та переконань. Хочу сказати, що їх потрібно пам'ятати та не забувати...

Хотілось згадати українського історика, громадського та політичного діяча Михайла Сергійовича Грушевського, який писав: «...Заборону треба зняти і дати українцям повну свободу і спроможність розвивати своє письменство, науку і штуку (мистецтво), своє життя

громадянське, Треба горнутися до свого українського, заохочувати до нового, розширювати його всякими способами»; «Слово – це наш Бог, і жити воно має вічно, бо разом із мовою умирає і народ» [2, с. 8].

І український народ так є, не зупиняючись на своєму шляху він витіснився і показав себе серед різних народів доводячи своє існування не тільки ділом ай словом, яке змогло достукатись до різних сердець. На своєму історичному шляху становлення й розвитку як нації український народ мав власну Київську державу, Галицько-Волинське князівство, Литовсько-Руське князівства (до речі, державною мовою в цьому князівстві була українська мова – говірка української волинської шляхти), Гетьманщину, Українську Народну Республіку, довів своє існування на референдумі 1 грудня 1991 року й під час двох революцій – Помаранчевої 2004 року та Революції гідності 2013–2014 років [2].

І нарешті в 90-х роках ХХ ст. українська мова стала єдиною державною мовою в Україні. До цього знаходячись майже 300 років під заборонаю, піддаючись репресіям та не маючи повноправного державного статусу в тих країнах, до складу яких входили українські землі. Зараз статус мови закріплений Конституцією України, а саме статтею десять в якій йдеться, що:

- Державною мовою в Україні є українська мова;
- Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;
- В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України;
- Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.
- Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом. [4]

До речі двадцять першого лютого святкується Міжнародний день рідної мови. Цю дату визначено на 30-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в жовтні 1999 року, яка наголосила на важливій ролі мови в розвитку освіти, культури, для консолідації суспільства, формування нації і зміцнення держави. В Україні це свято існує з 2002 року, коли Президент України підписав відповідне розпорядження про відзначення Міжнародного дня рідної мови [5].

Отже, мова – це частина народу, держави, нації. Історія доводить, що боротьба за українську мову це і є боротьба за українську державу. Без мови не має людини, а без людини не має держави. Ця закономірність перевірена часом. Втрата ріднонаціональної мови, денаціоналізація є передумовою і механізмом деградації людини і народу. Людина і нація тільки тоді можуть бути повністю функціональні, якщо їх базова функціональна сфера – мова – виконує усі належні їй функції. Зберігши мову ти збережеш свою країну.

Список використаних джерел

1. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2881473-u-sviti-vidznacaut-den-ridnoi-movi.html>
2. Про українську мову і українську школу / М. Грушевський; передм. Я. Гояна. – Вид. 2-е. – Київ: Веселка, 1991. – 51 с.
3. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2204148-pravo-na-ridnu-movu-movna-z-bajduzist-dikunstvo.html>
4. Конституція України. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>.
5. Режим доступу: <https://zlochiv.net/21-lyutoho-mizhnarodnyj-den-ridnoi-movy/>.

Настасьєва Олександра Святославівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Красницька Анжела Віталіївна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

У лінгвістиці немає одностайної думки про те, що таке текст. Одні текстом вважають складне синтаксичне ціле, цілісний уривок мовлення, що має ознаки змістового й синтаксичного зв'язку між реченнями і абзацами (П. П. Кононенко, Л. О. Кадомцева, Л. І. Мацько). Другі – повідомлення, об'єктивоване у вигляді письмового документа, оброблене відповідно до типу цього документа, що складається з особливих єдностей, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного і логічного зв'язку та має певний модальний характер (І. Р. Гальперін). Г. В. Кубиць вважає текстом написане висловлювання, що виходить за межі фрази, тобто є дискурсом і являє собою завершене, єдине ціле, наділене внутрішньою структурою й організацією, що відповідає правилам будь-якої мови [1, с. 47]. На думку С. Є. Максимова, текстом є вербалізована комунікативна подія мовленнєвої діяльності людини. Тексти (писемні чи усні) за структурою та семантикою – завершені повідомлення. Парадигма текстів в основному поділяється на нехудожні та художні [2, с. 105]. Автори підручника «Ділове спілкування та культура мовлення» текстом вважають сукупність речень, пов'язаних і змістом, і мовними засобами. У кожному наступному реченні використана попередня інформація, що й становить змістовий зв'язок між його частинами (реченнями, абзацами) [3, с. 100].

Тексти можуть бути усними й письмовими. Перевага письмового тексту полягає в тому, що до його змісту можна повертатися багато разів, перечитуючи потрібні місця, розуміти, обмірковувати написане, мати можливість переглядати певний уривок тексту. У зафіксованому тексті зростає точність комунікативної передачі. Офіційно-ділові тексти формуються на ґрунті писемної реалізації літературної мови. Письмові тексти завжди є результатом цілеспрямованого, свідомого документування явищ об'єктивної дійсності з метою надійної передачі цієї інформації у часі й просторі [4, с. 187]. Текст є структурним утворенням та характеризується змістовою й структурною завершеністю, певним ставленням автора до змісту висловленого.

Особливе місце серед інших видів текстів займає юридичний текст.

В. М. Баранов та А. С. Олександров вважають, що текст у класичному юридичному розумінні є частиною понятійної спільності, у центрі якої перебуває знак. Поняття тексту закону (права) припускає, що письмове повідомлення функціонує як знак: з однієї сторони – повідомлення, виражене буквами з їх поєднанням у словах, реченнях, параграфах, главах законодавчого акта, з іншої – зміст, первинний і визначений, обумовлений правильністю знаків, які є його провідниками [5, с. 26]. С. С. Алексєєв визначає текст закону (іншого нормативно-правового акта) як словесно виражений і закріплений в документі зміст закону (іншого нормативно-правового акта) [6, с. 99]. На думку О. О. Ушакова текст законодавчого твору являє собою сукупність статей, об'єднаних загальною його темою, проблемою, ідеєю, ланцюг тез, які виражають думки законодавця в безособовій формі [7, с. 75]. А. В. Красницька вказує на те, що юридичним текстом є повідомлення, об'єктивоване у формі письмового документа, оброблене відповідно до типу цього документа, що складається з низки особливих єдностей, які сполучені між собою різними типами лексичного, граматичного, логічного й графічного зв'язку. Текст правового акта передає безпосередній владний вплив на поведінку людини, характеризується змістовою й структурною завершеністю та певним ставленням автора до змісту висловленого. Завданням юридичного тексту є переконання у правомірності або неправомірності певних дій [8, с. 142].

Усі тексти правової сфери поділяють на категорії: тексти нормативно-правових актів, тексти науки права, тексти юридичної практики.

Н. А. Власенко зазначає, що будь-який текст, у тому числі й нормативно-правовий акт, має мовну логіку, граматичну й графічну основи, що організовані для передачі інформації. Мовна основа правового тексту – це такі лексичні одиниці, як речення, стійкі словосполучення, слова; логічна основа – правила й закони формальної логіки, за допомогою яких виконано й оформлено текст юридичного документа; граматична – правила орфографії та пунктуації. Графічні

основи надають локальності й структурованості тексту нормативно-правового акта, його складовим частинам. Усі складові тексту органічно взаємозв'язані та доповнюють один одного [9, с. 55]. Текст нормативно-правового чи індивідуального акта повинен «демонструвати зразкове літературне мовлення, високу нормативно-правову якість тексту, системність, поняттєво-термінологічну узгодженість із чинним законодавством та мовнотилістичну досконалість» [10, с. 153].

Текст правового акта є цілісною єдністю. Його фрагменти (розділи, глави, статті, пункти) розглядаються не як щось повністю самостійне, а як частини цілого – компоненти єдиного тексту. Цілісність тексту нормативно-правового акта означає, що кожне наступне речення продовжує і доповнює інформацію попереднього, окремі речення сполучаються в єдине ціле – правовий припис, який органічно входить до тексту нормативно-правового акта. Всі слова, всі частини мови цього тексту мають змістове навантаження [4, с. 387]. Юридіко-технічні правила-вимоги структурної організації тексту акта вимагають послідовного, точного, чіткого, лаконічного та доступного для розуміння і застосування текстуального вираження нормативно-регулятивних цілей і положень певного акта. Текстуальне оформлення правового акта повинно здійснюватися відповідно до системного характеру права в цілому, з місцем і значенням вираженого в ньому нормативно-регулятивного змісту в системі всього чинного права. Зміни, що вносяться новими правовими актами в чинне право, повинні бути спрямовані на його вдосконалення, на подолання наявних в ньому суперечностей, а не породжувати нові колізії. Нові правові акти не повинні дублювати зміст уже наявних актів з того ж самого питання [8, с. 143]. Важливою ознакою тексту юридичного документа має бути логічність. Документ повинен бути викладений у чіткій логічній послідовності, тобто кожна наступна його частина має бути продовженням попередньої й закономірно впливати з неї [11, с. 112].

Таким чином, юридичні тексти відображають суспільне життя через правові норми; основною функцією юридичних текстів є передача правової інформації.

Список використаних джерел

1. Кубиц Г. В. О проблеме применения специальной оценочной лексики в юридических текстах. *Российская юстиция*. 2007. № 5.
2. Максимов С. Є. Комунікативний тип тексту як фактор, що визначає «поведінку» перекладача. *Вісник СумДУ*. Серія : філологічні науки. 2003. № 4 (56).
3. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ : Центр учбової літератури, 2010.
4. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

5. Баранов В. М., Александров А. С. Проблема правопонимания в контексте теорий текста постструктурализма и герменевтики. *Право і лінгвістика*. 2003.

6. Алексеев С. С. Право : Азбука – Теория – Философия. Опыт комплексного исследования. Москва : Статут, 1999. 720 с.

7. Ушаков А. А. Очерки советской законодательной стилистики: Учеб. пособие. Пермь, 1967.

8. Красницька А. В. Текст правового акта як засіб юридичної техніки. Тиждень науки-2019. Гуманітарний факультет. Тези доп. наук.-практ. конф. (15–19 квітня 2019 р.). Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2019.

9. Власенко Н. А. Основы законодательной техники. Практическое руководство. Иркутск, 1995. 53 с.

10. Артикуца Н. В. Стилiстика законодавчого тексту. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи*. Тези доповідей. Київ, 2014.

11. Хахуцяк О. Ю. Проблема тексту в кримінально-процесуальних актах. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи*. Тези доповідей. Київ, 2012.

Ольховська Софія Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Красницька Анжела Віталіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МОВА ЯК ФОРМА ВИРАЖЕННЯ ПРАВА

При підготовці нормативно-правових та індивідуальних актів важливим питанням є співвідношення та взаємодія мови і права. Мова є формою вираження права, адже правові поняття і норми можуть бути виражені тільки за допомогою мови.

Мова права – це цілісна комунікативно-галузева підсистема літературної мови з певним набором характерних лінгвостилістичних і структурно-жанрових ознак, зумовлених специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [1, с. 24].

Мова і право як форми суспільної свідомості утворюють унікальне правове явище – мову права. Необхідно звернути увагу на те, що у сучасних літературних джерелах поняття «мова права» позначається різними термінами: мова права, мова закону, мова нормативно-правових актів, юридична мова, мова правового тексту, законодавча мова, правове мовлення. Ці терміни часто змішуються та живаються як синоніми [1, с. 24].

Н. В. Артикуца стверджує, що багаторівневість мови права як системи простежується насамперед на функціонально-стилістичному рівні. Маючи широку й відкриту сферу побутування, мова права характеризується функціонально-стильовою та жанрово-стильовою неоднорідністю. Послугується вона засобами різних функціональних стилів: офіційно-ділового (сфера внутрішнього і міжнародного законодавства, правозастосування, судочинства, нотаріату, діловодства); наукового (сфера правничої науки й освіти), публіцистичного (засоби масової юридичної інформації, правова освіта населення, судові промови) та розмовного (сфера усного професійного спілкування юристів) [2, с. 157].

Відкритість мови права як системи виявляється у наявності в юридичних текстах поряд із юридичною лексикою загальновживаних слів, спеціальної лексики суміжних із правом сфер, у процесах термінологізації та детермінологізації, тенденції до розширення юридичного словника за рахунок новоутворень, взаємодії власних мовних ресурсів і запозичень тощо [3, с. 25].

С. Е. Зархина вказує на те, що мова права є цілісною знаковою (вербальною) системою, яка покликана адекватно відображати правову дійсність сучасного суспільства. Вона призначена для фіксації, збереження і передачі юридично значущих результатів інтелектуальної (право утворювальної діяльності) [4].

Мова права як одна з професійних мов, що виникла на основі літературної національної мови, функціонує в процесі правового впливу на суспільні відносини, відображає всі зміни, що виникають у правовій системі суспільства. Основна мета мови в праві полягає у вираженні вольових приписів і передачі цих приписів усім членам суспільства. У зв'язку з тим, що якість правового акта визначається безпосередньо якістю його мови, законодавча техніка у сфері мови повинна спиратися на: єдність думки й слова; логічну послідовність, стрункість і завершеність викладу думки; стабільність, чіткість, доступність, простоту, стислість, ясність, зрозумілість уживаних термінів і терміносполук; використання чітких дефініцій юридичних термінів [5, с. 90].

Цілком справедливо зазначено А. В. Красницькою, що правові норми не можуть існувати інакше, як у визначених мовних формах. За допомогою мови думка законодавця оформлюється й стає придатною для зовнішнього використання. Будь-які нормативно-правові чи індивідуальні акти так чи інакше пов'язані з усною чи писемною мовою, отже, чим майстерніше нею володіє юрист, тим більше в нього професійних успіхів [6, с. 145]. Формуючи в мові державну волю у вигляді правової норми, законодавець мислить за допомогою мови. При всій відмінності функціональних стилів і вчений, і законодавець, і письменник, і публіцист користуються одним матеріалом – мовою [6, с. 145].

Мова і право впливають і взаємно збагачують один одного. Право здійснює значний вплив на мову, формує мову права в межах

правової системи, сім'ї, концепції, доктрини тощо. Мова і право є соціальними нормативними системами, що виступають регуляторами поведінки індивіда в суспільстві. І право і мова мають ідеальне та матеріальне втілення: мова через мовлення, право – через нормативний правовий акт. Загальним у цих соціальних феноменів є властивості нормативності, ієрархічності та системності. Мова – це носій права, основний засіб передачі правової інформації. Учасники правовідносин здійснюють обмін інформацією за допомогою мови. Мова є засобом вираження правових приписів. Вона забезпечує можливість спілкування між сторонами процесу [2, с. 23–24].

У праві через мову відбувається вплив на свідомість людей, спонукання їх на вчинення дій відповідно до норм певного закону. Таким чином, мова закону виражається шляхом закріплення законодавчих приписів у офіційних письмових текстах, що видаються державними органами за допомогою спеціальних мовних засобів, які є, в свою чергу, засобами юридичної техніки [2, с. 24].

Отже, мова є основним засобом передачі правової інформації; мова і право виступають регуляторами поведінки індивіда в суспільстві; впливають і взаємно збагачують один одного; мова права відображає всі зміни, що виникають у правовій системі суспільства.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Мова права як засіб юридичної техніки. *Освіта, мова та культура у процесі глобальних трансформацій* : Міжвузівський круглий стіл (01 квітня 2016 р., м. Київ) : 36. матеріалів. Київ : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2016. 200 с. С. 23–25.

2. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. 36. матеріалів наук.-практ. конф. С. 155–158.

3. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/149235495.pdf>

4. Зархина С. Е. Мова права як предмет філософсько-логічного аналізу (історичний аспект) : дис. канд. юрид. наук. Нац. юрид. академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2005. С. 82.

5. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2012-2013 : тези наукових доповідей та повідомлень : (Київ, 5 груд. 2012 р. та круглих столів 24 та 29 січ. 2013 р.). Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т прав. наук. Київ : НаУКМА, 2013. 89–92с.

6. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

Пелех Катерина Богданівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Красницька Анжела
Віталіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МОВА ПРАВА В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ (XI–XVI ст.)

У сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом прояву думок, професійного спілкування юристів, засобом передачі професійної (правової) інформації. Ця знакова система включає в себе спеціальні юридичні терміни, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права, або юридичною мовою [1, с. 38]. Слушно зазначено, що феномен мови права є об'єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовленнєвої комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатії, текстології та ін. [2, с. 137].

Право, правосвідомість існують у мовній формі, знаходять своє вираження в юридичній термінології та фразеології. Правові поняття і норми можуть бути виражені тільки за допомогою мови, адже кожна норма права є думкою законодавця, яка не може існувати без мовного оформлення. Мова права як одна з професійних мов, що виникла на основі літературної національної мови, функціонує в процесі правового впливу на суспільні відносини, відображає всі зміни, що виникають у правовій системі суспільства [3, с. 90]. А. В. Красницька вказує на те, що мова і право впливають і взаємно збагачують один одного. Право здійснює значний вплив на мову, формує мову права в межах правової системи, сім'ї, концепції, доктрини тощо. І право і мова мають ідеальне та матеріальне втілення: мова через мовлення, право – через нормативний правовий акт. Мова – це носій права, основний засіб передачі правової інформації. Учасники правовідносин здійснюють обмін інформацією за допомогою мови. Мова є засобом вираження правових приписів [4, с. 23–24].

Мова права як матеріальна сторона правових відносин у суспільстві почала утворюватися одночасно з виникненням права. Перші юридичні документи є основними джерелами виникнення спеціальної правової термінології, юридичних конструкцій. Це такі документи, як Закони Хаммурапі (кодекс вавилонського рабовласницького права, виданий у II ст. до н. е. царем Хаммурапі),

Закони дванадцяти таблиць (з лат. *Legesduodecimtabularum* – звід законів Стародавнього Риму), Закони Ману (стародавній індійський збірник релігійних, моральних, політичних і правових норм), «Закон судний людем» (найдавніша пам'ятка слов'янського права VII–IX ст.), «Руська правда» (збірник норм давньоруського права XI–XII ст.) тощо. «Саксонське зеркало», «Швабське зеркало», «Руська правда» та низка інших правових джерел є однією з основ, на яких формувалась літературна мова. «Руська правда» стала основою ділової мови часів Київської Русі [5, с. 147].

Першим збірником норм давньоруського права XI–XII ст. була «Руська правда», яка дійшла до нашого часу в різних редакціях. У «Руській правді» широко представлена юридична термінологія (напр.: «суд» – розбір справи; «клепати» – звинувачувати; «тать» – злодій; «обіда» (образ) – правопорушення; «видок» – свідок, який що-небудь бачив; «послух» – свідок, який що-небудь чув; «правда» – звід правил і т. д.). «Руська правда» справила величезний вплив на пізніший розвиток феодального права України, Росії, Білорусії, Литви [5, с. 149]. Одним із джерел мови права Київської Русі були статутні грамоти і договори. Поступово з'явилися такі ділові документи, як записи та пам'яті, в яких оформлювалися різного роду юридичні угоди, кабали, «крєпости» тощо. У Київській Русі утворення перших законів відбувалося шляхом запису звичаїв. В усній мові побутували прислів'я, приказки, спеціальні вислови, які формували звичаї, обряди [5, с. 150].

Лексика судочинства розвивалась на основі давньоруського мовного фонду. Матеріали староукраїнських пам'яток XIV–XV ст. доводять, що спільнослов'янські за походженням слова, а також власне давньоруські терміни утворюють цементуючі ланки в усіх лексико-семантичних розрядах тематичних груп: 1) лексика, пов'язана з організацією і ходом судового процесу; 2) назви постанов суду і понять, стосовних виконання вироків; 3) лексика на означення існуючої адміністративно-юридичної документації та понять, пов'язаних з її поточним оформленням [6, с. 260].

Після татаро-монгольської навали (XIII–XIV ст.) у державницькій сфері Галицько-Волинського князівства послуговувалися давньоруською писемною мовою. У XIV столітті вона функціонувала в законодавстві, судочинстві, великокнязівській канцелярії, державному листуванні. У тогочасній Галичині та на Західній Волині, що були складовими Польщі, українська мова набула статусу, наближеного до державного. Зокрема, її використовували у справочинстві [7, с. 196].

Значне місце в пам'ятках законодавства посідають актові книги – збірники документів, що складалися протягом XV–XVIII ст. В актових книгах XIV–XV ст. вживалося багато державних, судово-юридичних, адміністративних термінів, наприклад: значення «пеня за вбивство» передавалося словосполученням вина головная, «штраф за насильство» – гвалтовная вина, «подавати скаргу» – чинити жалобу,

«викликати в суд» – чинити позовъ, «виносити вирок» – чинити сказаніє, «підлягати покаранню» – мати вину, «зазнавати шкоди» – имати кривду [5, с. 151–152].

Після Люблінської унії 1569 року українська шляхта продовжувала популяризувати рідну мову, намагаючись оформлювати юридичну документацію «руською» мовою. Водночас в офіційно-діловій сфері дедалі активніше стали використовувати польську та латинську мови. Унаслідок полонізації в адміністративних установах упродовж тривалого часу староукраїнську мову не вживали. Протягом XIV–XVII століть українська писемно-літературна мова була мовою державного діловодства в Молдавському князівстві. Проте вже у XVIII столітті її було майже цілком витіснено з офіційного вжитку. У державних установах Лівобережної України українською мовою послуговувалися до початку 80-х років XVIII ст. [7, с. 196]. Мова права почала засвоювати багато чужомовних слів, не властивих побутовій розмовній мові. З'явилося багато латинізмів, варваризмів, європеїзмів, які ускладнювали розуміння закону народом. У закони інколи механічно переносилися шведські, німецькі, голландські, латинські слова. У ділову мову ввійшли такі іншомовні слова, як адміністратор, губернатор, інспектор, президент, оренда, апеляція, рапорт, акт, амністія, вексель тощо. Замість колишніх «грамот», «уложений», «судебників», «указів» використовують «регламенти», «маніфести», «артикули» [5, с. 153].

Отже, історія розвитку суспільства органічно пов'язана з лінгвістичною моделлю світу, адже розвиток мови не можна відокремити від розвитку суспільства; мова і право як форми суспільної свідомості утворюють унікальне правове явище – мову права, яка відображає усі зміни, що виникають у правовій системі суспільства.

Список використаних джерел

1. Любченко М. Мова і право: питання співвідношення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81).
2. Ляшук А. В. Мова права як об'єкт наукового вивчення сучасної гуманітаристики. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. Київ : НАВС, 2019. Ч. 1. 252 с.
3. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2012-2013 : тези наукових доповідей та повідомлень : (Київ, 5 груд. 2012 р. та круглих столів 24 та 29 січ. 2013 р.). Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т прав. наук. Київ : НаУКМА, 2013. 89–92 с.
4. Красницька А. В. Мова права як засіб юридичної техніки. *Освіта, мова та культура у процесі глобальних трансформацій* : Міжвузівський круглий стіл (1 квіт. 2016 р., м. Київ) : 36. матеріалів. Київ : Ін-тут кримінально-виконавчої служби, 2016. 200 с. С. 23–25.

5. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

6. Історія української мови: Лексика і фразеологія. Київ : Наук. думка, 1983. 788 с.

7. Галій М. С. Становлення та розвиток мови права в сучасній українській літературній мові. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13).

Чуприн Андрій Геннадійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ;

Перчик Андрій Олександрович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Проценко Галина**

Петрівна, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ІЗРАЇЛЮ В МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Моделі мовнопланувальної політики завжди стикатимуться з тим, що можливість застосування мовного законодавства щодо кожної з мов буде різною.

Зазвичай присутність у державі інших, крім державної (офіційної), мов не розглядається як небезпека. Однак в українських реаліях дуалізм українська – російська набув ворожого протиставлення в політичному дискурсі упродовж століть.

Ще з XVIII ст. Російська імперія розглядала українську мову як потенційну загрозу, яку треба було придушувати (Емський указ, Валуєвський циркуляр), загрозу, що була символом окремішності українського народу, його правом на самостійність та власний розвиток.

У роки радянської влади відкрита форма мовної політики щодо української мови декларувала розвиток і функціонування української мови, однак прихована, неясна мовна політика щодо української мови була протилежною: і відповідне корпусне планування (зокрема, зближення з російською), і поступове звуження її функцій у найважливіших сферах, зокрема освіті, науці, культурі, що призводило до згортання узусу української мови та її знецінення в мовній свідомості суспільних одиниць.

У протиставленні цих мов і сьогодні розгортається статусна боротьба. Вона генерована не в соціумі, а в політичних сферах, а предметом дискусій переважно є не самі мови, а їхній статус. Тому

вирішення мовних питань в законодавстві подекуди набуває ознак політичного компромісу і не є об'єктивним ані щодо потреб громадян, ані щодо вдалого проекту для розвитку самих мов.

Та все ж українські реалії свідчать, що моделі регулювання мовних відносин, яка б дала змогу з часом вирівняти zdeформовану мовну ситуацію України, ще або не знайдено, або не стає політичної волі для її впровадження. Зберігати і підкреслювати власну самотність, зокрема й мовну унікальність, природно для кожної нації, що реалізувала своє право на самовизначення й спромоглася утворити самостійну державу. Недаремно, терміни «*держава*» і «*нація*» подекуди синонімічні – тільки нація може створити державу і захистити її, мобілізувавшись перед загрозою. Такому об'єднанню в масштабах держави служитимуть передусім мова й культура.

Те, що молодій самостійній державі потрібно здійснювати рішучу й цілеспрямовану мовну політику, довели своїм прикладом чимало країн, як доведено вже й те, що відсутність такої політики навіть за умов існування нації в іпостасі нібито незалежної держави веде до подальшої її асиміляції колишнім колонізатором.

Національна мова – не тільки культурне надбання, а й одна із підвалин захисту державою свого права на існування. Приклад того – мовна політика Ізраїлю. Державна мова в Ізраїлі – іврит, або, як все частіше її називають, ізраїльська мова.

У випадку івриту лінгвіст має справу майже з біблійною легендою про воскресіння Лазаря: коли Еліезер Бен-Сгуда, який чи не найбільше прислужився справі розвитку івриту, наприкінці XIX ст. приїхав у Палестину, іврит фактично був мертвою мовою. Відродженню його розмовного варіанту, яке розпочалося наприкінці XIX ст. і набуло обертів із середини XX ст. (коли була проголошена незалежність Ізраїлю), передували століття суто писемного існування.

Зусиллями невеликої групи ентузіастів мовою іврит були створені навчальні посібники, укладені словники, розроблені навчальні програми й упроваджені в школах, відкриті періодичні видання. У цю справу було вкладено чимало сил і коштів, і помилкою було б uważати, що мовна політика уряду щойно проголошеної держави, яка тільки домогалася визнання й перебувала у стані перманентного конфлікту з Палестиною, не натикалася на опір із боку власних громадян, для яких ця мова тоді була чужою.

Але відродження івриту мало під собою потужну ідеологічну базу: він став невід'ємним складником самотньої ідеології сіонізму. Ізраїльтяни не збиралися мислити себе носіями цінностей, засвоєних під тиском чужих культур, чи продовжувачами способу мислення, нав'язаного їм під чужим пануванням, а отже, і носіями мови, яка не відображає їхньої унікальності. Це свідчило б про вторинність нації.

Тож через систему продуманих культурно-просвітницьких і доволі жорстких політико-правових заходів уряд новоствореної держави зробив мову, якою вже давно перестали говорити і яка нібито перестала бути

«рідною» для євреїв, мовою повсякденного спілкування багатомільйонної нації. І це – за півстоліття існування держави.

Заходи і методи запровадження іврит у молодій на той час державі Ізраїль не варто навіть порівнювати з мовною політикою в Україні – вони не є рівноцінними.

Отже, державна політика у мовній сфері повинна сприяти поширенню української мови на всі сфери мовлення та підвищенню престижу всього українського. А оскільки громадяни вже починають розуміти суть мовних проблем та не опираються різноманітним заборонам російської та російськомовної продукції, можемо прогнозувати, що російська мова поступово втратить домінуючі позиції у спілкуванні наших громадян, а її місце посіде українська, як це і належить державній мові.

Якубівський Владислав Вадимович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Юлдашева Світлана**
Анатоліївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Українська мова зазнала багато знущань та страждань протягом всієї історії. Шістнадцять царських указів про заборону нашої мови, шкіл, книг, преси, перекладів, театральних вистав... У часи радянської влади розпорядження та постанови суттєво обмежували використання української мови. Галасливий інтернаціоналізм насправді нічим не різнився з шовінізмом. Створення двомовності за фактом зводиться до російської одномовності. Руйнувалася культура, віра, знищувалася мова, нав'язувалася більшовицька ідеологія, культивувалися цінності.

Обмеження українців у мові породжувало почуття, що тільки посилювало нігілізм серед населення. Суспільство деградувало не тільки економічно, а й морально, хоч і розбудовувалися лікарні, школи, університети, кінотеатри, спортивні комплекси, підприємства. У цьому парадокс комуністичної системи, що є однією із причин краху. Послаблення режиму Горбачовим – підняло боротьбу за національні права майже в усіх республіках СРСР. Однією з перших вимог українців було вжиття заходів на захист мови. У відповідь було розроблено проект закону «Про мови в УРСР». Участь в розробленні цього закону взяли десятки тисяч людей, зокрема об'єднаних у такі організації як Товариство української мови ім. Тараса Шевченка. Врешті-решт закон було прийнято, сталося це наприкінці 1989 р.

Так, ми вільно володіємо російською, подекуди англійською, а українську вживають і вивчають хіба що іноземні студенти чи діаспори за кордоном.

Отже, мовне питання є дуже важливим і вирішувати його потрібно на державному рівні. Модернізація українського суспільства на новій системі ідеологічних координат немислима без державної мовної політики, пріоритетом якої має бути розвиток української мови як консолідуючої духовної сили українського суспільства. Українська мова повинна забезпечувати всі сфери життєдіяльності державного організму, нею мають послуговуватися інтелектуальні та політичні верстви України.

Бракує не лише здорового політичного глузду, а й політичної мужності почати нещадну боротьбу проти антиукраїнських, антидержавних сил у вищих ешелонах влади, бракує сили волі усвідомити себе українським народом, а не безрідним «народом України», бракує української ідеї, української мрії, якими б перейнялися не лише письменники, окремі науковці, політики й державні мужі, а весь український народ.

Для прикладу, уряд Литовської Республіки затвердив Програму вживання та розвитку державної мови на 1996-2005 роки й щороку виділяє кошти для її реалізації. 1995 року дві установи – Державна комісія литовської мови та інспекція мови – були об'єднані в одну. Кодекс адміністративних юридичних порушень ЛР передбачає засоби адміністративного впливу: попередження або грошове покарання (від 25 до 500 дол. США). Штраф передбачається за невживання державної мови на печатках, бланках, вівісках, при описі товарів; виконанні службових обов'язків, у діловодстві; за подання документів недержавною мовою, вживання недержавної мови у телепередачах, радіопередачах та кіно; невиконання рішень Державної комісії литовської мови. Щороку для реалізації Програми вживання і вдосконалення мови виділяється близько 700 тис. дол. США.

Також можна повчитися у демократичній Франції, як треба дбати про мову. 4 серпня 1994 року Національні збори й Сенат країни ухвалили закон. У ньому держава, створена авангардним етносом сучасності, нагадує знову й знову: «Французька мова як державна мова, згідно з Конституцією, є важливою складовою частиною самобутності й національного надбання Франції. Знання французької мови і двох інших входить до основної мети навчання». За порушення цього закону накладається штраф у розмірі 9 тис. американських дол. або шість місяців ув'язнення. Ось як у добу інтеграції, «спільного простору», ринку, глобалізаційних процесів повинен утверджувати свою національну самобутність, національну освіту, державну мову народ, якщо він вважає себе цивілізованим. Французи нагадують давно, але невмирущу, націєтворчу істину: щоб націю поважали інші – їй потрібна самоповага.

Не можна не пригадати подвигу ізраїльтян, які за історично короткий час змогли відродити давньоєврейську мову (іврит), яку впродовж 2 тис. років вважали мертвою.

Прикладів достатньо, аби ми тільки робили правильні висновки і впроваджували потрібні заходи.

Потенційні чинники авторитету мови:

1. Аби мовний ренесанс у країні став реальністю, необхідно мати справді українську владу на всіх рівнях.

2. Ми повинні категорично вимагати від уряду зміни правил гри на мас-медійному ринку, телебаченні, радіо, у пресі. Перед медіа олігархами мають бути поставлені умови: або вони діють за національними правилами, або їх усувають із ринку інформації.

3. Необхідно перейти на мономовне теле- і радіомовлення з 80-відсотковим пріоритетом української мови. Ринок часописів має стати домінантно українським, а україномовний продукт повинен мати додаткові пільги.

4. Необхідно ліквідувати практику паралельного випуску часописів двома мовами, різко збільшити ринок україномовної інформації у сфері сенсацій, політики, розваг, охорони здоров'я.

5. Держава має зробити реальні кроки для збільшення службового мовокористування через атестації службовців і покарання за порушення мовного законодавства.

Державна мова – це не тільки мова керівництва: чиновників, можновладців, політиків. Це, насамперед, мова народу, яка охоронятиме його інтереси і задовольнятиме культурні потреби. Рідна мова має бути батьківщиною і оселею буття людини, де вона мешкає не тимчасово чи «для офіціозу», а постійно, витворюючи мовні мікросвіти скрізь і з усіма: у магазинах, кафе, ресторанах, перукарнях тощо. Нинішнє становище української мови сприяє тому, що українець почувається емігрантом на власній землі, – у чужомовному оточенні, розрекламованими іноземними закладами, товарами. Ліна Костенко назвала українську націю раритетною, самотньою на власній землі у своєму великому соціумі. А в одній із поезій проникливо зауважила: «Ми вже як тіні на своїй землі. Хто зрозуміє нашу ностальгію?» Ностальгія за батьківщиною безперечно, відлунюється в щемливій ностальгії за рідною мовою, що по-справжньому мусить стати державною.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#n54>.

3. Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.

4. Зубков М. Г. Українська мова. Універсальний довідник. К., 2005. С. 496. URL: <https://ukrolib.wordpress.com/2015/12/27/українська-мова-універсальний-довід>.

5. Романчук О. Чи потрібна Україні українізація? URL: <http://universum.lviv.ua>.

Секція 2
**РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Конєєва Олена Олексіївна,

старший викладач кафедри української мови
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

**ДІЄСЛОВА ВЗАЄМНОЇ ДІЇ В СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ
ДИСКУРСІ**

Взаємодія є основою життя суспільства, адже люди постійно контактують, устанавлюючи або розриваючи зв'язки, що існують у різних соціальних групах або між окремими особами в процесі їхньої спільної діяльності. Це може бути як міжособистісне спілкування, так і взаємодія, пов'язана з певними суспільними контактами, у тому числі й правового характеру. Унаслідок цього часто існує необхідність устанавлення певних меж і юридичних норм, які регулюють взаємодію членів суспільства. У зв'язку з цим виникає потреба в правильному вживанні дієслівної лексики на позначення різних аспектів взаємодії.

Смислова структура дієслова ширша, ніж семантичні можливості іменника, коло значень дієслова рухоміше [1, с. 7]. У дієслівній лексиці виявляються різні модальні, видові відтінки, міститься вказівка на активного чи пасивного діяча та інші додаткові характеристики, тісно пов'язуючись з його семантикою [2, с. 242]. Тому лінгвістична наука прагне повніше й глибше дослідити семантичні особливості дієслівних лексем як особливого класу слів, який характеризує процесуальну ознаку предметів, виявити й проаналізувати функційно-семантичні параметри лексико-семантичних групувань слів, зокрема дієслів взаємної дії, що дає необхідний матеріал для вичерпного опису лексико-семантичної системи мови.

Дієслова взаємної дії характеризуються широким колом семантичних особливостей, виражаючи різні аспекти міжособистісної взаємодії під час знайомства, мовлення, у процесі встановлення дружніх контактів, вияву спорідненості, стосунків антагоністичного плану, взаємодії між предметами та явищами, а також роз'єднання й відновлення взаємної дії.

Сучасний юридичний дискурс, зокрема періодичні видання юридичної тематики, репрезентують уживання дієслів взаємної дії, які дають змогу описати різноманітні соціальні контакти громадян, співпрацю установ чи організацій, реалізацію потреб суспільства в здійсненні правових стосунків. У процесі такої діяльності виникає потреба обговорити якісь проблеми, а отже, вживаються дієслова мовлення, які позначають взаємний комунікативний процес за участі кількох співрозмовників, наприклад: Ми «не комфортні» адвокати, з

якими можна домовитися чи знайти компроміс, не вигідний нашим клієнтам; Ідея об'єднання «під одним дахом» обох категорій дискутується вже декілька років; Так, наприклад, неодноразово у правничих колах обговорювалася необхідність впорядкування норм, що регулюють правосуб'єктність неповнолітніх пацієнтів; Упродовж перших двох місяців 2020 року спільнота обговорювала законопроект № 2708 – урядовий проєкт Закону «Про працю», поданий до Верховної Ради 28 грудня 2019 року, – не лише з точки зору змісту, а й форми та назви документа («Український юрист»). Дієслова мовленнєвої взаємодії позначають процес обміну словами, міркуваннями; дію, яка характеризується за кількістю учасників взаємодії, яких може бути два й більше; часом тривання комунікації; повторюваністю; наявністю предмета й мети мовлення.

Представлені у текстах юридичних періодичних видань також дієслова, які позначають соціальну взаємодію, пов'язану із стосунками антагоністичного плану, адже юридична практика часто покликана вирішувати певні конфліктні ситуації. Тут доречно звернути увагу на те, що ЦК України містить загальні норми щодо припинення особи у разі її неспроможності, а тому не потребують їх суттєвого перегляду, а відповідні норми ГК України вже давно конфліктують з положеннями і минулого Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», і нинішнього Кодексу України з процедур банкрутства; За першим варіантом – спочатку сплатити нараховане податкове зобов'язання, а тоді – судиться в усіх трьох інстанціях; Дії державних органів у зв'язку з коронавірусом викликають чимало нарікань та бажання судитися, проте робити це завжди неспросто («Український юрист»). У текстах юридичного змісту вживаються ті дієслова антагоністичної взаємодії, які передбачають конфліктну ситуацію, що відбувається в певному правовому порядку, наприклад, у суді.

Поширеними в юридичному дискурсі є також дієслова із семантикою роз'єднання соціальної взаємодії: У питанні доцільності зосередження в ІР-судіконкурентних та ІР-справ – думки професійної спільноти розділилися; Їм погано: розриваються соціальні зв'язки, обмежується рух, вічний день бабака, невпевненість у доходах, невідомо коли все це закінчиться... («Український юрист»). Дієслова із таким значенням позначають взаємодію, яка полягає в роз'єднанні істот або рідше неістот, які перебували в якихось стосунках чи були з'єднані між собою. Тобто це взаємодія, що спрямована не один до одного, а один від одного.

У юридичних текстах уживаються й дієслова зі значенням відновлення соціальної взаємодії: Оскільки карантинні реалії майже нікого не залишили в привілейованому становищі, конструктивний діалог між контрагентами може допомогти врегулювати конфліктні питання без судових процедур та матиме позитивні наслідки для взаємовідносин сторін як на період карантину, так і після нього з

огляду на потенційно складну економічну ситуацію; Утім, правники переконані, що ринку та регулятору все ж доведеться порозумітися задля розв'язання низки проблем («Український юрист»). Такі дієслова позначають процес, що полягає у встановленні чи відновленні соціальної та духовної взаємодії, якої не існувало взагалі або вона була припинена внаслідок якихось причин, найчастіше в результаті антагоністичних стосунків. Дієслова з таким значенням можуть вступати в антонімічні відношення з дієсловами взаємодії, пов'язаної зі стосунками антагоністичного плану, а також з дієсловами роз'єднання соціальної взаємодії.

Отже, у текстах юридичних періодичних видань репрезентовані дієслова, семантика яких пов'язана із різними аспектами взаємодії, яка відбувається в процесі соціальних контактів людей.

Список використаних джерел

1. Виноградов В.В. Основны етипы лексических значений // Вопр. языкознания. 1953. № 5. С. 3–29.
2. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
3. Український юрист. Журнал сучасного правника. Номери журналу за 2020 рік [Електронний ресурс]. 2020. URL: <http://jurist.ua/?archive>.

Красницька Анжела Віталіївна,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНІ ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі суспільного розвитку України одним із пріоритетних напрямків правової реформи вдосконалення усієї правової системи держави є питання вдосконалення законодавства. Зауважимо, що «проблеми забезпечення високого юридико-технічного рівня нормативно-правових актів, попередження та виправлення лінгвістичних помилок є досить актуальними. Право повинно прагнути досконалості, а саме: повноти правового регулювання, логічності та несуперечності правових норм, структурної організованості» [1, с. 77]. Недосконалість прийнятого закону пов'язують із правотворчими помилками. Правотворчі помилки носять масштабний характер, у зв'язку з чим призводять до негативного результату діяльності у правовій сфері, зачіпають інтереси широких верств населення, перешкоджають досягненню певних цілей, містять можливості настання шкідливих наслідків для держави, суспільства та особистості [2].

Певною мірою детальне дослідження помилки як суто юридичного явища було започатковане у Давньому Римі. Проблеми

юридичних помилок почали досліджувати в межах римського приватного права, яке характеризувалося чіткістю визначень і високою юридичною технікою. Під помилкою римляни розуміли неправильне уявлення про юридично суттєву обставину, суперечність між уявленням і дійсністю, розбіжність між волею та її вираженням: особа висловила не те, що хотіла, або не висловила того, що хотіла.

За своєю сутністю помилковість є викривленим відображенням дійсності у свідомості людей. Помилка виникає випадково, без попереднього свідомого наміру. Помилковість зажди ненавмисна, що відрізняє її від неправди (те, що суперечить правді, істині, брехні) і дезінформації (спотворена, свідомо неправдива інформація, поширена як правдива для введення в оману).

Необхідно вказати на те, що позиція вчених-правознавців з приводу змістовного значення поняття «помилка» досить неоднозначна, що часто призводить до неузгодженості понятійного апарату сучасної теорії права. Одні вчені використовують терміни «недолік», «помилка», «вада», «огріх», «деформація». Інші – «дефект», «омана», «недосконалість», «неузгодженість», «прогалина». Одні правознавці використовують терміни «дефект права», «правовий дефект», «дефекти у праві», «дефект правотворчості», «законодавчий дефект», «дефект норм права», «дефект системи законодавства», «дефект нормативно-правових актів», «дефект правозастосовних актів» тощо. Інші – терміни «правові деформації», «юридичні колізії», «конкуренція правових норм», «прогалина у праві», «прогалини у законодавстві» тощо. Ще інші – терміни «помилка у законотворчості», «юридична помилка», «правова помилка», «правотворча помилка», «законотворча помилка», «помилка у праві», «техніко-юридична помилка», «помилка у правозастосуванні», «помилка інтерпретаційна» тощо [2]. Вважаємо, що слід залишити термін «помилка» у зв'язку з поширенням цього поняття.

Важливо зазначити, що правотворчі помилки, які допускає законодавець при застосуванні правил і засобів юридичної техніки, є завжди результатом, а не процесом або дією. Вони призводять до неправильного розуміння сутності правової норми, перекручення початкового задуму законодавця; викликають труднощі при тлумаченні змісту нормативно-правового акта; породжують зволікання; перешкоджають реалізації акта на практиці; погіршують його якість, адже в результаті виникають суперечності, неточні й нечіткі положення [3, с. 164–165]. Правотворчі помилки як недоліки у змісті та формі нормативно-правових актів являють собою негативний результат недотримання правил-вимог юридичної техніки, формальної логіки, лексики, граматики, стилістики, що виражається у неточному викладі та закріпленні правотворчої волі у текстах нормативно-правових актів, які не досягають поставлених цілей стосовно упорядкування суспільних відносин [3, с. 165].

Проаналізуємо правотворчі помилки за формою зовнішнього вияву, які допущені у тексті Кримінального процесуального кодексу України.

Детальне найменування назви глави. Зокрема, глава 41 має таку назву: «Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні» (містить 36 слів).

Детальне найменування статей. Прикладом такого недоліку є наступні статті: а) назва статті 265 «Фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем» містить 21 слово; б) назва статті 520 «Процесуальні дії під час кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні» містить 41 слово.

Помилки при формуванні дефініцій. При формуванні нормативної дефініції законодавець подає занадто широкі визначення понять. Наприклад, зайва деталізація наявна у визначенні поняття «речові докази» у частині 1 статті 98: «Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення» (містить 72 слова). У пункті 8 частини 1 статті 3 «Визначення основних термінів Кодексу» подано дефініцію поняття «керівник органу досудового розслідування», яке містить 68 слів; у пункті 25 частини 1 статті 3 подано дефініцію поняття «учасники кримінального провадження», яке містить 86 слів.

Термінологічна надлишковість та надмірна інформація. Ця помилка спостерігається в частині 2 статті 166 КПК України, в якій є зайві слова, без яких у реченні можна обійтися: «У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано...». Потрібно Якщо дозвіл ... надано...

Зворотною до вживання зайвої інформації є відсутність інформації. Так, у частині 4 статті 28 КПК України: «Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово» спостерігаємо відсутність слова – слід щодо особи, яка тримається під вартою, та неповнолітньої особи. У частині 2 ст. 59 КПК України також спостерігаємо відсутність слова: «Питання участі

законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється...». Потрібно питання про участь ... регулюється.

Логічне неузгодження. Доречний приклад наводить І. В. Мудрак, який зазначає, що «указівка законодавця в частині 1 статті 55 КПК України на те, що «потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди...», дещо логічно не узгоджується з іншими положеннями кримінально-процесуального закону, оскільки мова може йти як про моральну, так і про майнову шкоду, завдану одним і тим же кримінальним правопорушенням одному й тому ж потерпілому, а цивільний позов подається про відшкодування моральної та майнової шкоди, якщо така була завдана. Тому доречніше в цьому разі вказати в частині 1 статті 55 КПК України «та/або» [4, с. 258].

Наявність логічних помилок. У пункті 4 частини 3 статті 69 КПК України спостерігаємо логічну помилку: «...викладати у висновку експертизи». По-перше, слід викладати у висновку експерта, по-друге, цей пункт суперечить назві розділу 5 «Висновок експерта» і статті 101 «Висновок експерта», в якій зазначено, що «висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи».

Неправильно чи невдало оформлено словосполучення або речення. У частині 1 статті 23: «Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно». Потрібно: «...отримує в усній формі».

Наявність наведених правотворчих помилок у нормах кримінального процесуального права у деякій мірі демонструє недосконалість правових норм кримінального процесуального законодавства, відсутність точності й чіткості формування термінів і категорій, що використані у чинному законодавстві. Для ефективного виконання регулятивної ролі в суспільстві, закони повинні бути бездоганними і за змістом, і за формою [5, с. 151–152].

Підводячи підсумок характеристики правотворчих помилок, необхідно зазначити, що проаналізовані нами помилки Кримінального процесуального кодексу України свідчать про те, що текст кодексу необхідно вдосконалювати.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Вимоги, що ставляться до застосування юридичних термінів у нормативно-правових актах. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : Матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (27 лист. 2015 р.). Київ : НАВС, 2015. 244 с.

2. Красницька А.В., Підвисоцький В. В. Юридичне документознавство. Мультимедійний навчальний посібник. Київ : НАВС. 2019. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec5.html.

3. Красницька А. В. Помилки правотворчості (на прикладі текстів Кримінального, Кримінального процесуального, Цивільного кодексів України). Юридична техніка та технологія: теорія і практика застосування : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 лист. 2016 р.). Харків : «Право». 2016. С. 228.

4. Мудрак І. В. Щодо лексико-граматичного та спеціально-юридичного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію в кримінальному провадженні. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (43). 2019.

5. Красницька А. В. Техніко-юридичні недоліки Кримінального процесуального кодексу України. Мовна ситуація та мовна політика в Україні : Зб. тез IV Всеукр. наук.-теорет. конф. (28 лютого 2014 р.). Київ, 2014.

Кушнір Ірина Павлівна,

докторант науково-організаційного
відділення Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького, кандидат юридичних наук

ТЕРМІН «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Розвиток інформаційного суспільства обумовлює застосування нових термінів, термінологічних конструкцій, значна кількість яких сьогодні є загально і нормативно вживаними, але які не мають офіційно закріпленого тлумачення. Це стосується поняття «забезпечення» у сфері реалізації інформаційного законодавства, яке найчастіше згадується в аспекті «інформаційного забезпечення», «забезпечення інформаційної діяльності», «забезпечення інформаційної безпеки», «правове забезпечення інформаційної безпеки». Це поняття не було належним чином розроблено як самостійний правовий термін, хоча має досить поширене використання. Отже, в умовах сьогодення є потреба в уточненні смислового навантаження цього терміна.

У словнику української мови «забезпечення» уживане як матеріальні засоби до існування, дія за значенням забезпечити [1]. А «забезпечувати» розглядається у таких сенсах: постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [2]. «Інформаційне забезпечення» у словнику В. Т. Бусела розтлумачено, як «забезпечення необхідною інформацією, організація банків даних». Правове забезпечення передбачає наявність сукупності правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус [3, с. 375]. У зв'язку із тим, що інформація у правовому полі передбачає

динамічний стан, а саме обіг (сама по собі сукупність інформації поза межами правових відносин, не введена, не втілена у них не має цінності та не потребує забезпечення), на наш погляд, доцільно говорити у визначенні про «забезпечення обігу інформацією», або «створення умов для обігу інформації», а не про «забезпечення ... інформацією». Інформаційний – стосується інформації і називає предмет, «який містить, опрацьовує, видає інформацію» [4]. Отже, на противагу динамічному стану статичний стан передбачає інформаційне забезпечення, як таке, що закріплює статус, умови правового обігу окремого виду інформації (про фізичну особу, таємної тощо), у зв'язку із тим, що стосується інформації, її статичний стан.

З урахуванням особливостей процесу управління Р. А. Калюжний та В. О. Шамрай надають вагомості «інформаційному забезпеченню» через: забезпечення відповідною множиною інформації; діяльність ... з організації збору, реєстрації, передачі, зберігання, опрацювання і представлення інформації; діяльність щодо формування цілеспрямованої суспільної й індивідуальної свідомості суб'єктів суспільних відносин щодо управління у конкретній сфері суспільних відносин [5, с. 39].

Годун В. М., Орленко Н. С., Сендзюк М. А. автори навчального посібника «Інформаційні системи і технології в статистиці», під інформаційним забезпеченням розуміють, «сукупність форм документів, нормативної бази і реалізованих рішень щодо обсягу, розміщення і форм організації інформації, яка циркулює в системі автоматизованого оброблення економічної інформації чи в інформаційній системі» [6]. Такий підхід обумовлює технічну складову обігу інформації і лише з використанням інформаційних систем. При цьому словосполучення «організація інформації» є незрозумілим.

Є. А. Бовкун приділивши увагу з'ясуванню поняття інформаційного забезпечення боротьби з корупцією в діяльності органів державної податкової служби України, розглядає термін «забезпечення» через «унормування ... діяльності суб'єктів суспільних відносин» і сукупність правових та практичних «заходів, спрямованих на удосконалення або покращення функціонування будь-чогось за певних умов». Науковець узагальнює, що у широкому розумінні під забезпеченням щодо «діяльності податкових органів ... потрібно розуміти систему відповідно наукових і практичних напрямків оптимізації діяльності органів державної податкової служби при реалізації покладених на неї функцій» [7, с. 8]. Вважаємо, що поняття «забезпечення» у будь-якому контексті (управління, у певній сфері діяльності тощо), з урахуванням навіть широкого підходу повинно бути більш конкретизоване.

Зокрема, В. Л. Зьолка сформулював поняття «інформаційного забезпечення управління в ДПСУ» – як цілеспрямовану діяльність органів та посадових осіб ДПСУ, яка здійснюється з дотриманням вимог законодавства щодо забезпечення інформаційної безпеки, та

полягає у здійсненні процедур щодо пошуку, збирання, обробки, аналізу, зберігання і своєчасній передачі певним суб'єктам управління даних, необхідних для формування і реалізації управлінського впливу, направленого на забезпечення ефективної організації охорони та захисту державного кордону, адекватного та оперативного реагування на загрози національній безпеці у прикордонній сфері та ускладнення обстановки на державному кордоні, попередження і розкриття правопорушень законодавства в прикордонній сфері, а також забезпечення ефективної організації діяльності системи ДПСУ та її елементів [8, с. 203].

Таке визначення надто переобтяжене інформацією, але у цілому воно дає можливість з'ясувати хто, на якій підставі, з якою метою, у якій спосіб, у яких напрямках створює умови для системного функціонування, впливу на відносини.

На думку О. Ф. Скакун, під правовим забезпеченням необхідно розуміти: визначення поведінки людей та їх колективів; надання цій поведінці певного спрямування і розвитку; уведення її в певні межі; вплив на суспільні відносини за допомогою правових норм; юридичний вплив на поведінку фізичних та юридичних осіб [9, с. 135]. М. В. Цвік та його співавтори думають, що правове забезпечення передбачає цілеспрямовану дію на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [10, с. 327]. В. А. Ліпкан зазначає, що правове забезпечення – це утворення і підтримка в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та упорядкування всього арсеналу юридичних засобів (норм права, правовідносин, прав і обов'язків, актів та ін.) [11, с. 520].

С. І. Царенко у процесі дослідження адміністративно-правове забезпечення прикордонного режиму виділив такі ключові аспекти стосовно його забезпечення, які можна узагальнити наступним чином: це комплекс заходів, які застосовуються у функціонуванні органу публічної адміністрації; обумовлено чіткою метою (охорона, захист, упорядкування) правових відносин; має межі реалізації, щодо конкретного завдання [12, с. 53].

Забезпечення виступає тією умовою, яка надає дієвості, убезпечує ресурсами для втілення конкретних відносин, та є їх гарантією. Отже, її можна розглядати як систему «інструментів», що надає реальності окремим аспектам інформаційних відносин (безпеці, діяльності, обігу інформації). Супутніми елементами у забезпеченні виступають засоби матеріального (засоби ІТС, документ), віртуальної (мережа Інтернет), вербальної комунікації (інформування про діяльність органу публічної адміністрації). «Забезпечення» як узагальнена категорія інформаційних відносинах відображає конкретні взаємопов'язані елементи: мета (обіг інформації, здійснення діяльності, стан безпеки); засоби досягнення мети (правові, організаційні); суб'єкти уповноважені застосовувати правові засоби.

Список використаних джерел

1. Словник української мови. В 11 томах. Том 3. 1972 с. 17. URL: <http://sum.in.ua/s/zabezpechennja>.
2. Словник української мови. В 11 томах. Том 3. 1972 с. 18. URL: <http://sum.in.ua/s/zabezpechuvaty>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Інформативний – Інформаційний <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine70-16.pdf>.
5. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : монографія / за ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. Київ : КВІЦ, 2002. 296 с.
6. Інформаційні системи і технології в статистиці : Навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. В. Ф. Ситника. К.: КНЕУ, 2003. 267 с. URL: <https://library.if.ua/book/80/5658.html>.
7. Бовкун Є. А. Поняття інформаційного забезпечення боротьби з корупцією в діяльності органів державної податкової служби України. *Форум права*. 2010. № 3. С. 6–12.
8. Зьолка В. Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект) : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. 672 с.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник ; пер. з рос. / О. Ф. Скакун. Харків : Консум, 2001. 656 с.
10. Загальна теорія держави і права / за ред. проф. М. В. Цвіка, та ін. Харків : Право, 2002. 432 с.
11. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посібник / за ред. В. А. Ліпкана. Київ : КНТ, 2007. 884 с.
12. Царенко С. І. Адміністративно-правове регулювання та забезпечення прикордонного режиму Державною прикордонною службою України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 310 с.

Маковій Віктор Петрович,

завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

СУТНІСТЬ ТЕРМІНА «ДОГОВІР ПРО МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ» В ПРАВОВОМУ ТА ЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРАХ

Розглядаючи право на охорону здоров'я серед основоположних природних прав людини як фізіологічної істоти, необхідно звернути увагу на форму та зміст його реалізації. У зв'язку з цим доречно згадати положення Загальної декларації прав людини, ч. 1 ст. 25 якої

прямо вказує на одне з основних завдань, що стоять перед кожною державою-підписантом, а саме: створення гідних умов проживання людини, необхідних для підтримання її здоров'я і забезпечення додатковими соціальними благами у випадку виникнення фізіологічних чи вікових порушень такого (хвороба, інвалідність, старість тощо). Відповідним чином на рівні національної правової системи у Конституції України (ст. 49) та Цивільному кодексі України (ст. 283) безпосередньо було деталізовано право особи на охорону здоров'я, яке забезпечується системною діяльністю державних та інших організацій, передбаченою Конституцією України та законом. Вочевидь сутність останнього поняття має множинне значення, під яким слід розуміти систему законодавства в сфері охорони здоров'я людини, як найвищої цінності сучасної держави та суспільства.

З метою забезпечення охорони здоров'я людини у країнах сучасності напрацьовані три основні моделі страхової медицини: бюджетно- страхова, державна та приватна [1, с. 1189]. Одним із засобів до реалізації права на охорону здоров'я у площині будь-якої моделі є договір незалежно від його правової природи за галузевою приналежністю.

Дослідження нормативного масиву законодавства в сфері охорони здоров'я надає можливість виокремити низку правових категорій, що розглядаються саме як договори. Зокрема, кожен пересічний громадянин нашої держави зітнувся останнім часом з формою і змістом організаційно-правової та економічної реформи сфери надання медичних послуг у розрізі нормативних приписів Закону України «Про державні гарантії медичного обслуговування населення». На принципово новому рівні медичною реформою пропонується супроводити життя людини комплексом медичних послуг, які надаються за рахунок державних гарантій, у тому числі з використанням такого специфічного правового явища як договір про медичне обслуговування населення. Останній прямо чи опосередковано межує за правовою та лінгвістичною природою з договором з надання медичних послуг. Обидва різновиди договорів по своїй суті є соціально-правовим інструментом до реалізації права на охорону здоров'я людини, однак вони мають суттєві відмінності.

По-перше, у лінгвістичному розумінні термін «обслуговування» полягає у виконанні роботи, функції, пов'язаної з задоволенням чийсь-небудь потреб [2, с. 819], в той час як в якості «послуги» сприймається дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому [2, с. 1080]. Тобто у суто лінгвістичному значенні «обслуговування» сприймається як більш абстрактне поняття у контексті діяльності щодо невизначеного кола осіб, а термін «послуга» являє собою конкретизовану дію чи декілька дій стосовно визначеної особи чи декількох осіб.

По-друге, у правовому вимірі згідно положень Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та Закону

України «Про державні гарантії медичного обслуговування населення» договором про медичне обслуговування населення є договір між Національною службою здоров'я України, як головним розпорядником бюджетних коштів на забезпечення системи охорони здоров'я, та закладами з охорони здоров'я і фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані та одержали в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики. Даний договір є за своєю природою адміністративним, оскільки характерною його рисою є участь на одній із сторін суб'єкта, який уповноважений на його укладення та реалізацію в межах власних повноважень, визначених адміністративним законодавством. Дійсно, в якості головного розпорядника бюджетних коштів на потреби провадження господарської діяльності в сфері охорони здоров'я виступає Національна служба здоров'я України (надалі – НСЗУ), яка є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення. Оскільки система державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення передбачає сукупність заходів та засобів, за допомогою яких має забезпечуватись медичне обслуговування населення за рахунок державного бюджету в межах визначеного переліку та обсягу медичних послуг і лікарських засобів, то саме договір про медичне обслуговування населення має розглядатись як один з таких засобів, що використовує НСЗУ для реалізації власного адміністративно-правового статусу в якості замовника медичних послуг та лікарських засобів за програмою медичних гарантій згідно п. 3 Положення про Національну службу здоров'я України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1101. Для даного договору притаманним поряд зі специфічним адміністративно-правовим статусом однієї із сторін (НСЗУ) є публічний інтерес, на задоволення якого він укладається, віднесення предмета договору до кола обов'язків, що реалізує НСЗУ стосовно замовлення відповідних медичних послуг та лікарських засобів, імперативна процедура укладення договору, визначена відповідним адміністративним законодавством, особливо для НСЗУ, а також визначений законодавством перелік умов, що входять до змісту такого договору, як-то норми ст. 8 Закону України «Про державні гарантії медичного обслуговування населення», як наслідок, не сприйняття сутності принципу свободи договору, як такого. Даний договір за своєю природою є договором на користь третіх осіб.

Договір з надання медичних послуг регламентований положеннями Цивільного кодексу України в загальних рисах в числі договорів з надання послуг (глава 63). Закон України «Про захист прав споживачів» окремо визначає сутність послуги як родового поняття для даного об'єкта споживчих відносин, під якою сприймається

діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (ст. 1). Оскільки цивільне законодавство засноване на ідеях диспозитивності, свободи договору, то щодо останнього договору відсутня додаткова регламентація, яка створює передумови до волонтаризму його сторін на користь власним інтересам з дотриманням вимог щодо меж здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків з огляду на норми ст.ст. 12–14 Цивільного кодексу України. При цьому договір з надання медичних послуг за своєю природою є оплатним договором, який реалізується за рахунок замовника (пацієнта) або ж держави, що створює передумови до сприйняття його як безоплатного, з приводу чого наявна позиція Конституційного Суду України [3]. Водночас необхідно погодитись з існуючою точкою зору, згідно якої у межах реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення формою договору приєднання з надання медичних послуг є так звана декларація про вибір лікаря [4, с. 50].

Викладене надає можливість відмежувати термін «договір про медичне обслуговування населення» з-поміж інших договорів, що використовуються у медичній сфері, за допомогою лінгвістичних та правових інструментів. Висловлені міркування мають стати в нагоді при здійсненні подальших наукових пошуків у даній сфері.

Список використаних джерел

1. Петрушка О.В. Особливості функціонування моделей медичного страхування в економічно розвинутих країнах. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1189–1192.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 23. Ст. 1132.
4. Теремецький В.І., Книш С.В. Розмежування адміністративних і цивільних правовідносин у сфері охорони здоров'я в Україні. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Том 2. С. 47–53.

*Ознамець Галина Олександрівна,
старший викладач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ*

ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Не викликає сумнівів важливість юридичних термінів, адже проблема юридичної термінології завжди була актуальною у правовій науці. Сьогодні у сфері дослідження питань юридичної термінології плідно працюють такі вітчизняні правознавці та лінгвісти: Н. В. Артикуца, А. В. Красницька, М. І. Любченко, Г. С. Онуфрієнко, Л. І. Чулінда, С. А. Юлдашева та інші.

Юридична термінологія є важливим елементом юридичної техніки, основним засобом конструювання правового тексту, інструментом вираження змісту правових понять. Доречно зазначено, що юридичні терміни як словесні визначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається та закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави, мають винятково велике значення при формулюванні правових приписів. Вони сприяють досягненню максимальної лаконічності тексту, його точності й ясності [1, с. 100]. Українська юридична термінологія сформувалася як система у процесі тривалого історичного розвитку. Пройшовши тривалий і складний шлях становлення, юридична термінологія на сьогодні є сформованою терміносистемою, що задовольняє комунікативні потреби правознавців і правозастосувачів [2, с. 114].

М. Вербеєц висловила думку, що в юридичній термінології української мови найвиразніше виявляється вплив неслов'янських мов, насамперед класичних (грецької та латини), живих романських (французької, італійської) і германських (англійської, німецької) мов [3].

А. В. Красницька джерела виникнення юридичної термінології поділяє на чотири типи:

1) класичні мови – латинська й грецька, які стали базою для багатьох термінологічних систем (з латинської мови запозичені такі терміни: віктимологія (victima – жертва та грец. logos – вчення); делікт (delictum – провина, злочин); експертиза (expertise, від expertus – досвідчений), кодекс (codex – книга); кримінологія (crimen, criminis – злочин та грец. logos – слово, вчення); легітимність (legitimus – законний, правомірний, згідний із законами; з грецької мови запозичені такі терміни: дактилоскопія (daktylos – палець та skoreo – дивлюся) – вивчення папілярних візерунків фаланг пальців рук з метою криміналістичної ідентифікації особи людини; діаспора (diaspora – розкидання, розсіяння); зона (zown – пояс); клептоманія (klepto – викрадаю та mania – пристрасть) – хворобливе прагнення здійснити крадіжку;

2) старослов'янська та інші слов'янські мови (зі старослов'янської мови запозичені такі терміни: жалоба та тяжа у значенні «офіційна заява в суд», грабувати, каятися, свідок, карати, казнити, сторона – «кожний із двох противників, що судяться», злодій: із чеської – позов, право в значенні «суд» і «процес»; з польської – скарга, вирок; з російської мови – начальство, уступка, дума, доход, супутник, столиця, община, кустарництво);

3) українська мова (власне українськими юридичними термінами є: правник – «юрист», вина, порука, слідство, злочин, правозаступник, протест, злочинець, злочинний, присуд, підсудний, позивати тощо);

4) інші мови, крім слов'янських (з французької мови запозичені терміни: денонація (denonciation – «повідомлення»); паспорт (passeport – «документ, що засвідчує особу»); преамбула (preamble – «передмова»); шантаж (chantage – «вимагання»); з німецької мови – трасологія (Trasse і грец. logos – «вивчення слідів, відбитків, які залишені на місці злочину»); референція (referenz – «довідка, відзив про колишню службу»); штраф (Strafe – «заходи юридичного примусу грошового характеру»); з італійської мови – бандитизм (banda – «зграя»; bandito – «вигнанець, висланий»); валюта (valuta, від лат. Valeo – «коштую»); карантин (quarantagioni – «сорок днів»); фірма (firma – «підпис»); з англійської мови – імпічмент (impeachment – «осуд», «обвинувачення»); імпорт (import – ввезення, від лат. Importare – «ввозити»); опціон (option – «вибір»); стандартизація (standard – «норма», «зразок») тощо [1, с. 166–167].

На думку Н. О. Горобець, рівень розвитку юридичного глосарію залежить від накопиченого державного досвіду правового регулювання суспільних відносин, законотворчості і правозастосування, глибини наукового вивчення правових явищ та категорій, заходів щодо упорядкування та систематизації термінологічної системи права [4, с. 7].

Запозичення з грецької та латинської мов відіграли велике значення у розвитку юридичної термінології. А. В. Красницька акцентує увагу на тому, що латинізми почали входити до української мови у Х–ХV ст. – через грецьку мову, у ХV–ХVІ – польську, а з ХVІІ ст. – як через латинську, так і через західноєвропейські мови (німецьку, французьку). Наявність латинізмів є однією з характерних особливостей юридичної лексики. Певні поняття неможливо визначити без використання латинських термінів. У середньовіччі латинська мова набула значення міжнародної юридичної мови. Правові акти раннього середньовіччя (Варварські Правди, «Саксонське зеркало») були написані латинською мовою [5, с. 251]. М. Ключко вказує на те, що «саме терміноелементи греко-латинського походження є справжніми інтернаціоналізмами, оскільки вони не належать до жодної з живих мов, і тому є однаково чужими та одночасно рідними будь-якій мові» [6, с. 229–230]. Багато слів грецького та латинського походження стали інтернаціональними. Інтернаціоналізми в українській лексиці – запозичені слова з тим самим значенням з одного джерела в кілька мов,

близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. Це такі слова, як асоціація, бізнес, бюрократія, дедукція, декларація, індукція, еволюція, класифікація, конституція, криптографія, оренда, реакція, сервітут, суб'єкт, суборенда, трансація, фотографія, штаб тощо [7, с. 118].

Куньч З. Й. зауважує, що запозичені термінологічні елементи, особливо морфеми давньогрецького і латинського походження, добре придатні для терміноутворення, оскільки якнайкраще відповідають основним ознакам термінів (однозначність, стилістична нейтральність, точність, короткість, відсутність експресивності, суб'єктивно-оцінних відтінків тощо) [8, с. 215].

С. А. Юлдашева звертає увагу на те, що українську правничу термінологію формують законодавчі акти та нормативні документи, що були створені в різні часи та за різних умов. Вони використовувалися в різних політико-економічних умовах, базувалися на різних методологічних основах [9, с. 244].

Таким чином, значна частина юридичної термінології української мови склалася на базі безпосередніх запозичень із різних мов: класичних (грецької та латинської), слов'янських (польської, російської, чеської), європейських (французької, англійської, німецької, італійської) та східних мов.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування: Посібник. 2-е вид., доповн. і переробл. К. : Парламентське вид-во, 2006. 528 с.

2. Красницька А. В., Посмітна В. В. Історія формування української юридичної термінології. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи*. Матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листопада 2016 року) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2018. Ч. 1. С. 111–114.

3. Вербенец М. Лексико-семантичні процеси в сучасній юридичній термінології. URL: file:///C:/Users/dom/Downloads/aryl_2005_11_11.pdf.

4. Горобець Н. О. Проблеми використання юридичної термінології в законодавстві України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 1 (1). С. 7–10.

5. Красницька А. В. Використання запозиченої лексики в юридичних текстах. Науковий вісник НАВСУ. 1999. № 1. С. 250–255.

6. Ключко М. Джерела походження та способи творення юридичних термінів України. Вісник Академії правових наук України. 2009. № 4. С. 223–231. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5651/1/Klochko_223.pdf

7. Красницька А. В., Ознамець Г. О. Латинізми та грецизми у сфері права та психології. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-практ.

конф. з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 114–119.

8. Куньч З. Й. Проблеми чужомовного впливу на українську науково-технічну термінологію. *Термінологічний вісник* : Зб. наук. пр. К. : ІУМ НАНУ. 2013. Вип 2 (1). С. 215–220.

9. Юлдашева С. А. Уніфікація термінології як напрям удосконалення ролі правової термінології в мові законодавства. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи*. Тези доп. Х Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2019.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
доцент кафедри менеджменту Економіко-
гуманітарного інституту національного
університету «Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІНИ В УНІФІКУЮЧІЙ АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ТРАДИЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДЕРЖАВОЗНАВСТВА ТА СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРИЧИНИ Й МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ

Необхідність здійснення сучасних компаративних досліджень з адміністративного та конституційного права, порівняльного правознавства і державознавства, що оперують розлогим емпіричним матеріалом, зібраним із практики публічного врядування багатьох зарубіжних країн, безпосередня аналітична робота з власне англійськомовними, французькомовними, німецькомовними джерелами, змушує вітчизняних науковців звертати особливу увагу на суто поняттєво-термінологічні й лінгвістичні питання, зокрема на точність перекладу законодавчих і доктринальних термінів, офіційних назв різних структур публічного сектору тощо. Ситуація ускладнюється спостережуваними змінами в уніфікуючій поняттєво-термінологічній англійськомовній парадигмі, що перебуває в ситуації зламу панівних настанов, проте ще претендує на універсальність з огляду на сучасний світовий статус англійської мови, природно ґрунтуючись на суто британському публічно-адміністративному світогляді з її традицією універсального використання термінів «цивільна служба» / «цивільний службовець» у застосуванні до відповідних структур публічного сектору та їх співробітників.

Саме через англійську мову як сучасну «lingua franca», з огляду на роль англійськомовної наукової літератури та не без впливу англійськомовних мас-медіа та продуктів масової культури, традиція використання термінів «civil service» / «civil servants» була принаймні частково сприйнята в континентально-європейських державах, у тому числі у ФРН, Франції, Австрії тощо. Так, зокрема специфічний

німецькомовний термін «beamter» (в однині) / «beamte» (у множині), що використовується для позначення членів німецького корпусу професійної бюрократії з відмітним правовим статусом (на відміну від нім. «angestellte» - публічних службовців зі «звичайним» правовим статусом під кутом зору трудового та адміністративного права) перекладається саме як «цивільний службовець» (англ. «civil servant») в офіційних англійськомовних документах Федерального міністерства внутрішніх справ ФРН [2], але в той же час у тих самих джерелах послідовно використовується термін «федеральна публічна служба» (англ. «federal public service») для перекладу німецького «Öffentlicher Dienst» («публічна служба») [3]. Відтак, ступінь сприйняття англо-американської термінологічної матриці у ФРН не є настільки всеохоплюючим, як це може видатися на перший погляд. Ще більшою мірою це стосується Франції з її традиційно уважнішим ставленням до своєї національної мови (офіційний сайт французької публічної служби www.fonction-publique.gouv.fr навіть не має англійськомовної версії в 2020 р.).

Дійсно, ретельне дослідження як власне специфіки континентально-європейських систем публічної служби, так і лінгвістичних аспектів оригінальних термінів національних мов (німецької, французької тощо) та можливих унормованих перекладів, дозволяє переконатися, що панівний англо-американський підхід є упередженим не тільки термінологічно, але й концептуально, оскільки суто британське розуміння сутності «цивільної служби» нерідко переноситься на континентально-європейський ґрунт разом із перенесенням термінів. Це вже підвищує ймовірність спотворення зарубіжної публічно-адміністративної реальності як такої зовнішнім англійськомовним спостерігачем. Утім, у площині завдань адекватного перекладу навіть неглибокий лінгвістичний екскурс дозволяє упевнено стверджувати про неприйнятність терміна «цивільна служба» для переважної більшості континентально-європейських країн: сучасне нім. «Öffentlicher Dienst» (ФРН, Австрія) однозначно має буквально перекладатися як «публічна служба» (етимологія терміна – давньоверхньонімецьке «offanlîh», що перекладається як «відкритий», «публічний»; в історичному аспекті публічна служба ФРН походить до нім. «Staatsdienst» – «державної служби»). Системно-структурні складники французької публічної служби – фр. «la fonction publique de l'État», «la fonction publique hospitalière», «la fonction publique territoriale» – також очевидно мають перекладатися відповідним чином, використовуючи термін «публічна»: «публічна служба держави» / «публічна державна служба», «публічна госпітальна служба» / «публічна служба стаціонарних медичних закладів», «публічна територіальна служба» («публічна служба місцевих органів самоврядування») тощо.

Щодо перекладу назв публічних службовців національною термінологією, то сучасний консенсус світової доктрини публічного

врядування, наскільки можливо судити, також схиляється до відмови від універсального використання англо-американського «трафарету». Британські науковці М. Даггетт та М. Дебуврї з цього приводу зазначають, що британська практика використання терміносполучення «цивільний службовець» тягне за собою великий тягар історичного багажу та суто британські культурні уявлення, тим самим недоречно концептуалізуючи використовувану термінологію [1, с. 328]. Це стосується і ситуації навколо вже згаданого німецького «beamter», який останніми роками рекомендується перекладати не як «цивільний службовець», а як «публічний службовець, що постійно зайнятий в публічному секторі» (англ. «public servant, being permanently employed within the public sector»), при цьому можливо запропонувати й інші варіанти: «професійний публічний службовець», «кадровий бюрократ» тощо. Не виглядає неприйнятною для українськомовного перекладу і пряма фонетична транскрипція – «беамте» (або навіть «бе'амте», що точніше передає німецьку гортанну змичку у фонетиці цього слова). Ситуація із французькою термінологією взагалі є однозначною: «les fonctionnaires de l'État» французької публічної служби і тим більше «les agents de la fonction publique» важко перекласти інакше, ніж «публічні службовці» (менш вдалі, але можливі варіанти: «державні службовці», «державні функціонери», «агенти публічної служби»).

Означене дозволяє обґрунтовано заявити про ознаки зламу в уніфікуючій, проте неточній в цьому випадку англійськомовній термінологічній традиції перекладу і констатувати поступове повернення до практики точнішого використання термінів державознавства, адміністративного права та публічного врядування, принаймні у застосуванні до континентально-європейських держав з їх традиціями національного термінотворення. Можливим наслідком окресленої тенденції може стати пріоритетизування термінів «публічна служба» / «публічний службовець» українською мовою у застосуванні до відповідних служб публічного сектору ФРН, Австрії (нім. «Öffentlicher Dienst» / «Beamter» відповідно), Франції (фр. «La fonction publique française», «La fonction publique de l'État» / «Les fonctionnaires» та варіант «Les agents de la fonction publique») і т.д., не виключаючи і нові держави-члени ЄС із Центральної та Східної Європи з їх поновленою веберівською континентально-європейською традицією, і залишаючи терміни «цивільна служба» / «цивільний службовець» переважно для англо-американського кластеру держав (англ. «civil service» / «civil servant»), і особливо – стосовно Сполученого Королівства та для тих випадків, коли мова йде про історичні аспекти виникнення відповідних структур у цих державах.

Список використаних джерел

1. Duggett, M., Desbouvries M., 2011. The civil service in France: contested complacency, International Handbook on Civil Service Systems, Edited by Andrew Massey, Edward Elgar Pub, 327–346.

2. Federal Ministry of the Interior Public Relations Division (2014, October). *The federal public service*. Berlin, Alt-Moabit 101 D 10559: Author. Retrieved from https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/EN/publikationen/2014/federal-public-service.pdf?__blob=publicationFile.

3. The federal public service. Retrieved from <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/administrative-reform/federal-public-service/federal-publi-service-node.html>

Юлдашева Світлана Анатоліївна,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ПРЕФІКСАЛЬНИЙ ТИП СЛОВОТВОРУ ТА ЙОГО ПРОДУКТИВНІСТЬ У МЕЖАХ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПРАВА

Формування й становлення української юридичної термінології цікавить науковців уже тривалий час. Для теоретичного осмислення термінології мають значення праці В. Гака, Б. Головіна, С. Гриньова, В. Виноградова, Г. Винокура, В. Даниленко, В. Звегінцева, Т. Кияка, І. Ковалика, А. Крижанівської, В. Лейчика, Д. Лотте, Т. Панько, О. Реформатського, Л. Симоненко, О. Суперанської та ін. Юридична терміносистема була предметом системного лінгвістичного опису в працях М. Брицина, Я. Головацького, В. Горобця, М. Вербенця, Я. Падохи, А. Пашука, О. Сербенської, Ф. Ткача та ін. Слід відзначити, що різні аспекти функціонування юридичної термінології завжди привертають увагу як мовознавців, так і юристів: О. Сербенська (історія становлення і функції субмови права), Г. Онуфрієнко і Н. Руколяньська (словотвір), С. Головатий, Ю. Зайцев та І. Усенко (загальна характеристика мови законодавства), Н. Артикуца, Ю. Прадід (теорія юрислінгвістики), Б. Стецюк (карно-процесуальна лексика), І. Гумовська (словотвір і семантико-функціональні аспекти юридичної терміносистеми), С. Кравченко (стиль законодавства), В. Демченко та М. Леоненко (функціонування юридичної термінології), І. Кочан і А. Токарська (культура юридичної мови), а також Л. Боярова, В. Сімонок, З. Тростюк (різні лінгвістичні характеристики юридичних термінів) та ін. Незважаючи на велику кількість праць, що стосуються формування й становлення юридичної термінології української мови, залишаються різні питання, які потребують глибокого вивчення. Тому предметом нашого дослідження став один із способів творення правничої термінології, а саме префіксальний.

Цей спосіб є поширеним в українському правничому термінотворенні. На відміну від суфіксів, префікси не закріплені за певними частинами мови, хоча необхідно відзначити, що використовується цей спосіб найчастіше при творенні термінів-дієслів.

При цьому способі словотворення спостерігаються такі процеси: а) усікається семантика слова; б) змінюється акцентна модель: *винний – невинний, законний – протизаконний*. Отже, твірне слово перед префіксом також піддається семантико-акцентним змінам.

Усі префікси поділяють на три типи за функціями: 1) найдавніші іменні, як *пра-*; 2) спільні для іменників та прикметників (*не-, недо-, без-, між-*); 3) спільні для іменників і дієслів (*до-, за-, на-, пре-, пере-, од-*).

Префікс *де-/dez-*. Терміни з цим префіксом називають дію, протилежну до того, що назване мотивуючим терміном: *девальвація, дезинтеграція, дезинфляція, декваліфікація, демілітаризація, демобілізація, демонетизація, денатуралізація, денационалізація, деномінація, департація, деполітизація, десегрегація, децентралізація* тощо.

Префікс *контр-*. Терміни з цим префіксом називають предмет, явище, дію, аналогічну до названого мотивуючого терміна, але для якого притаманний зустрічний, протинаправлений характер: *контрбланс, контрмаркетинг, контрреклама* тощо.

Префікс *ре-*. Розрізняють 2 типи термінів з цим префіксом:

1) Терміни-іменники, що позначають повторність дії, явища, названого мотивуючим терміном: *реабілітація, ревальвація, редемаркація, реінвестиція, рекапітуляція, ремілітаризація, рефінансування* тощо.

2) Терміни-іменники, які позначають протилежність тому, що назване мотивуючим терміном: *реімпорт, рекредетив, реекспорт, реемігрант* тощо.

Префікс *спів-*. Терміни з цим префіксом називають предмет, поєднаний зв'язком з іншим таким же предметом, названим мотивуючим терміном: *співвласник, співнаймач, співучасть* тощо.

Префікс *суб-*. Терміни з цим префіксом називають предмет (істоту/неістоту), що підпорядковується складовій частині того, що назване мотивуючим терміном: *субагент, суборенда, субінспектор, субкомісіонер, субконцесія, субрахунок* тощо.

Префікс *екс-*. Терміни з цим префіксом мають значення «колишній, який утратив колишнє становище, кого названо мотивуючим терміном»: *ексдиктатор, ексміністр, експатріант, експрезидент, експрем'єр* тощо.

Фактичний матеріал нашого дослідження (правнича термінологія) свідчить, що частина продуктивних префіксів належать до міжнародних. Так, надзвичайно продуктивними можна назвати такі інтернаціональні префікси, як: *анти-* у значенні протилежності поняттю, вираженому коренем (*антидемпінг*); *де-, дез-* для позначення протилежного процесу (*демонополізація, дезавувати, демобілізація, дезактуалізація*; *віце-* в назвах осіб, що мають високі посади в значенні «другий» (*віцеконсул*); *дис-* «відсутність» або протилежність

(дискримінація, дистриб'ютор); *ре-* «повторність» (ревізія, рефундація); *суб-* «підпорядкований» (суборенда).

Окремий тип – становлять похідні слова-терміни, утворені префіксоїдами, що також є продуктивними в сучасному українському термінотворенні. Становлення такого різновиду префіксів відбувається за рахунок того, що препозиційні повнозначні кореневі частини втрачають свою семантику й інші ознаки повнозначних і самостійних слів. Префіксоїдам властиво те, що, по-перше, вони не вживаються у мові як корені; по-друге, вони не здатні перебувати в постпозиції. Найпродуктивнішими з них в юридичній дериватології є: *багато-, внутрішньо-, звуко-, водо-, гідро-, енерго-, ново-, макро-, мікро-, інтра-, агро-, біо-, нео-, псевдо-* тощо, які водночас репрезентують актуальний термінологічний словотвір інших мов, реалізуючи співвідносність субмови права. Наприклад, *багатофункціональний, багатодітний, багатосторонній, звуконаслідування, водокористування, гідроелектростанція, енергозбереження, нововиявлені, макроекономіка, мікроекономіка, агродинамічний, біографія, неосудність, необережність, псевдонім*.

Отже, словотвірна префіксація у термінології права є продуктивним та поширеним в українському правничому термінотворенні.

Список використаних джерел

1. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства: Підручник для студ. ВНЗ // М-во освіти і науки України. НТУ України «Київ. політехнічний ін-т». – Київ: Політехніка, 2004 р. – 124 с.
2. Красницька А. В. Юридична техніка процесуальних актів кримінального судочинства / Анжела Красницька // Науковий вісник НАВСУ: –2003. – Вип. 2. – С. 120–128.
3. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Навч. посіб. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 538 с.
4. Кикоть Г.О. Сучасний стан української терміносистеми (на матеріалі термінології цивільного права) / Г.О. Кикоть // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи. Тези доповідей. – К., 2008. – С. 7–10.
5. Онуфрієнко Г.С. Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті / Галина Онуфрієнко, Анастасія Черневич // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 154–160.

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх
справ

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА

Актуальність обраної теми пов'язана з термінологічною плутаниною у терміносистемі, що існує у законодавстві, спрямованому на врегулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Закріплене визначення термінів формально розмежовує «протидію домашньому насильству» та його «запобігання», але з лінгвістичного боку ця диференціація є розмитою.

Метою доповіді є виокремлення терміносистеми, що забезпечує адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у протидії домашньому насильству.

Протидія домашньому насильству у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплена як система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалий особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [3]. Запобігання домашньому насильству визначено як систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [3].

Наведені терміни у науковій літературі, так само у законодавстві, застосовують як складену ідіоматичну конструкцію – «запобігання та протидія домашньому насильству». Очевидно, що таке їх функціонування стало причиною схожості у тлумаченні. По-перше, обидва поняття розглядаються як система заходів. По-друге, відсутнє розмежування суб'єктів реалізації цих заходів. По-третє, застосуванню заходів протидії та запобігання домашньому насильству підпорядковано низку цілей, що мають спільні ознаки. Зокрема, для

протидії – це належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності та зміна поведінки кривдника, які необхідні для запобігання повторному вчиненню адміністративного або кримінального правопорушення. Для запобігання – це формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінювання уявлень, традицій, звичаїв, що мають реалізацію у протидії за фактом вчинення домашнього насильства.

Отже, основною причиною, що призвела до змішування лексичного значення основних термінів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, – це надання їм ознак єдиної терміносистеми.

Основними критеріями терміносистеми Валерія Гавриленко виділяє наявність ієрархічно організованої структури інформаційних даних, штучний, контрольований суб'єктивний характер входження до її складу термінів, які об'єднані за певним принципом чи системними зв'язками [1].

Статтею 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашнього насильства» («Визначення термінів») закріплено сукупність термінів, об'єднаних за належністю до організаційно-правових засад запобігання та протидії домашньому насильству, основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямованих на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, та системно взаємопов'язаних [3]. Системні зв'язки між лексемами мають парадигматичний характер, утворений синонімією (наприклад, домашнє насильство, економічне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство, фізичне насильство), антонімією (наприклад, дитина-кривдник – дитина, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала дитина), кривдник – особа, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала особа), програма для кривдника – програма для постраждалої особи), гіпо-гіпоронімічними відношеннями (наприклад, протидія домашньому насильству – оцінка ризиків – профілактичний облік) та омонімією (наприклад, припис стосовно кривдника – терміновий заборонний та обмежувальний).

Олена Плигун зазначає, що у дослідженні терміносистеми необхідно сукупно аналізувати словникові дефініції та звертати увагу на функціонування терміну у мовленні [2, с. 171]. Протидія в українській літературній мові означає дію, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [4]. Запобігання тлумачиться як дія за значенням запобігати [4]. Запобігати (запобігти) – не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане [4].

Отже, врахування лінгвістичного аспекту у визначенні термінів «протидія домашньому насильству» та «запобігання домашньому насильству» дозволяє виділити їх в окремі терміносистеми. Межі функціонування терміносистеми протидії домашнього насильства визначаються конкретною ситуацією припинення адміністративного або кримінального правопорушення, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, формування

небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення уявлень, традицій, звичаїв, що стали причиною домашнього насильства. Межі застосування терміносистеми, пов'язаної із запобіганням домашньому насильству, окреслюються власне процедурою розслідування випадків домашнього насильства, притягненням до відповідальності кривдників, зміною їхньої поведінки, підвищенням рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формуванням нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках.

Термінологічними одиницями терміносистеми протидії домашнього насильству є дитина-кривдник, дитина, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала дитина), домашнє насильство, економічне насильство, кривдник, обмежувальний припис стосовно кривдника, особа, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала особа), оцінка ризиків, психологічне насильство, сексуальне насильство, терміновий заборонний припис, фізичне насильство. Наведений перелік не є вичерпним. У разі наявності необхідних характеристик до нього може бути долучений новий термін або вилучений існуючий у разі втрати [2, с. 55]. Для ілюстрації наведемо приклад. У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» поняттю «спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству» (з невлавистим для української наукової мови поєднанням прийменника та від дієслівного іменника [5]) відведено окремий розділ (Розділ V «Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству»), де визначено перелік, підстави, умови та принципи застосування, проте відсутнім є його визначення як одиниці терміносистеми протидії домашньому насильству. Відтак наочним є процес входження терміну «спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству» до терміносистеми протидії домашньому насильству як нової одиниці.

Список використаних джерел

1. Гавриленко В. До питання про розмежування понять «термінологія» і «терміносистема». *Актуальні питання іноземної філології*. 2019. № 10. С. 52–56. URL: <https://apiph.eenu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/97/89>.
2. Плигун О. А. Диференціація метазнаків «термін», «термінологія», «терміносистема». *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693 С. 169–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2014_692-693_51.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua>.
5. Типові помилки у вживанні прийменників. *Українська мова*: веб-сайт. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/radomska_ukr_mova/3.htm.

Куча Катерина Михайлівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Юлдашева Світлана
Анатоліївна*, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

УМОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мова і право мають фундаментальне значення для буття людини. Вимоги мовної досконалості закону, максимальної точності та логічності у викладі правових приписів, однозначності тлумачення й розуміння правових норм, суворості нормативності та стилістичної довершеності зумовлюють надзвичайну повагу всього суспільства до мови законодавства, яка завжди має бути еталоном, бездоганним зразком, має встановлювати норми найбільш доречного і правильного використання мовних засобів як на рівні нормативних документів, так і на рівні правозастосування.

Стилістичну довершеність і специфічну красу законодавчого тексту можна порівняти з готичним архітектурним стилем, якому властиве підпорядкування архітектурних форм вертикальному ритму. Архітектоніка і структура законодавчого тексту сумірні також зі зразковістю класичного стилю. І хоч у тексті закону не має такої різнобарвності і розмаїття мовних засобів, образності й експресивності (метафор, гіпербол, алегорій тощо), притаманних художнім творам, тут є своя естетика і краса, витонченість, вишуканість стилю, яка полягає у логічності та послідовності, економічності та раціональності, умотивованості та формальній визначеності, в однозначності, точності й чіткості викладу смислу правових норм.

У той же час ігнорування правил законодавчої техніки, законодавчого стилю, недотримання елементарної логіки викладу змісту, неузгодженість термінології та суперечливість правових норм у законодавчих актах не тільки негативно впливають на виконання вміщених у них правових приписів, а й формують зневагу до «букви закону» і навіть правовий нігілізм.

Для досягнення системності чинного законодавства та єдності його поняттєвої структури слід дотримуватись умов раціонального використання юридичної термінології.

Основні серед них такі:

1. Вживання термінів у прямому і загальному значенні. Не бажано використовувати терміни в переносному значенні. Варто сказати, що не всі юридичні терміни мають своє визначення у законах. Частина юридичних термінів мають усталене визначення в науковій

юридичній літературі і їх застосування в наукових публікаціях не потребує визначення. Проте пряме застосування таких, ніби й усталених юридичних термінів у законодавстві, без їх нормативного визначення не бажане.

2. Простота і доступність у розумінні термінів. Бажано не вживати рідкісні мало відомі терміни.

3. Чіткість правових понять, однозначність їхнього змісту – необхідні передумови однозначності й справедливості нормативно-правових рішень. Тому при викладенні нормативно-правових приписів законотворець повинен особливу увагу надавати термінології законодавчого акта, забезпечити чітке розуміння термінології, що застосовується не лише на етапі написання проекту закону, а й на всіх подальших етапах його застосування.

Як зазначає А. І. Крилов: «Принцип незалежності терміна від контексту швидше означає вимогу того, щоб термін завжди однаково розумівся представниками однієї професії, щоб його однозначне тлумачення забезпечувала система наукових понять, а не лексико-семантична система мови».

4. Усталеність, стабільність у вживанні юридичної термінології. Рекомендується не відмовлятися від традиційних термінів, вводити замість них нові. Надмірне вживання неологізмів погіршує мову законодавства, ускладнює розуміння нормативно-правових актів. Найкращим часом для зміни одного терміна іншим є період кодифікаційних робіт у законодавстві, коли відбувається, коли відбувається оновлення нормативно-правової бази, тому існують сприятливі умови щоб звільнитися від застарілих, зрусифікованих, неоднозначних юридичних термінів, ввести до нових нормативно-правових актів нову українську юридичну термінологію. Характерні особливості структури юридичних термінів у вже сформованій терміносистемі слід мати на увазі при створенні нових термінів, використовуючи для цього найбільш типові для терміносистеми способи словотворення.

5. Милозвучність і стилістична правильність правових термінів. Термін майже завжди втрачає милозвучність, коли утворюється за допомогою частки «не».

6. Бажано не вживати терміни-аббревіатури і скорочення, утворені з двох чи більше слів. Щоб уникнути не порозумінь доречно вживати терміни без скорочень.

7. Близьким за змістом правовим поняттям надаються схожі найменування, по можливості, однокореневі (суд – суддя, правосуддя, підсудний, підсудність, судимість, судовий, засуджений, судоустрій, судочинство).

8. Відсутність експресивності, емоційного забарвлення. Чим більше слово наближається до терміну, тим менше воно схильне емоційному впливу - впливу своєрідною інтонації, з якою вимовляють слова. І навпаки: чим менш схильне слово процесу термінологізації,

чим більш воно багатозначне, тим більше – за інших рівних умов – воно може піддаватися впливу емоційного забарвлення.

В. М. Лейчик вводить поняття «культура терміна», під яким розуміють «відповідність загальнонаукового (загальнотехнічного) або галузевого терміна критеріям норм науково-технічного стилю». Культурність терміна передбачає високий рівень якості терміна. В. М. Лейчик виділяє такі ознаки культури терміна:

1) головна ознака – відповідність лінгвістичним, логічним і власне термінологічним нормам науково-технічного стилю;

2) досягнення структури і довжини, оптимальних для даної етнічної мови;

3) відповідність терміна загальнолітературним нормам даної етнічної мови (заборона використання елементів розмовного стилю, просторіччя, жаргонізмів, в тому числі професійних, якщо ці елементи не перейшли в категорію термінів);

4) дотримання етичних норм, зокрема, роз'яснення вперше згаданих термінів, в тому числі абrevіатур.

Отже, тільки завдяки дотриманню вище зазначених умов, можна досягти досконалості мовного втілення нормативного акта та забезпечити його зрозумілість, максимальну доступність тлумачення і застосування.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення. Наукові записки. Том 90. Юридичні науки. – 2009. – С. 39.

2. Артикуца Н. В. Культура правотворчості і мова // Наукові записки. – К., 2008. – Т. 77: Юридичні науки. – С. 44–49.

3. Артикуца Н. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію // Українська термінологія і сучасність: Зб. Наук. Праць КНЕУ, Київ, 2005. – Вип. – 6. С. 35–42.

4. Балтаджи П. Сучасний вимір держави та права : зб. наук. праць; за ред. В. І. Терентьєва, О. В. Козаченка. – Миколаїв, 2008. – С. 33–35.

5. Красницька А. В. Юридична техніка процесуальних актів кримінального судочинства / Анжела Красницька // Науковий вісник НАВСУ: –2003. – Вип.2. – С. 120–128.

6. Юлдашева С.А. Правнича термінологія: інформаційний пласт субмови права / Світлана Юлдашева // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Серія 10. – 2012. – Випуск 9. – С. 56–58.

7. Юлдашева С. А. Аналіз логіко-понятійних відношень у правничій термінології кримінального законодавства / Світлана Юлдашева // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Серія 10. – 2010. – Випуск 6. – С. 213–217.

Омельчук Яна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Юлдашева Світлана
Анатоліївна*, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ПРАВОВІ ДЕФІНІЦІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Сформульоване юристами Стародавнього Риму положення, відповідно до якого «право може і повинно бути визначеним», є актуальним для будь-якої правової системи. Принцип визначеності, точності, однозначності правової норми вважається гарантією міцного правопорядку, оскільки, якщо кожному члену суспільства зрозумілі його права і обов'язки, він має певну свободу дій і рішень в межах правового простору. Правовий простір, в свою чергу, заданий словом, тими формами природної мови, які використовуються законодавцем для вираження загальнообов'язкових правил поведінки в певному суспільстві.

Із проблемою правової визначеності тісно пов'язано питання дотримання і захисту прав людини. В зазначеному аспекті питання юридико-технічної якості законодавства як однієї з гарантій правової визначеності є важливим та актуальним, оскільки саме закони встановлюють права, свободи та обов'язки особи, визначають межі та підстави обмеження прав і свобод державою. Останнім часом моніторингові дослідження та практична діяльність в сфері дотримання прав людини, зокрема в Україні, концентруються головним чином на виявленні та усуненні конкретних порушень прав людини, що відбувається внаслідок *незаконності* (тобто невідповідності закону) втручання держави у реалізацію прав і свобод особи.

Проте обмеження певного права, навіть у випадку, коли воно відбувається відповідно до національного законодавства, може бути визнано неправомірним, якщо визначені в законі підстави обмеження викладено таким чином, що це позбавляє особу можливості прогнозувати свою поведінку та передбачати її наслідки. В такій ситуації, коли законодавство позбавлене ознак прозорості і зрозумілості, надзвичайно важливим є забезпечення нормативної врегульованості нормотворчої діяльності, питань юридичної техніки, стандартів і принципів побудови нормативно-правових актів. Як зазначає А. Красницька, заплутаність та технічна невнормованість правової бази призводять до надмірного та невиправданого розширення меж судового розсуду, створюють підґрунтя для конкурентного правозастосування, провокують судову тяганину, чим

фактично позбавляють особу права на доступ до суду та в цілому дискредитують усю систему правосуддя в державі [5, с. 335].

Оскільки будь-який нормативний припис виражається за допомогою мови (юридичної мови), елементарною структурною одиницею якої є слово (термін), важливо, щоб зміст і обсяг таких термінів був зрозумілим для всіх суб'єктів, яким адресується правовий припис. Одним із способів забезпечення ясності нормативного припису та зрозумілості наміру законодавця є застосування законодавчих дефініцій в текстах відповідних нормативно-правових актів.

Зауважимо, що значення нормативних дефініцій у забезпеченні правової визначеності підкреслюється не тільки на рівні правових систем окремих держав, а й на рівні таких утворень, як Європейський Союз. Відповідно до пунктів 1 та 2 преамбули Міжінституційної угоди між Європейським парламентом, Радою ЄС та Комісією ЄС щодо загальних настанов, спрямованих на забезпечення якості проектування законодавства Співтовариства від 22 грудня 1998 року (1999/С 73/01) ясно, просте та чітке проектування законодавчих актів Співтовариств є необхідним, оскільки такі акти мають бути прозорими та зрозумілими для громадськості та учасників економічних відносин. Це також є передумовою для належної імплементації та однакового застосування актів законодавства Співтовариства в державах-членах ЄС.

Враховуючи зазначене вище, серед загальних принципів нормопроєкування, що містяться в згаданій Міжінституційній угоді, вказується, що проекти актів законодавства ЄС мають викладатись ясно, просто та чітко. При цьому проекти актів мають викладатись у термінах та синтаксичних структурах з урахуванням багатомовної природи законодавства ЄС; поняття чи термінологія, специфічна для будь-якої національної правової системи мають застосовуватись обережно. Термінологія, що використовується в певному акті, має бути стійкою, єдиною як в межах такого акта, так і в усьому масиві вже чинних актів, особливо тих, що стосуються однієї сфери регулювання. Ідентичні поняття мають бути виражені однаковими термінами, наскільки це можливо, без відхилення від їх значення у звичайній, юридичній чи технічній мові. Відповідно до пункту 14 Міжінституційної угоди, якщо терміни, що використовуються в акті *не є однозначними*, вони мають бути визначені разом в одній статті на початку нормативного акта.

Зрозуміло, що право здатне встановлювати певні орієнтири лише у тому випадку, коли воно саме є ясным і зрозумілим. Звідси – вимога *семантичної однозначності правових норм*: вони повинні чітко визначати, які особи та в яких ситуаціях підлягають правовій відповідальності, а також чітко вказувати на правові наслідки певного діяння (ідеал «виваженості» права). Проте такі вимоги виконуються лише приблизно через неминучу *семантичну нечіткість* положень

закону, оскільки останні завжди залишають простір для декількох можливих смислових тлумачень.

Разом з тим, використовуючи нормативні дефініції, необхідно робити це обґрунтовано і тільки тоді, коли є потреба у абсолютно точній нормативній фіксації значення визначення, що застосовується. Надмірна кількість визначень робить правову норму негнучкою і може навіть чинити негативний вплив. Іноді, за наявності надмірної кількості визначень і недбалого їх формулювання, значення дефініції може стати парадоксальним: чим більше поняття визначаються, тим менш якими вони є.

Узагальнюючи наведені теоретичні положення, зазначимо, що принцип правової визначеності визнається одним із основних принципів правової системи як такої. Враховуючи те, що будь-який правовий припис виражається за допомогою мовних засобів, зокрема, за допомогою термінів як основних мовних одиниць, ці терміни мають бути зрозумілими для всіх осіб, яким адресований припис. Одним із способів забезпечення такої зрозумілості є застосування в текстах нормативно-правових актів правових дефініцій. Крім того, для ефективної реалізації особою своїх прав та виконання обов'язків важливою є можливість передбачення нею правових наслідків своїх дій. Цьому сприяє однозначне та відносно стійке значення понять, які використовуються в законодавстві, що також може бути досягнуто за допомогою правових дефініцій.

Список використаних джерел

1. Васильєва Г. Й. Ревізія мовної норми в правничих текстах // Матеріали міжвузівської науково-методичної конференції.(25 січня 2003 р.). – Д., 2003. – 158 с.
2. До питання про українську правничу термінологію // Вестник советской юстиции. – 1924. – № 24 (34). – 80 с.
3. Рицар Б. Про досвід термінологічної праці в Україні // Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць, вип. IV. К., 2001. – 150 с.
4. Сербенська О. А. З історії вивчення української юридичної термінології // Питання слов'янського мовознавства. – Кн. 7–8. – Л., 1953. – 95 с.
5. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Навч. посіб. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 538 с.
6. Юлдашева С. А. Правнича термінологія: інформаційний пласт субмови права / Світлана Юлдашева // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Серія 10. – 2012. – Випуск 9. – С. 56–58.

Осадча Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Проценко Галина
Петрівна**, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

УНІФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕРМІНІВ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Одним з найважливіших складників мовно-лексичного оформлення законодавства є термінологія – сукупність словесних конструкцій, що позначають специфічні явища та поняття, властиві для певної сфери суспільно-політичного життя, що врегульовує той чи інший нормативно-правовий акт.

Одразу варто зазначити, що значна частина науковців не проводять чіткої межі між юридичною термінологією і безпосередньо законодавчою, однак необхідно зважати на те, що юридична термінологія є більш специфічною порівняно із законодавчою і використовується для її тлумачення, а тому має вузьке стале значення. З огляду на зазначені вище міркування логічним буде висновок, що отождолення нормативно-правової та юрисдикційної термінології не є коректним і може сприяти виникненню розбіжностей як в оформленні документів, так і в їх тлумаченні.

Ще однією не менш суттєвою проблемою, що знижує дієвість законодавства, є відсутність універсальності нормативно-правової термінології, тобто приведення до єдиної системи значень.

Сучасне ефективне законодавство потребує стандартизації та створення єдиної термінологічної бази для гнучкої взаємодії між нормативно-правовими актами різних галузей законодавства.

Головна вимога до законодавчої термінології: терміни повинні використовуватися у загальноприйнятому значенні для позначення одних й тих же понять (явищ, предметів тощо), і потрібно, щоб одне поняття називав один термін. Недотримання означеної вимоги перешкоджає якісній інтерпретації законодавчих документів та призводить до некоректних рішень у нормотворчій діяльності та правозастосовній практиці.

У нормативно-правових актах нерідко трапляється неузгоджене застосування термінів. Проте нерідко приведення до єдиного значення є неможливим з об'єктивних причин. Одним з найбільш вживаним терміном у законодавстві є «документ». Зважаючи на різноманітність середовищ використання цього терміна, він ніколи не буде приведений до єдиного значення. І це є вмотивованим, оскільки у дефініції, яка подається в певному нормативному акті, наводиться ті істотні ознаки цього поняття, які важливі у площині тих суспільних відносин, які і врегульовує цей акт. Документ як засіб передавання та збереження

інформації лише у Законі України «Про Національну поліцію» фігурує мінімум у 8-ми значеннях.

Проте, якщо звернутися до законопроекту Закону України «Про Національну поліцію» № 1692, помічаємо, що для позначення протиправної дії або бездіяльності, яка посягає на громадський або державний порядок використовується термін «адміністративний проступок». У Кодексі України про адміністративні правопорушення це суспільне явище позначається терміном «адміністративне правопорушення», а «адміністративний проступок» є його паралельною формою. Зважаючи на те, що наведені визначення є тотожними, подібна розбіжність не була катастрофічною, проте все ж суперечила впровадженню тривалому і складному процесу уніфікації.

Розглянемо, чому приведення до єдиного стандарту є таким необхідним процесом для законодавства і є показником його ефективності.

Перш за все, уніфікація здатна забезпечити узгодженість внутрішню кооперативність законодавства, а отже підвищити рівень техніко-юридичної ефективності законодавства [1, с. 76].

Також відсутність синонім та паралельних термінів сприяє уникненню правових помилок у юридичній практичній діяльності. Однозначність та сталість термінології зужує кількість можливих шляхів її інтерпретування.

Отже, саме уніфікація має найбільш значущу роль у процесі створення системи термінів, позбавлених протиріч, що, в свою чергу, забезпечує уникнення багатозначності тлумачення законодавства, стандартизує його та сприяє приведенню до єдиної норми. Це забезпечує не лише зручності застосування у практичній діяльності, а й гармонізує законодавство в цілому, що безперечно є показником його ефективності.

Список використаних джерел

1. Проценко Г. П. та ін. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / за заг. ред. С.М. Гусарова. Київ: А. В. Паливода, 2010. 312 с.

Пустова Вікторія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
**Науковий керівник: Проценко Галина
Петрівна**, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ПАРОНИМИ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мова права є надзвичайно важливим фактором проведення в життя державної волі. Мова безпосередньо не впливає на зміст законодавства, але ступінь досконалості, точність і ясність закону

значною мірою залежать від мови, якою він написаний, від рівня розвитку мовних норм. Наприклад, довготривале функціонування в українському законодавстві й судочинстві не лише української, але й російської мови зумовлює сьогодні поняттєву неузгодженість термінів, що призводить до неточності формулювань. На потребу загального впорядкування україномовного поняттєвого апарату юриспруденції та подальшого дослідження питань юридичної термінології звернули увагу українські мовознавці та юристи: Н. Артикуца, Ю. Прадід (теорія юрислінгвістики), О. Сербенська (історія становлення мови права), Г. Онуфрієнко і Н. Руколянська (словотвір), С. Головатий, Ю. Зайцев та І. Усенко (загальна характеристика мови законодавства) тощо.

У широкому розумінні мовною нормою в термінології вважають правильність утворення і вживання термінів. Термінологія будь-якої наукової галузі знань формується на ґрунті національної літературної мови – мови унормованої і впорядкованої [1].

Серед питань професійної мовної культури увагу привертають приклади паронімічних та омонімічних відношень у політологічній терміносистемі.

Пароніми (*грецьк. para – біля, мимо і опута – ім'я*) – слова, подібні за зовнішньою формою у морфемному складі і звучанні, але відмінні за значенням. Найчастіше це спільнокореневі слова: *авторитетний – авторитарний, програмний – програмовий, надягати – одягати, пригадати – прогадати*. Цілеспрямоване використання паронімів – ефективний засіб посилення виразності, підвищення дієвості тексту художньої літератури, публіцистики, усного публічного мовлення. Паронімія – явище, суміжне з омонімією. З омонімами пароніми близькі як слова різного семантичного плану, але які мають часткову подібність за звуковим оформленням. Пароніми ближчі не до власне лексичних омонімів, а до фонетичних (*демократія (народовладдя) – тимократія (форма правління, за якої державна влада перебуває у привілейованій меншини, що володіє високим майновим цензом, є однією з форм олігархії)*).

Сплутування термінів у паронімічних парах можна пояснити не лише схожістю їх звучання, але й їхньою значеннєвою близькістю, недостатнім знанням змісту одного чи кількох слів, некомпетентністю мовця у тій сфері діяльності, звідки взято слово. Наприклад, *монополістичний (стос, монополістів) і монополний (стос, монополії)*. Пароніми-запозичення можуть бути спільнокореневими; *автономія (форма самоуправління частини території держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення) і автономність (відносна незалежність / політичних інститутів)*.

Серед термінів розрізняють різнокореневі утворення, наприклад: апартеїд (політика расової сегрегації, дискримінації, що проводилася урядом ПАР у ХХ ст.) і апатрид (особа без громадянства).

Щоб запобігти неправильному вживанню термінів-паронімів, варто враховувати значення питомих та запозичених словотвірних

елементів (коренів, префіксів, суфіксів, префіксоїдів, суфіксоїдів). Напр., *глобалізм* (сукупність поглядів на глобалізацію, які полягають у позитивній оцінці її) і *глобалізація* (процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції); *виборці* (громадяни, які мають право головувати на виборах) і *виборники* (члени колегії виборників у США) [2].

Паронімія в термінології й загальновживаній лексиці має спільні риси. Звичайно виокремлюють зовнішню системну паронімію, коли одне найменування паронімічного ряду належить до терміносистеми, а друге є загальновживаним словом або терміном іншої галузі: *люстрація* (заборона функціонерам високого рангу усунутої від влади в країні політичної партії протягом певного часу обіймати посади в держпараті, обиратися в представницькі органи, бути суддями) та *ілюстрація*, і внутрішню системну паронімію: *політика* (загальний напрям, характер діяльності держави, певного класу, політичної партії) – *політія* (найправильніша форма держави, за Аристотелем, в умовах якої більшість керує в інтересах загального блага, поєднання найкращих рис аристократії і демократії) – *політологія* (наука про політику).

Отже, явище паронімії притаманне і юридичній термінології. Потрібно уважно ставитися до вживання паронімів в юридичному мовленні.

Список використаних джерел

1. Проценко Г. П. та ін. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / за заг. ред. С.М. Гусарова. Київ: А.В. Паливода, 2010. 312 с.
2. Тодор О. Пароніми та омоніми в політологічній терміносистемі. *Культура слова*. 2017. № 87. С. 196.

Каручеру Уляна Андріївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Красницька Анжела

Віталіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОЛІСЕМІЯ ТА СИНОНІМІЯ В ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕКСТАХ

Питання полісемії та синонімії термінів у різних терміносистемах вважаються одними із найбільш дискусійних. Це підтверджують окремі матеріали наукових розробок, автори яких описують окреслене явище в різних галузевих терміносистемах. Н. В. Руколяньська стверджує, що здатність слова, а отже, і терміна як мовного знака поняття, до багатозначності – невід’ємна властивість мови й основа семасіологічних законів [1, с.124]. Традиційно прийнято розглядати полісемію як

недолік термінології. Так, А. В. Красницька зазначає, що полісемія є небажаним явищем і суттєвим недоліком терміносистеми. Основна ознака терміна, без якої він не може виконувати функцію позначення суто певного поняття – його однозначність, а співвіднесеність терміна з поняттям передбачає його моносемантичність. Щодо конкретніше місце терміна в системі, тим він точніше, адже різні значення одного слова стають до кінця зрозумілими тільки в контексті, у сполученні з іншими словами. В юриспруденції особливе значення має точність вираження думки. При багатозначності граматична форма норми не відповідатиме її змісту й логічній структурі. І тому багатозначність, яка збагачує й прикрашає мову, не може застосовуватись у термінології [2, с. 172].

У правових актах як різновиди полісемії найчастіше використовують метафору (напр., процесуальний акт – акт вандалізму), метонімію (напр., забезпечення позову (одна з гарантій захисту інтересів позивача); зупинка руху (певна дія) – автомобільна зупинка (місце зупинки транспорту) тасинекдоху, тобто перенесення назви з цілого на частину або з частини на ціле (напр., начальство наказало виконати).

Однією з причин полісемії в термінології галузі є недостатня вивченість і визначеність певних понять, і зокрема нових, що не дає можливості подати їхню чітку й однозначну дефініцію, яка включала б усі їх ознаки, а не лише істотні. Термінологізація відбувається і внаслідок перенесення назви з існуючого предмета чи явища на новий за подібністю (метафора) чи суміжністю (метонімія), які в загальнолітературній мові сприяють створенню образності, а в спеціальній номінації використовуються для утворення нових термінів. Зв'язок зі словом, яке дало ім'я новому термінові, зберігається лише у формі семантичної мотивованості останнього [1, с. 127].

Невпорядкованість юридичної термінології виявляється також в синонімії. Г. Пастернак вважає, що синонімія в термінології зумовлена як лінгвістичними, так й екстралінгвістичними чинниками: 1) неуніфікованістю термінології; 2) постійним розвитком наук, що супроводжується появою нових понять і бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію; 3) наявність застарілих назв, які функціонують з новими; 4) відродження вдалих термінів, які з певних причин не вживалися протягом певного часу; 5) паралельне вживання запозиченого й автохтонного термінів; 6) необхідністю мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів; 7) номінацією того самого поняття різними науковими школами [3, с. 190].

Аналіз Кримінального кодексу України свідчить про те, що в ньому можна спостерігати недоречне вживання синонімічних термінів і слів. Наприклад: а) неповнолітні – малолітні особи – особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку – малолітні; б) неправдива інформація та недостовірна інформація; в) близькі – близькі родичі – родичі – близькі особи – члени сім'ї тощо.

Зрозуміло, що синоніми у більшості випадків дозволяють пояснити або уточнити думку автора нормативно-правового акта,

надають висловлюванням змістових і стилістичних відтінків, можуть уживатися для роз'яснення слів. Однак у нормативно-правових актах синоніми не можуть мати семантичних і стилістичних значень, а невдало обраний синонім здатний перекурити зміст тексту нормативно-правового акта. Доречно зазначено, що застосування синонімів є поширеним недоліком юридичної термінології. Їх використання має бути мінімальним. Надлишкове ж використання синонімів у юридичних документах може призвести до порушення законності, породжує плутанину, труднощі при тлумаченні норм (напр., підлог, підробка, підроблення, фальсифікація). Термін не повинен мати синонімів, тому що головне у правовому документі – це точність [2, с. 178]. Проте уникнути явищ синонімії немає можливості. Хоча вважається, що уникнути синонімічності можна за умови розроблення термінології для кожної галузі права. Однак, як зазначає В. М. Савицький, у реальному житті нова галузь не виникає з нічого. Кожна галузь права сприймає словесну оболонку суміжних галузей з усіма їх достоїнствами й недоліками, у тому числі й термінологічного характеру [4, с. 277].

Слушно зазначено, що одним із найважливіших аспектів єдності юридичної термінології є необхідність уникнення в законодавчих текстах термінів із різним значенням і однаковим звуковим складом [5, с. 96].

До термінів вчені-правознавці та вчені-лінгвісти ставлять специфічні вимоги. Зокрема, у 60-ті роки ХХ ст. Д. С. Лотте висунув до термінів наступні вимоги: системність; незалежність від контексту; однозначність; точність та лаконічність. Термін не повинен бути полісистемним, омонімічним, синонімічним [6, с. 88]. А. В. Красницька зазначає, що право повинно прагнути досконалості, а саме: повноти правового регулювання, логічності та несуперечності правових норм, структурної організованості. Для забезпечення єдності термінології при вживанні юридичних термінів повинна існувати система вимог, що висуваються до їх уживання у правовому тексті [7, с. 77]. Дослідниця до основних вимог щодо вживання багатозначних слів у нормативно-правових актах відносить: а) один і той самий юридичний термін повинен застосовуватися при позначенні у правовому акті лише одного певного поняття; б) кожному поняттю повинен відповідати лише один спеціальний термін; в) при позначенні різних правових понять не слід використовувати один термін; г) не перенасичувати текст документа багатозначними словами [2, с. 185]. Основними вимогами щодо вживання синонімів у правових актах є: а) не допускати неправильного і неточного використання синонімів, адже кожен синонім має свій відтінок, а невдало дібраний синонім неточно орієнтує та здатен звужити чи розширити зміст акта (неповнолітній – малолітній – малий); б) уживати з багатьох близьких за значенням слів те єдине, яке в одному конкретному контексті стане найбільш виправданим; в) не допускати безсистемного і надмірного вживання синонімів у тексті процесуального акта; г) не допускати вживання синонімів на позначення одного й того самого поняття, оскільки синоніми різняться відтінками значень;

д) в юридичному документі назва предмета повинна залишатися незмінною, а не замінюватися синонімами [2, с. 188].

Таким чином, наявність полісемії та синонімії у законодавчих текстах породжує плутанину та непорозуміння, труднощі при тлумаченні норм, призводить до необхідності давати додаткові роз'яснення; позначення різних понять однаковим терміном є передумовою помилок у правозастосовній практиці.

Список використаних джерел

1. Руколянська Н. В. Полісемія в термінології кримінально-процесуального права України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. № 11. 2015. Вип. 21 (3).

2. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

3. Пастернак Г. Синонімія та антонімія в економіко-правовій термінології. Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць. Вип. УІІ. Київ : КНЕУ. 2007.

4. Савицкий В. М. Язык процессуального закона (вопросы терминологии). Под ред. А. Я. Сухарева. Москва : Наука. 1987. 287 с.

5. Руколянська Н. В. Лексичні омоніми в текстах статей чинного Кримінально-процесуального кодексу України. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи*. Тези доповідей. Київ : НАВС. 2008.

6. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Москва : Изд-во АН СССР. 1961.

7. Красницька А. В. Вимоги, що ставляться до застосування юридичних термінів у нормативно-правових актах. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (27 лист. 2015 р.). Київ : НАВС. 2014. 244 с.

Король Елла Едуардівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

**Науковий керівник: Стратулат Наталія
Вікторівна**, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ТЕРМІН «ІЗОЛЯЦІЯ» У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Ізоляція осіб, засуджених до різних видів покарань, як то – арешт, позбавлення волі на певний термін і довічне позбавлення волі – це суттєва умова досягнення мети, покладеної на ці покарання – кара засудженого,

його виправлення та ймовірно запобігання новим злочинам. Ізоляція забезпечує захист суспільства взагалі та кожної людини зокрема від особливо небезпечної поведінки тих його членів, які будуть відбувати покарання в установах закритого типу. Характер ізоляції складний і вкрай суперечливий, її, як правове явище та засіб досягнення суспільно корисного ефекту вивчали К. А. Автухов, Є. Р. Абдраманова, Е. Р. Азарян, Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, І. М. Гальперін, А. П. Гель, С. І. Дементьєв, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, А. Л. Дзигарь, М. А. Єфімов, О. Г. Колб, М. І. Лисенко, І. С. Ной, А. А. Піонтковський, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, Н. А. Стручков, В. М. Трубников, Г. А. Туманов, С. В. Черкасов, А. І. Чучаєв, І. С. Яковець та інші науковці. Їх обґрунтовані висновки є основою для вивчення сфери вживання та значення терміну «ізоляція», що застосовується у зв'язку із відбуттям злочинцем покарання. Поняття «ізоляція» має суттєве смислове та, звичайно, практичне значення як у кримінальному, так і в кримінально-виконавчому праві, а також у практиці реалізації.

Залежно від потреби в ізоляції особи покарання може бути не тільки пов'язане із позбавленням волі засудженого, покарання може бути і альтернативним. Для забезпечення ізоляції необхідний спеціальний режим та суворий контроль за його дотриманням, що впливає не лише на систему виконання покарань, а й на кримінально-виконавчу політику, яка визначає стратегічні та операційні завдання розвитку системи виконання покарань, напрями її реорганізації та розвитку. На сьогоднішній день актуальним та важливим є розширення сфери застосування альтернативних видів покарань, повний перегляд засобів досягнення головної мети покарання у вигляді позбавлення волі. Насамперед це необхідно у зв'язку із необхідністю забезпечення підходу, заснованого на захисті прав людини.

Ізоляція (від франц. *isolation* – відділення, роз'єднання) термін, який застосовується також у біології, медицині, будівництві та техніці, лінгвістиці тощо [1]. «Ізолювати» – це «помістивши окремо, позбавляти можливості контакту з іншими», «відокремлювати від середовища, позбавляти зв'язку з ким-, чим-небудь; відособлювати» [8]. Термін «ізоляція» використано у Кримінальному кодексі України 4 рази, у Кримінально-виконавчому кодексі України – 6 разів, у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань 12 разів. Крім того, в нормативних актах та відомчих документах кримінально-виконавчого законодавства вживаються слова «ізольоване тримання», «ізольовано», «ізолюються», «ізольовані жилі приміщення», «ізольовані» тощо [3; 4; 7]. Як вірно зазначив М. Лисенко, не дивлячись на крайню важливість та значущість питання, у Кримінальному та Кримінально-виконавчому кодексах України відсутнє юридично чітке визначення «ізоляція», воно нормативно не закріплене, що слід визнати доктринальною прогалиною діючого кримінально-виконавчого

законодавства. Хоча у статті 102 Кримінально-виконавчого кодексу України зазначено, що режим у виправних установах забезпечує необхідну ізоляцію, разом із тим, у нормативно-правових актах не розкрито зміст поняття «ізоляція», її основні ознаки, види та інші важливі характеристики, що складають саму суть ізоляції як правової категорії.

Також різного плану міжнародні акти, зокрема Мінімальні стандартні правила поведіння із засудженими та Європейські пенітенціарні правила [6; 2], не визначають поняття і суті ізоляції засуджених, але з аналізу цих документів стає очевидним, що ізоляція передбачає певні чіткі правові обмеження, які стосуються, як фізичної, так і духовної сфер. Крім того, ізоляція повинна мати певні межі – засуджений є перш за все людиною та повинен мати можливість особистих побачань, телефонних дзвінків тощо.

Під ізоляцією зазвичай розуміється поміщення засудженого до установи відбування покарання, пов'язані з цим обмеження у спілкуванні із зовнішнім світом, у вільному пересуванні тощо [9, с. 104]. Ізоляція активує механізми переконання і залякування, забезпечує каральну силу відбуття покарання. Ізоляція здатна поєднувати в собі каральні та виховні елементи, що дає можливість досягнути всіх завдань покарання.

Ізоляція засудженого передбачає певний порядок її здійснення. Даний порядок реалізується згідно встановленого режиму виконання і відбування покарання. Відповідно, як складова частина позбавлення волі, ізоляція утворює безпосередньо явище цього покарання, розкриває його та конкретизує зміст позбавлення волі. Тому будь-яка ізоляція повинна максимально чітко визначатися у законі, адже це надає правомірності покаранню, визначає правовий статус засудженого.

Вивчення наукових поглядів і норм діючого законодавства (ст. 25, 93, 99, 107, 110–114, 116, 125–128, 144 КВК України) [4], дає змогу дійти наступних висновків: фізична ізоляція обумовлюється поміщенням засудженого до виправної установи закритого типу, де він (засуджений) перебуває під постійною цілодобовою охороною та наглядом, не має свободи у пересуваннях, у виборі місця проживання, у праві вільно визначати свій спосіб життя і таке інше; фізичний та духовний зв'язок із сім'єю та друзями суттєво обмежений, але не абсолютно перерваний. Тобто поняття «позбавлення волі» не є абсолютним. Більш доречно використовувати поняття часткової фізичної та духовної ізоляції.

Історично склалося, що ізоляція є незмінною складовою змісту позбавлення волі. В цьому її соціальна цінність, яка полягає в захисті суспільства від подальшої шкоди від суб'єкта злочину, це співпадає зі змістом ст. 1 КВК України та ст. 58 Мінімальних стандартних правил поведіння з в'язнями 1955 року [4; 6]. Контакти із зовнішнім світом та

інші прояви свободи засуджених мусять бути обмежені певними рамками, повинні демонструвати відмінність життя засудженого від повноти свободи законослухняного громадянина, повинні підкреслювати непривабливість теперішнього статусу засудженого [9, с. 104].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що з точки зору кримінального права ізоляція входить до змісту покарань, пов'язаних із позбавленням волі, а з точки зору права кримінально-виконавчого – є засобом досягнення цілей таких покарань. Ізоляція реалізується за допомогою вимог режиму утримання засуджених. Не зважаючи на велике значення для регулювання правового статусу засудженого, забезпечення умов виконання покарання та їх осучаснення – ні міжнародне, ні національне законодавство не дає точного визначення терміна «ізоляція» чи досить чіткого переліку засобів забезпечення ізоляції.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13839.
2. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.02.1987. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.01. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України : від 11.07.2003. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
5. Лисенко М. Г. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 21 с.
6. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями від 30.08.1955. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
7. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Наказ Міністерства юстиції України 28 серпня 2018 року № 2823/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 05 вересня 2018 р. за № 1010/32462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18?find=1&text=%B3%E7%EE%EB#w127>.
8. Словник української мови : в 11 т.; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ, 1970 – 1980. Т. 4 : І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. С. 14. URL: <http://sum.in.ua/s/izoljuvaty>.
9. Сторчак Н. А. Загальні засади та принципи призначення покарання при застосуванні позбавлення волі на певний строк: монографія. Миколаїв, 2014. 228 с.

Ознамець Анастасія Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Красницька Анжела**
Віталіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИНОНІМІЧНИХ СЛІВ У ТЕКСТАХ ПРАВОВОЇ СФЕРИ

У зв'язку з тим, що кожна терміносистема є підсистемою загальнолітературної мови, термінам, як і загальнонавчаним словам, властива асиметрія мовленнєвого знака, яка виявляється у синонімії, багатозначності та омонімії. Явище синонімії притаманне усім природним мовам світу. Синонімія як семантичне явище виробляється практикою мовленнєвої комунікації. У термінології синонімія є виявом загальномовної закономірності та має риси, які відрізняють її від синонімії в загальнонавчаній лексиці.

На думку Г. Пастернак, синонімія в термінології зумовлена як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними чинниками: 1) неуніфікованістю термінології; 2) постійним розвитком наук, що супроводжується появою нових понять і бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію; 3) наявність застарілих назв, які функціонують з новими; 4) відродження вдалих термінів, які з певних причин не використовувалися протягом певного часу; 5) паралельне вживання запозиченого й автохтонного термінів; 6) необхідністю мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів; 7) номінацією того самого поняття різними науковими школами [1, с. 190].

А. В. Красницька звертає увагу на те, що для будь-якого автора закономірним є бажання урізноманітнити засоби викладу своїх думок, уникнути повторень в одному контексті тих самих одиниць. Синоніми найточніше, найповніше і найвичерпніше висловлюють думки, допомагають знайти найдоречніший спосіб висловлення. І тому, коли необхідно досягти бездоганної за формою мови, добирають синоніми [2, с. 15]. Застосування синонімів є поширеним недоліком юридичної термінології. Загальновизнаним є те, що вживання синонімів у юридичних документах є порушенням єдності юридичної термінології. Їх використання має бути мінімальним. Надлишкове ж використання синонімів у юридичних документах може призвести до порушення законності, породжує плутанину, труднощі при тлумаченні норм (напр., *підлог, підробка, підроблення, фальсифікація*). Термін не повинен мати синонімів, тому що головне у правовому документі – це точність [3, с. 179].

В українській юридичній термінології синонімія є звичним явищем. У праві (цивільному, кримінальному, кримінально-процесуальному, міжнародному, трудовому, адміністративному) існує чимало різних мовних позначень одного й того самого поняття [2, с. 16]. Синонімія в юридичній термінології в основному представлена одним видом – абсолютною синонімією (дублетністю). При виборі абсолютного синоніма слід віддавати перевагу тому слову, основа якого утворює «словотворче гніздо». Наприклад, серед дублетів *«делікт – правопорушення»* перевага надається терміну *«правопорушення»*, оскільки він входить до термінотворчого гнізда терміна *«право»* (*правопорушення, правопорядок, правосвідомість, правосуддя, правосуб'єктність, право на житло, авторське право, право на життя* тощо). При виборі дублета слід враховувати принцип інтернаціональності терміносистеми, його формальну і змістову співвіднесеність з іншими термінами в системі [3, с. 178]. Проте в одному тексті акта не бажано вживати абсолютні синоніми, наприклад, *записування – фіксування, юридичні особи – організації, установи, процент – відсоток, кредитор – позичкодавець*.

Цілком слушно зазначено, що застосування синонімів – це поширений недолік юридичної термінології. Загальновизнаним є те, що вживання синонімів у юридичних документах є порушенням єдності правничої термінології. Їх використання має бути мінімальним. Надлишкове ж використання синонімів у юридичних документах може призвести до порушення законності, породжує плутанину, труднощі при тлумаченні норм (напр., *підлог, підробка, підроблення, фальсифікація*). Термін не повинен мати синонімів, тому що головне у правовому документі – це точність [3, с. 179].

Термінологічні синоніми існують навіть у межах одного правового тексту, наприклад: *завдавати шкоду, заподіювати шкоду – спричиняти шкоду; крайня необхідність – крайня потреба; посадова особа – службова особа; скоєння злочину – вчинення злочину; здійснення правосуддя – відправлення правосуддя*. Зокрема, спостерігається вживання синонімічних слів у назвах статей 315 і 324 Кримінального кодексу України, де вжито слово *схиляння* (*«Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів»*), а у статті 323 – слово *спонукання* (*«Спонукування неповнолітніх до застосування допінгу»*).

Наявність синонімів у текстах нормативно-правових актів призводить до непорозуміння, до необхідності давати додаткові роз'яснення. Для забезпечення єдності юридичної термінології необхідно, щоб при позначенні у тексті певного поняття послідовно вживався один і той же термін [4, с. 58].

Ми цілком згодні з думкою А. В. Красницької, яка вказує на вимоги основні вимоги щодо вживання синонімів у правових актах: 1) не допускати неправильного і неточного використання синонімів, адже

кожен синонім має свій відтінок, а невдало дібраний синонім неточно орієнтує та здатен звужити чи розширити зміст акта (*неповнолітній* – *малолітній* – *малий*); 2) уживати з багатьох близьких за значенням слів те єдине, яке в одному конкретному контексті стане найбільш виправданим; 3) не допускати вживання синонімів на позначення одного й того самого поняття, оскільки синоніми різняться відтінками значень; 4) не допускати безсистемного і надмірного вживання синонімів у тексті акта; 5) у правовому акті назва предмета/явища/дії повинна залишатися незмінною, а не замінюватися синонімами; 6) використання синонімів повинно бути продуманим, виваженим, обережним, щоб їх наявність не викривила зміст правового акта [2, с. 17].

Таким чином, наявність синонімів у текстах правової сфери призводить до непорозуміння, до необхідності давати додаткові роз'яснення; використовувати синоніми у правових актах слід продумано, щоб їх наявність не викривила зміст тексту акта.

Список використаних джерел

1. Пастернак Г. Синонімія та антонімія в економіко-правовій термінології. Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць. Вип. VII. К.: КНЕУ, 2007.

2. Красницька А. В. Варіативність юридичних термінів як порушення єдності термінології. Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2011–2012 : тези наукових доповідей та повідомлень : [на круглих столах 30 листоп. 2011 р., 26 та 30 січ. 2012 р.]. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук. Київ : НаУКМА, 2012. 188 с.

3. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування. Навч. посіб. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 538 с.

4. Красницька А. В. Лінгвістична та змістова інформаційна надмірність у текстах нормативно-правових актів (на прикладі Кримінального, Кримінального процесуального, Цивільного кодексів України). Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : Матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2016 р.). Київ : НАВС, 2016. Ч. 1. 248 с.

Штука Ангеліна Юрїївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
**Науковий керівник: Усачова Катерина
Сергіївна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук

ТЕРМІНИ-СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТАХ

Спілкування в державному, політичному, суспільному, господарському житті, під час ділових відносин між організаціями, установами, в органах управління, прокуратури, юстиції має здійснюватися державною мовою, що передбачає також високий рівень культури професійного мовлення. Відповідно до статті 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова, тому використання української мови є необхідністю для всіх фахівців, що працюють у царині юриспруденції.

Правильне володіння засобами мови права є невід'ємною складовою фахової компетенції, гарантія успіху в професії, а також це показник загальної культури особистості. Прийомами юридичної мови є комплекс норм сучасної української літературної мови – правил, своєрідних мовних законів, юридичної лексики, фахової термінології, опанування яких наближає мовця до володіння правильним усним та писемним мовленням як важливими складниками професійної діяльності правника [8, с. 8].

Важливим аспектом опанування фахової, зокрема юридичної, термінології є розуміння особливостей творення термінів. Крім того, знання різних способів утворення термінів посідає важливе місце у правильній побудові процесуальних документів.

Метою цієї роботи є здійснення аналізу термінів-словосполучень, що функціонують у процесуальних документах.

У юридичній практиці одним із поширених варіантів утворення термінів є субстантивні словосполучення. Виділяють такі види субстантивних словосполучень на основі поєднання різних частин мови:

1. Прикметник та іменник. У такій конструкції головним є іменник, а залежним компонентом є прикметник. У юриспруденції часто використовують цю конструкцію, а саме в таких словосполученнях: *позовна заява, кримінальне покарання, моральна шкода, фізична особа, цивільна справа, окреме провадження, правовий статус, правова держава, судові органи, державна влада, місцеве самоврядування, правова свідомість, правові відносини, шлюбний договір* та інші.

Прикладом використання цього виду субстантивної у нормативно-правових актах є ч. 2 ст. 175 ЦПК України від 18 березня 2004 року

№ 1618-IV: «Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи»; та ч. 2 ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР: «Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст».

Також цей вид субстантивації використовується юристами у нормативних договорах, наприклад, у позовній заяві: «Між ОСОБОЮ-1 та ОСОБОЮ-2 був укладений Шлюбний договір №78 від 12 липня 2010 року».

2. Віддієслівний іменник у називному відмінку та іменник у родовому відмінку. Цей вид поєднується зв'язком керування. Головного компоненту як такого в цьому словосполученні немає, тобто у певних випадках головним компонентом є віддієслівний іменник у називному відмінку, а в інших випадках – іменник у родовому відмінку. Цей вид субстантивації використовується у таких словосполученнях: *позбавлення волі, заподіяння шкоди, рішення суду, суб'єкт енергетики, суверенітет України, охорона здоров'я, припинення шлюбу, втрата годувальника, таємниця листування, стягнення штрафу*.

Прикладом використання цього виду субстантивації є ч. 2 ст. 122 СК України від 10 січня 2002 року № 2947-III: «Дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя»; та ч. 1 ст. 95-1 КУпАП від 7 грудня 1984 року № 80731-X: «Порушення вимог нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, енергетичного обладнання суб'єктів електроенергетики, суб'єктів відносин у сфері теплопостачання та споживачів електричної енергії».

3. Прийменник та іменник. Головним у цій конструкції є іменник, а другорядну роль відіграє прийменник, який служить для зв'язку між словами. Цей вид субстантивації використовується у таких словосполученнях: *готування до проступку, замах на правопорушення, звернення до суду, притягнення до відповідальності, співучасть у правопорушенні, компенсація за шкоду*.

Прикладом використання є ч. 2 ст. 14 КК України від 5 квітня 2001 року № 2341-III: «Готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини цього Кодексу передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності»; та ч. 1 ст. 15 КК України від 5 квітня 2001 року № 2341-III: «Замахом на кримінальне правопорушення є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо

спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі»; а також КК України від 5 квітня 2001 року, № 2341-III: «У разі порушення умов передачі на поруки особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинене нею кримінальне правопорушення».

Отже, творення юридичних термінів на основі словосполучень, зокрема використання субстантивних словосполучень для утворення термінів, є розповсюдженим у юридичній літературі, тож потребує уваги юристів щодо правильного вживання таких словосполучень саме з мовного погляду (відповідність правилам морфології та синтаксису).

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 80731-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
8. Українська мова (за правознавчим спрямуванням): навчальний посібник / О. А. Лисенко, В. М. Пивоваров, Л. М. Сідак та ін. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 340 с.

Секція 3
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ
У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Васильєва-Шаламова Жанна Віталіївна,
доцент кафедри цивільного процесу
Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Право на використання національної мови є невід'ємною частиною прав людини, які закріплено в Загальній Декларації прав людини (1948 р.).

Відповідно до статті 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова. Статтею 14 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначено, що судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою. У судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна, у порядку, визначеному процесуальними кодексами України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Статтею 9 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) також визначено, що цивільне судочинство в судах проводиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав учасників судового процесу за мовною ознакою.

Учасники судового процесу, які не володіють або не достатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача.

Отже, перекладач залучається до участі у процес у випадках коли особа, яка бере участь у справі не володіє або недостатньо володіє державною мовою. Інакше кажучи, участь перекладача у цивільному судочинстві визначає конституційну гарантію особи на право бути почутою незалежно від мови, якою вона спілкується, та використання громадянами в судовому процесі рідної мови, або мови, якою вони володіють.

У той же час аналіз положень ЦПК України вказує на те, що забезпечення участі перекладача здійснюється судом в залежності від умови використання заінтересованою особою наданого їй права на ініціювання залучення перекладача (позивачем, відповідачем, третьою особою з самостійними вимогами на предмет спору, заявником, заінтересованою особою, боржником або їх представниками,) та наявності для цього передбачених законом підстав.

Крім того, залучення перекладача може бути пов'язано з перекладом показань свідка, який у свою чергу можуть бути іноземцем, особою без громадянства, глухим, німим чи глухонімим або належати до меншин.

Як бути коли особа, яка не володіє мовою судочинства не подає заяву про залучення перекладача у процес?

У такому випадку, коли суд бачить, що особа не володіє мовою судочинства, проте не заявляє клопотання про залучення перекладача, суд повинен в інтересах судочинства та захисту прав особи на свій розсуд допустити перекладача до процесу.

Отже, суд має дві підстави для допуску перекладача:

1) за ініціативою учасника справи, яка передбачає подання клопотання про залучення перекладача;

2) за ініціативою суду.

У будь-якому випадку з вищезазначених підстав суд повинен постановити такий процесуальний документ, як ухвалу про допуск перекладача у процес.

Окремо слід наголосити, що ЦПК не дає нам чіткої відповіді на питання, які вимоги і як саме визначається, хто буде перекладачем в цивільному судочинстві.

Звертаємо увагу, лише ч. 2 ст. 75 ЦПК України визначає обов'язкову участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими, при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством.

Варто відзначити, що стосовно ч. 1 ст. 75 ЦПК України, то таких обов'язків законодавець не визначає.

Останнім часом в юридичних колах точиться дискусія навколо питання компетентності перекладача у процесі здійснення перекладу стосовно його професійної підготовки. Чи необхідно залучати до участі у процесі лише професійного перекладача чи можна допускати до участі в процесі як перекладача особу, яка має кваліфікацію вчителя іноземної мови? Чи повинен перекладач вільно володіти не лише мовою судочинства, а й основами юриспруденції?

В судовій практиці, найчастіше можна зустріти ухвалу про залучення перекладача по справі такого змісту: «Суд встановив, що ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_1, має диплом спеціаліста СМ № 28107581, яка у 2005 році закінчила Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка та здобула кваліфікацію: вчитель англійської, німецької мови і зарубіжної літератури, і може здійснювати повний і правильний переклад судового засідання на англійську мову, якою володіє позивач.

Приймаючи до уваги те, що судочинство здійснюється українською мовою та існує вірогідність нерозуміння мови судового процесу Позивачем, який є громадянином ОСОБА_7, виключаючи

наявну можливість відкладення судового засідання у зв'язку з необхідністю залучення перекладача, суд вважає що наявні підстави для постановлення ухвали про допущення перекладача для здійснення перекладу судового процесу та процесуальних документів з української мови на англійську» [1].

Зі змісту даної ухвали бачимо, що перекладач повинен бути фахівцем у галузі спеціальних лінгвістичних знань. Але чи є він професійним перекладачем – питання.

В звичайному розумінні одним з критеріїв визначення перекладача у процесі є вимога вільно володіти мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідно для усного чи письмового перекладу. Проте для вдалого перекладу, перекладачу необхідно знання юридичної термінології тієї галузі права, яку в даному випадку застосовують у цивільному судочинстві. Це може стосуватися цивільного, сімейного, земельного, трудового права тощо, а також рішень міжнародного комерційного арбітражу, які мають свою специфічну термінологію. Враховуючі складність цивільно-процесуальної термінології – «провадження», «стадія», «стягувач», «боржник», «позов», «відзив», «ухвала», «заперечення», «клопотання», «треті особи» та інше, – яка застосовується під час здійснення правосуддя з цивільних справ, необхідно не лише точне перекладання з точки зору лінгвістики потрібних термінів, але і розуміння перекладачем змісту перекладу та вміння донести їх як особі, яка не володіє мовою судочинства, так суду та учасникам судового процесу.

Враховуючи аналіз судової практики останніх років особа, яка потребує перекладача у процесі на завжди про це просить суд. Крім того, заздалегідь ніхто не знає, на якому саме рівні лінгвістичні знання перекладача. Питання неповного або неточного перекладу призводять до порушення прав учасника цивільного процесу.

Проблеми неякісного перекладу матеріалів справи учасникам процесу, які не володіють достатніми спеціальними лінгвістичними знаннями, може призвести до сумних наслідків. Втім перекладач, у якого не вистачає достатніх знань мови, повинен відмовитись від участі у цивільному процесі.

Наявність відповідного документа належної освіти перекладача не завжди є підтвердженням достатнього рівня знань у галузі спеціальної юридичної термінології, що використовується під час розгляду справи. Враховуючи, що підготовка фахівця з лінгвістики залежить від багатьох факторів. Різні кваліфікаційні рівні підготовки та ступені знань іноземних мов.

Підсумовуючи, слід зазначити, що діючий ЦПК України чітко не визначає, якого рівня лінгвістичними знаннями повинен володіти перекладач для здійснення чіткого перекладу.

Вважаємо, що це залежить від наявності у перекладача документа, що підтверджує його лінгвістичні знання, чи перекладацьку кваліфікацію, наявність диплома по вищу освіту, або

свідцтво про здачу відповідного кваліфікаційно-атестаційного іспиту. Досвіду та вміння чітко та швидко переводити текст, а також від особистих якостей перекладача.

Отже, на законодавчому рівні потрібно виробити більш чіткі критерії стосовно документів, якими підтверджуються спеціальні лінгвістичні знання перекладача у цивільному судочинстві, саме така невизначеність спонукає нас до нових досліджень даного питання.

Список використаних джерел

1. Ухвала Краснопілляського районного суду Сумської області від 11 вересня 2018 року № 578/944/14. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/76433933>.

Клименченко Світлана Дмитрівна,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

РОЛЬ МОРФОЛОГІЧНИХ МОВНИХ НОРМ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Безперечно, оздоровлення мовної ситуації в Україні в цілому і в діяльності органів правопорядку зокрема треба починати з молодіжного середовища (у нашому випадку це здобувачі вищої освіти Національної академії внутрішніх справ), оскільки правильно сформовані мовленнєві навички є важливим показником загальнокультурних основ розвитку особистості, інтелектуального рівня носія мови.

Навчання курсу української мови за професійним спрямуванням як комунікативно орієнтованого, на нашу думку, має спиратися на глибокий аналіз особливостей юридичного підстилю офіційно-ділового стилю, відпрацювання стандартних формул мови правника, подолання мовної інтерференції, яка, на жаль, формує той мовний покруч, той українсько-російський суржик, який був породжений тривалим співіснуванням у нерівному статусі цих двох мов у межах однієї країни. Саме з цією метою, спираючись на гіпотезу мовного детермінізму Сепіра-Уорфа, основна ідея якої полягає в тому, що мови структурують реальний світ, звернемося до контрастивної, або зіставної, лінгвістики, де об'єктом аналізу можуть бути будь-які мовні явища, що відповідають завданням прикладного характеру. У нашому випадку це будуть граматичні засоби фахового мовлення.

Граматика як розділ мовознавства складається з двох рівноправних підрозділів: морфології і синтаксису. Предметом нашого розгляду будуть морфологічні мовні норми як такі, що передбачають правильний вибір граматичної форми певної частини мови відповідно до системи її словозміни. Наше невелике дослідження спрямоване на порівняння деяких особливостей граматичної будови української та російської мов і

виявлення на цій основі специфічних рис українських морфологічних норм з тим, щоб удосконалити подальший процес їх засвоєння і передбачити всі труднощі і можливі помилки на цьому шляху.

Так, вивчаючи морфологічні норми деяких іменних частин мови і дієслова, слід звернути увагу на такі особливості української мови у порівнянні з російською:

- при розгляді теми «Рід іменників» слід ознайомити курсантів із якомога більшою кількістю іменників, рід яких у двох мовах не збігається (у цьому випадку варто запропонувати переклад як засіб контролю рівня сформованості мовленнєвих умінь і навичок – **переконлива теза, конституційна криза, серцевий біль, високий ступінь відповідальності, нерозбірливий підпис**);

- вивчення системи відмінювання передбачає відпрацювання вміння утворювати форми кличного відмінка, які є обов'язковими до вживання у службових листах і під час професійного спілкування (**пане ректоре, командире, начальнику, здобувачу вищої освіти, Маріє Іванівно, хлопче, Сергію Петровичу, Тарасе, Оксано**);

- особливої уваги потребує родовий відмінок іменників чоловічого роду 2 відміни, де можливі два закінчення залежно від групи іменника (**лейтенанта, радіуса, автомобіля**, але **конфлікту, штабу, кисню**), деякі іменники можуть мати обидва варіанти закінчень, але від цього залежатиме їхнє лексичне значення: **акта як документа (нормативно-правового акта), акту як дії (акту агресії)**;

- також від російської відрізняє, але єднає з багатьма слов'янськими мовами наявність у давальному відмінку двох паралельних закінчень: **командиру – командирові, добродію – добродієві, викладачу – викладачеві**;

- відпрацювання норм утворення ступенів порівняння прикметників передбачає утворення таких форм: **тяжкий злочин, тяжчий, більш/менш тяжкий, найтяжчий, щонайтяжчий, як найтяжчий, найбільш / найменш / що найбільш / як найбільш тяжкий**; здобувачі вищої освіти повинні засвоїти, що форма **самий тяжкий** є калькою з російської мови і в українській мові не вживана;

- при розгляді морфологічних ознак числівника варто навчити курсантів правильно визначати час, використовуючи для позначення годин лише порядкові числівники, а також пояснити систему узгодження числівників з певними прийменниками: **чверть на десяту, за п'ять перша, зустрінемося о другій, призначаю зустріч на п'яту**; специфікою української мови у порівнянні із російською є узгодження числівників **два, три, чотири** з іменниками: **два прокурори (а не прокурора), чотири літаки (а не літака)**;

- що стосується відмінювання числівників, то перш за все впадає в око два специфічних правила, характерних лише для української мови: це, по-перше, наявність чергування голосних у відмінкових формах числівників **шість (шість – шести – шістьма), сім (сім – семи – сьома), вісім (вісім – восьми – вісьма)** і, по-друге,

зміна тільки другої частини у числівниках на – десят: **п'ятдесят – п'ятдесяти – п'ятдесятьма**;

– дуже важливою темою для досягнення досконалості юридичного тексту є специфіка вживання активних дієприкметників теперішнього часу в українській мові: будучи активно вживаними в російській мові, вони практично не вживані в українській (хіба що за винятком **виконуючий, працюючий, зростаючий, мобілізує**); існують певні способи заміни цієї граматичної форми: **слідчий-початківець** (а не початкуючий слідчий);**охочі поїхати** (а не бажаючі поїхати);**захисник**(а не захищаючий); **той, хто розслідує** (а не розслідуючий);

– говорячи про зворотні дієслова, варто було б запропонувати курсантам пояснити, чому неправильними є форми «я вибачаюсь» або «мова йдеться»;

– більш розгалуженою в українській мові є система словозміни дієслова: так, дієслова майбутнього часу недоконаного виду мають не одну форму, як в російській мові, а дві (**я буду працювати і я працюватиму**), наказовий спосіб спирається не на дві форми (2 особи однини і 2 особи множини), а на три(2 особа однини, 1 і 2 особа множини) – **роби, роби́ть, робімо; ходи, ходіть, ходімо; ріж, ріжте, ріжмо; повір, повірте, повірмо**.

На нашу думку, відпрацювання морфологічних норм у фаховому мовленні найкраще здійснювати на аналізі юридичних текстів, під час виконання спеціальних вправ і творчих завдань, а також шляхом створення найтиповіших ситуацій професійного спілкування. Саме такий підхід до викладання курсу української мови за професійним спрямуванням забезпечить стійке володіння морфологічними нормами фахового мовлення, що у свою чергу забезпечить ефективну правозастосовну і правотлумачну діяльність майбутніх працівників органів правопорядку.

Кость Світлана Петрівна,

доцент кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНОЇ ЗАМІТКИ НА ТЕМУ ПРАВА

Замітка служить універсальним жанром для оперативного повідомлення про правову подію, яка відбулася у навколишньому світі.

До характерних жанрових особливостей замітки належать: оперативність, подієвість, актуальність, достовірність і конкретність. Найбільш поширеними на тему права в українських газетах є

хронікальні і розширені замітки. Хронікальні замітки є короткими (опис правової події не деталізується), вони вичерпуються повідомленням про правову подію чи правовий факт. Розгорнені замітки на правову тему не тільки повідомляють про правові подію, факт чи явище, а й розкривають їхній зміст і значення. Вони структуровані, традиційно складаються переважно з трьох тематичних груп: головне повідомлення, розширення головного повідомлення подробицями та деталями, додаткова інформація. Усі описані різновиди заміток є джерелом, з якого читачі газет отримують нову інформацію на тему права.

Замітки на теми права, розміщені у газетах України, повинні відповідати таким вимогам, які є важливими компонентами передумов ефективного впливу на читачів: новизна, точність, об'єктивність, збалансованість, лаконічний стиль, також замітки повинні задовольняти читачів зацікавлення аудиторії.

Найбільш поширеними на тему права в українських газетах є хронікальні і розширені замітки. Хронікальні замітки є короткими (опис правової події не деталізується), вони вичерпуються повідомленням про правову подію чи правовий факт. Розгорнені замітки на правову тематику не тільки повідомляють про правову подію, факт чи явище, а й розкривають їхній зміст і значення. Вони структуровані, традиційно складаються переважно з трьох тематичних груп: головне повідомлення (лід), розширення головного повідомлення деталями (сублід), додаткова інформація.

Існують такі способи побудови розширеної замітки на теми права: правило «перевернутої піраміди» (відповідно до цієї концепції головну думку пишуть на початку замітки, а наступні речення розташовані по низхідній за ступенем вагомості); правило «звичайної піраміди» (завдання замітки, побудованої з такою схемою, – привернути увагу читача інтригою на початку повідомлення, тому, насамперед автор подає деталі правової події, а потім – головне повідомлення).

Складові частини паспорту жанру (образ адресанта, його комунікативна мета та комунікативний смисл) визначаються сутністю замітки і полягають у точному і правдивому фаховому висвітленні суті правового конфлікту.

Особливості замітки на правову тему як мовленнєвого жанру залежать від типу каналу комунікації (візуального); комунікативна мета полягає в інформуванні читача про правове явище, яке відбулося і яке може спонукати адресата до певних правових дій.

У замітках на правову тему використовують такі типи заголовків: інформативно-концептуальні, конспективні, інформаційно-тропові. Щодо лексичного наповнення, то у замітці широко використовуються такі типи лексики: спеціальна лексика, зокрема юридична термінологія, кліше, книжні слова, загальноживана лексика. Найчастіше у замітці на правову тематику побутують прості

односкладні та двоскладні речення, речення, ускладнені вставними словами та вставленими конструкціями, відокремленими членами речення, а також складносурядні та складнопідрядні речення. Усі юридично-лінгвістичні засоби спрямовані на дискурс-акт, який стає відповідником знаку реальності.

Список використаних джерел

1. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
2. Лизанчук В.В. Основи радіожурналістики : підручник. К. : Знання, 2006. 628 с.
3. Кость С. П. Правовий дискурс газет України : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 185 с.

Котляренко Світлана Василівна,

доцент кафедри методики викладання
української мови та літератури
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Мова – це система фонетичних, лексичних, граматичних засобів, яка є знаряддям вираження думок, почуттів і служить найважливішим засобом спілкування людей. Теоретичними засадами лінгводидактики є мовознавство, лінгвістика. У лінгвістиці мова розглядається як знакова система, яка кодує навколишню дійсність.

Вперше розмежування понять «мова» і «мовлення» у лінгвістичну науку ввів швейцарський учений Фердінанд де Соссюр: «Розділяючи мову і мовлення, ми тим самим відокремлюємо соціальне від індивідуального» [8]. Мовлення – процес індивідуальний. Оскільки мовець самостійно будує різні типи синтаксичних конструкцій, добирає мовні знаки та варіює ними, комбінує їх по-різному в межах одного речення.

Н. Д. Бабич зазначає: мова – це 1) універсальний засіб навчання і виховання людини; 2) енциклопедія людського досвіду; 3) першооснова нагромадження культурних цінностей, засіб вираження змісту культури, спосіб введення окремої людини в процес суспільного культурного розвитку; 4) один із компонентів духовної культури суспільства; 5) засіб координації всіх виробничих процесів; 6) функціонуюча система, нерозривно пов'язана з усіма галузями суспільного життя. Мовлення – це 1) спосіб існування й вияву мови, «мова в дії», мовний процес у багатьох його видах і формах (говоріння, писання, слухання, читання), мовчазна розмова з самим собою, обдумування майбутнього свого чи сприйнятого від інших повідомлення; 2) вияв процесу формування (а не втілення)

думки; 3) вияв одиниць мови усіх рівнів і правил їх поєднання; 4) засіб конкретизації мовного спілкування.

Мистецтво усного мовлення вимагає від мовця уміння досконало володіти мовленнєвим апаратом, доводиться зайнятися технічною стороною інтонації (технікою мовлення). Мова – невичерпне джерело розумового розвитку людини. Мова у своєму загальному вияві статично, відносно стабільна, довговічна, довготривала, належить суспільству, охоплює досвід нації, відображає її картину світу, сама мова у своїй цілісності може бути окреслена як певний простір, в якому виявляється дух народу, його багатство. Мова у своїх виявах не залежить від конкретних обставин, а мовлення конкретне, активне, динамічне, є виявом творчої ініціативності індивіда. На мовлення суттєво впливає спілкування, ті обставини, у яких реалізує себе адресат й адресант. Мовлення має свої основні варіанти фіксації – усно-звуковий або писемний, у кожному разі суттєву роль відіграє час його реалізації, просторові компоненти, актуалізація певних величин. Усе це робить мовлення індивідуальним.

Без розвиненого мовлення неможливо здобути міцних і ґрунтовних знань з основ наук, неможливо цілісно і гармонійно розвиватися. Важливим завданням мовленнєвого розвитку є виховання звукової культури мовлення. Поняття звукової культури мовлення досить складне і широке, воно містить цілий ряд важливих компонентів: чітку артикуляцію звуків рідної мови, фонетичну і орфоепічну правильність мовлення, правильне мовленнєве дихання, силу голосу, темп і тембр мовлення, інтонаційні засоби виразності (наголос, логічні паузи, ритм), фонематичний слух.

Розвиток зв'язного мовлення людини розпочинається ще з дитинства та охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності. Програмою оволодіння мовленнєвим розвитком передбачається набуття елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне і монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Оволодіти граматичною будовою мовлення означає навчитися правильно вживати відмінкові закінчення слів, дієслівні форми та їх видозміни, суфікси, префікси, узгоджувати іменники з іншими частинами мови в роді, числі та відмінку, правильно будувати речення, додержуючи відповідного порядку слів у ньому, вживати прийменники, сполучники, будувати складнопідрядні і складносурядні речення.

Нині потрібно звертати увагу на мовленнєвий розвиток в будь-яких навчальних закладах (від дошкільних до закладів вищої освіти), оскільки питання правильної гарної вимови є актуальним для кожної сучасної людини. Потрібно постійно проводити роботу над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням.

Робота над мовленнєвим розвитком передбачає: вдосконалення вимови та підвищення мовної культури; збагачення, уточнення й активізація словникового запасу; уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання; послідовно і логічно викладати думки; оволодіння нормами українського літературного мовлення; засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

У сучасному темпоритмі життя кожен фахівець повинен володіти нормами української літературної вимови, засобами інтонаційної та стилістичної виразності мовлення, високим рівнем власної мовленнєвої культури; володіти технікою мовлення (комбінованим диханням, правильною і чіткою дикцією, чистотою, силою і висотою голосу, орфоепічними нормами вимови); застосовувати засоби логіко-емоційної виразності мовлення в їх органічному зв'язку (сутність мовних тактів, пауз, їх різновидів і тривалості, логічних наголосів (тактових і головних), мелодики та її видозмін, темпу і його варіювання, емоційної функції наголошених слів і вміти ними користуватися).

Отже, розвинене усне мовлення – це дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання й побудови вислову, нормативність усної і писемної мови, що виявляється в її грамотності, точності, ясності, чистоті, логічній струнності. Культура мовлення є ознакою і складовою частиною загальної культури людини.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.
3. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення : навч. посіб. Вінниця, 2003. 472 с.
4. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. К. : Вища школа, 1978. 378 с.
5. Клімова К. Я. Основи культури і техніки мовлення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. К. : Ліра, 2007. 240 с.
6. Пазяк О. М. Українська мова і культура мовлення : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів. К., 1995. 239 с.
7. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. К. : Вежа, 1994. 240 с.
8. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. М. : УРСС Эдиториал, 2007. 257 с.

Лоцинська Наталія Василівна,
старший науковий співробітник відділу
інформаційно-комунікаційних технологій
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського, кандидат
філологічних наук

ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ В ПІДВИЩЕННІ ПРАВОВОЇ ГРАМОТНОСТІ КУРСАНТІВ

На сучасному етапі розбудови правової держави та громадянського суспільства одним з важливих чинників удосконалення взаємовідносин між державою та суспільством є створення ефективної системи задоволення інформаційно-правових потреб як окремих громадян, так і освітніх установ. Зростання цих потреб зумовлене трансформаційними процесами в українському суспільстві, посиленням соціальної активності громадян у процесі становлення правової держави. Правова освіта сьогодні неможлива без залучення широкого спектру сучасних інформаційних технологій як загалом у світі, так і в Україні.

Одна з жанрових класифікацій інформаційного розмаїття Інтернету, яка заснована на тематичному принципі, представлена в статті Л. Ю. Іванова «Мова Інтернету: нотатки лінгвіста» [1]. Відповідно до цієї класифікації все інформаційне наповнення мережі можна розділити на наступні великі тематичні блоки:

- загальноінформаційні жанри, або жанри новин;
- науково-освітні жанри;
- художньо-літературні жанри;
- розважальні жанри;
- жанри, які оформляють непрофесійне спілкування;
- ділові та комерційні жанри [1, 4].

Спробуємо дати короткий огляд основних юридичних сайтів.

1. Pravo.biz.ua

Це частково комерціалізований сайт, що включає не лише бібліотечні послуги. Крім бібліотеки тут є:

1. Замовлення написання дипломних, курсових, рефератів;
2. Стрічка новин.
3. Реклама.
4. Цікава інформація.

2. Правознавець (Pravoznavec. com. ua)

Бібліотека постійно поповнюється новою літературою юридичного спрямування. Розробники звертаються з проханням до користувачів залишати свої побажання з метою кращого обслуговування. Метою своєї діяльності вони бачать полегшити пошук юридичної літератури в Інтернеті. Мови ресурсу: російська,

українська. Література також двома мовами, з російського й українського права, розрахована на студентів України і РФ.

3. Національна юридична бібліотека

Як зазначено в ознайомчій статті, «це структурний підрозділ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який забезпечує акумуляцію та ефективне використання документально-інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв, що містять правову інформацію» [2]. Вона єдина з розглянутих позбавлена комерційного спрямування у відповідності з чинним законодавством. Крім того, бібліотека не розрахована на масового читача, а лише на наукові та освітні кадри.

4. Студентська бібліотека «ВЕДА»

Метою діяльності студентської бібліотеки ВЕДА є формування великого інформаційного порталу, який надає допомогу в навчанні учнівській молоді України та Росії. Проект ВЕДА містить розміщений в Інтернеті постійно оновлюваний систематичний електронний каталог підручників, монографій, періодичної преси та ін. джерел. Електронна бібліотека включає розділи: Економічна бібліотека; Гуманітарна бібліотека; Юридична бібліотека; Періодичні видання; Автореферати дисертацій.

5. Електронна бібліотека Князєва

Перше, що впадає в око відвідувача, це розгалужена система рубрик бібліотеки: Аудит, Банківська справа, Біографії, Державна влада, Історія, Культурологія, Література, Логістика, Політологія, Конспекти, Підручники, Психологія, Свята, Традиції і т. д. (усього 23). Література юридичного спрямування переважає, однак представлені й інші науки: економіка, мовознавство, літературознавство, фольклористика, етика, естетика, логіка, педагогіка, культурологія тощо.

Висновки. Аналіз практичної роботи освітніх ресурсів на основі використання електронних інформаційних технологій підтверджує їх ефективність. На думку Пестрецової, «тенденція до консолідації юридичних бібліотек та інших соціально-комунікаційних структур у створенні інформаційних порталів та ресурсів обіцяє подальше підвищення ефективності системи інформаційного забезпечення правових наук.

Список використаних джерел

1. Иванов Л. Ю. Язык интернета: заметки лингвиста URL: honestnet.ru/chistyy-yazyk/yazyk-interneta-zametki-lingvista.html.

2. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=171).

3. Информатика для гуманитариев / Под. ред. Г. Е. Кедровой. М.: Юрайт, 2017. 437 с.

Марунич Ігор Іванович,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент;
Петровська Вікторія Юрійвна,
старший лаборант кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО РИТОРИЧНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК ФАХІВЦІВ ЗІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Для забезпечення ефективності мови фахівців зі зв'язків з громадськістю у своїй професійній мовленнєво-мисленнєвій діяльності повинні спиратися на реалізацію риторичних законів.

Перший крок – розроблення задуму: формулювання теми, постановка мети, завдань, визначення очікуваних результатів, всебічний аналіз предмета (проблеми, теми) мовлення, тобто створення власної концепції як системи знань про предмет, виражених у стислій формі, щодо будь-якої суспільно важливої проблеми (*концептуальний закон*). Знання і застосування концептуального закону риторики забезпечують мовцю необхідний рівень компетентності й професіоналізму.

Другий – «запуск» задуму в суспільство. Першим законом цього етапу є *закон моделювання аудиторії*, знання й застосування якого дозволяє досить повно вивчати тих, на кого треба орієнтувати загальний задум, тобто тих, на кого розраховується викладення концепції (один суб'єкт, ціла соціальна група чи суспільство в цілому), на основі соціально-демографічних, соціально-психологічних та індивідуально-особистісних ознак цієї аудиторії. Цей закон відкриває можливість подальшої роботи з цим портретом, яка полягає у впливі на аудиторію з метою її розвитку (зняти морально-дисциплінарний мотив і викликати емоційно-естетичний та інтелектуально-пізнавальний мотиви, перевести байдужість, конфліктне ставлення в річище конструктивних стосунків, допомогти аудиторії оволодіти найбільш глибоким рівнем розуміння проблеми, створити умови для актуалізації в людині її позитивних якостей і под.).

Далі – потрібно виробити стратегію реалізації концепції (*стратегічний закон*), розробити системну програму впливу на конкретну аудиторію. Стратегія, хоча й становить собою певну конкретизацію концепції, все-таки є поки що досить загальним явищем, яке потребує подальшої конкретизації: розгортання тези та її обґрунтування, залучення з аудиторії одностумців, нейтралізації противників, схилення на свій бік тих, хто сумнівається.

Для цього необхідний наступний крок «запуску» концепції, роль якого відведена черговому закону риторики – *тактичному*. Основа його – це аргументація, що спрямована головним чином на реалізацію

завдання (переконання, переконання у протилежності), тобто для досягнення теоретичної мети (вплив на свідомість), а тому передбачає активну діяльність суб'єкта, при цьому аудиторія знаходиться у більш-менш пасивному стані (сприйняття нової інформації). Для повного досягнення цільової установки необхідно, щоб аудиторія не тільки вбирала інформацію, але й активно її переробляла, тобто проектувала на себе, свою діяльність, свій досвід. Інакше кажучи, щоб виходила на рівень застосування одержаних знань. Для здійснення цього необхідно звернутися до активізації мисленнєвої та почуттєво-емоційної діяльності аудиторії, яка спрямована на реалізацію над завдання, тобто досягнення практичної мети – збудження до дії.

Далі реалізується *мовленнєвий закон*, що забезпечує вираження думки в дієвій словесній формі як система комунікативних якостей мовлення (правильність, виразність, ясність, точність, ємність, стислість, доцільність). Цей закон завершує стадію організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності (підготовчий етап) і відкриває наступний етап – управління мисленнєво-мовленнєвим процесом.

Це *закон ефективної комунікації*, що передбачає ефективну реалізацію продукту мисленнєво-мовленнєвої діяльності (подання мовлення) та *системно-аналітичний*, що дозволяє аналізувати якість та ефективність продукту мисленнєво-мовленнєвої діяльності.

Отже, риторика фахівців зі зв'язків з громадськістю, яка ґрунтується на послідовній реалізації окреслених вище законів, сприяє ефективності їх мовлення.

Список використаних джерел

1. Сагач Г. Риторика: підручник. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2010. 344 с. (Гуманітарні науки).
2. Сагач Г.М. Золотослів: навч. посіб. Київ: Райдуга, 2003. 378 с.

Посмітна Вікторія Віталіївна,

доцент кафедри правового забезпечення
службово-бойової діяльності Національної
академії Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

ПРОТИДІЯ МОБІНГУ В СЛУЖБОВОМУ СПІЛКУВАННІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Здатність захищатися від психологічного тиску в колективі значною мірою залежить від рівня правової захищеності особистості. Важливим кроком у цьому є виявлення правових чинників протидії мобінгу у службовому спілкуванні.

Явище мобінгу вивчається з 80-х років XX століття. Визначення мобінгу першим запропонував шведський психолог Хайнц Лейманн у працях про переслідування в трудовому колективі. На його думку, це психологічний тиск на робочому місці, що регулярно виявляється у

чварах, цькуванні, підсиджуванні, плітках, інтригах, хамстві, емоційному насильстві, сексуальному домаганні тощо [3].

Боротьба з мобінгом передбачає передусім знання сутності цього явища, усвідомлення відповідальності за його подолання, визначення способів протидії відповідно до чинного законодавства.

Українським законодавством зроблено значний крок у напрямі боротьби з психологічним тиском, проте стосується це булінгу, тобто цькування у шкільному колективі. 18 грудня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Законом визначені покарання за вчинення булінгу (штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів (сьогодні це від 850 до 1700 грн) або громадські роботи від 20 до 40 годин; повторне здійснення протягом року – штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів або громадські роботи від 40 до 60 годин). Передбачена відповідальність і для педагогів за приховування фактів булінгу (штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів або виправні роботи до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку) [1]. Проте така відповідальність, на жаль, не поширюється на всі сфери професійної комунікації, оскільки стосується неповнолітніх та освітян, які з ними працюють.

На основі цього закону в Україні 01.03.2019 було зареєстровано проєкт закону України №10118 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу». У ньому сформульовано визначення мобінгу як «діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, фізичному, економічному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами або такою особою стосовно інших учасників трудових відносин з метою приниження їх людської гідності за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи».

Цим проєктом визначено й типові ознаки мобінгу: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник, потерпілий (жертва мобінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого, примушування до зміни місця роботи.

У проєкті також запропоновано заходи, спрямовані на запобігання та протидію мобінгу, шляхом внесення змін до законодавчих актів. Пропонується внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, застосувавши систему штрафів

за мобінг. У Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» пропонується визначити типові ознаки мобінгу. У Кодексі законів про працю України та в Законі України «Про колективні договори і угоди» пропонується впровадження заходів, «спрямованих на запобігання та протидію мобінгу (цькування) на підприємствах, установах, організаціях та здійснення контролю за його виконанням» [3]. Проте це, на жаль, тільки проєкт закону.

Отже, можна зробити висновок про необхідність нормативного закріплення визначення поняття мобінгу та встановлення відповідальності за вчинення тих дій, які відповідатимуть змісту цього поняття. Доцільно також розробити чітке формулювання мобінгу у сфері професійної комунікації.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Проєкт закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу» від 01.03.2019 № 10118. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65602.

3. Leymann Heinz. Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. *Violence and Victims*. 1990. Vol. 5, № 2. P. 119–126. URL : <http://www.mobbingportal.com/leymanh.html>.

Проценко Галина Петрівна,

старший викладач кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ;

Мороз Людмила Іванівна,

професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор психологічних наук, професор

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває в провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»).

У кримінальному процесуальному законодавстві висновок судового експерта є джерелом доказів у кримінальному провадженні, спеціальним засобом у виявленні, розслідуванні, розкритті злочинів щодо встановлення певних фактів, які мають значення для кримінального провадження.

У процесі досудового розслідування та судового розгляду справ судово-лінгвістична експертиза, яка за своєю природою є комплексною динамічною системою відповідних загальнонаукових, лінгвістичних методів (знань), використання яких регулюється специфікою об'єкта та предмета дослідження (судової експертизи), визначається і специфічним «криміналістичним» компонентом.

Як і методика розслідування окремих видів злочину (криміналістика), що базується на знанні складу злочину, його об'єктивної та суб'єктивної сторін, кваліфікуючих ознак, але не розглядає питання правової кваліфікації діяння, так і лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза на сучасному етапі свого розвитку також передбачає знання складу злочину, його об'єктивної та суб'єктивної сторін, кваліфікуючих ознак, але при цьому також не надається правова кваліфікація об'єктивного змісту інформації, що міститься у досліджуваному висловлюванні, тексті. Зазначена експертиза так само, як і криміналістична методика розслідування злочинів, є засобом для доведення вини або виправдування обвинуваченого чи підсудного, допомагає надати або уточнити об'єктивну кримінально-правову кваліфікацію діяння тощо.

У вирішенні відповідних завдань важливе місце займає залучення знань психолінгвістики як комплексної науки, яку можемо вважати лінгвістичною, бо вивчає мову, і психологічною, бо вивчає мову як психічний феномен. Мова – це знакова система, що обслуговує соціум, тому психолінгвістику можемо віднести до галузей знань, що вивчають соціальні комунікації, а також оформлення і передавання інформації.

Предметом психолінгвістики, як стверджував основоположник цієї науки О.О. Леонтьєв, є співвідношення особи із структурою і функціями мовної діяльності, з одного боку, і мовою як головною складовою світу людини, з іншого [1]. Тобто у судовій лінгвістичній експертизі психолінгвістика надає можливість дослідити вплив ситуації спілкування на повідомлення, і тому потрібно аналізувати і контекст, в якому відбувається мовна взаємодія, і цілі спілкування, враховувати людське вимірювання мовлення, зв'язок між змістом, мотивом і формою мовної діяльності, між структурою та елементами мови, використаними в мовному вислові, тощо.

Так, фактично всі акти комунікації здійснюються для провадження певного мовного впливу на адресата. Механізм мовного впливу функціонує в процесі будь-якого акту словесної комунікації (це спільна діяльність комунікантів, в процесі якої вони взаємно регулюють дії, управляють розумовими процесами, коректують уявлення, переконання партнера по комунікації). Будь-який цілеспрямований вплив передбачає своїм результатом управління діяльністю, поведінкою чи окремими діями. Тобто будь-яке спілкування певним чином передбачає вплив однієї особи на іншу (інших). Предметно орієнтоване спілкування виявляється при взаємодії в процесі предметної діяльності. Особисто орієнтоване

спілкування виявляється у певних особистих стосунках та передбачає зміни у психологічних ставленнях людей один до одного. Соціально орієнтоване спілкування передбачає зміни у соціальній або соціально-психологічній структурі суспільства або стимулювання прямих соціальних дій через вплив на психіку членів певної соціальної групи або суспільства в цілому.

Таким чином, доречним є висновок про те, що у дослідженні мовного вираження мисленнєвого процесу та сприйняття мовлення, його впливу на адресата у площині завдань, які вирішує лінгвістична експертиза, значне місце належить саме психолінгвістиці.

Список використаних джерел

1. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1997. С. 27.
2. Проценко Г. П. та ін. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / за заг. ред. С.М. Гусарова. Київ: А.В.Паливода, 2010. 312 с.

Стратулат Наталія Вікторівна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

МОВНІ ЗАСОБИ НАУКОВОГО СТИЛЮ

На сьогодні, в умовах стрімкого розвитку наукових знань різних галузей, зокрема правової, неабиякого значення набуває питання наукової мови і вимог до текстів, що містять інформацію дослідницького характеру. Цій проблематиці у своїх роботах значної уваги приділяє Артикуца Н., Л., Ажнюк Б., Погрібний А., Симоненко Бурда Т., Шестопалова Л. Вивчення особливостей наукових текстів, пов'язаних зі структурою мовлення, передусім відбором мовних засобів із загальнонаціональної мови залишається актуальним.

Зрозуміло, що специфіка у використанні засобів загальної мови в науковій сфері спілкування стосується насамперед лексичного і синтаксичного рівнів мови.

Так, узагальнений характер наукового тексту як характерна ознака проявляється на лексичному рівні у широкому вживанні слів з абстрактним значенням (*узагальнення, аналіз, абстрагування*), термінів (*судочинство, закон*) тощо. При цьому частка термінів порівняно із загальноновживаною лексикою не однакова в різних жанрах наукового мовлення. Необхідною умовою наукового мовлення є правильне, логічне визначення понять, що вводять термінами. Неправильно вжитий або зрозумілий термін може дезінформувати читача.

У власне науковому (академічному) стилі терміни не завжди пояснюються. У наукових працях, призначених для широкої аудиторії, терміни звичайно роз'яснюються. Може даватися пряме пояснення терміна, через синоніми або через пояснення походження терміна, тобто через етимологічні довідки. Визначення терміна може даватися

«супутно», тобто в дужках, у виносках. У навчальній літературі, зокрема, у підручниках, терміни найчастіше мають пряме пояснення.

Абстрагованість мови науки проявляється й на граматичному рівні – у виборі форм слова й у побудові словосполучень і речень.

Зазначимо також, що мова науки наразі – це відособлена, відносно замкнена система, що характеризується прагненням до стандартизації засобів вираження. За ступенем стандартизації науковий стиль мови поступається місцем лише офіційно-діловому. Наприклад, стандартними є звороти: йдеться про проблему; варто відмітити, що...; дані свідчать про...; висновки носять попередній характер; зі сказаного раніше випливає...; розглянемо... тощо.

Крім того, науковому мовленню меншою мірою, ніж, наприклад, розмовному або публіцистичному, властива оціночність. У мовленні наукового стилю не спостерігається лексика з розмовним і розмовно-просторічним забарвленням, наприклад, брехня – неправда. Оцінки в наукових текстах в основному мають раціонально-логічний, а не емоційно-експресивний характер. Для цього використовуються слова й вирази, що передають згоду або незгоду з тією чи іншою думкою, рішенням, дією: оптимальний, позитивний, негативний, (не)доцільно, (не)ефективно, (не)переконливо, цікавий, важливий, потрібний, (не)бажаний, зайвий, надлишковий, незрозуміло, сумнівно, безумовно, навряд чи, хочеться погодитися, важко погодитися, як переконливо довів, начебто (би), нібито, завдяки цьому вдається, це призводить до..., через це відбувається тощо.

Мовними засобами створення експресивного, емоційного тону наукового мовлення виступають: 1) форми найвищого ступеня прикетників: найуспішніший проект, найменш вдалий експеримент; 2) емоційно-експресивні іменники, прикетники й дієслова (слова, що містять оцінку); 3) вставні слова, прислівники, підсилювальні й обмежувальні частки: навіть, нарешті, дуже ґрунтовна робота, лише тощо; 4) використовуються «проблемні» питання, що привертають увагу читача, на які автор дає відповідь у подальшому тексті. Цей прийом (постановка «проблемного питання») використовується й у навчальній діяльності, наприклад, у вузівській лекції, у вишівських підручниках.

Синтаксичні особливості наукового стилю проявляються послідовно, незважаючи те, що, власне, синтаксичні конструкції здебільшого є нейтральними. Синтаксис (побудова словосполучень і речень) найбільше відображає зв'язок з мисленням.

Сучасний науковий стиль характеризується прагненням до синтаксичної компресії – до збільшення обсягу інформації при одночасному скороченні обсягу тексту. Це проявляється в особливостях побудови словосполучень, речень.

Оскільки логічність – одна з основних рис наукового тексту, для його синтаксису характерні структури, що насамперед виражають виключно понятійний зміст. Такою основною структурою в багатьох мовах є повне розповідне речення з нейтральним лексичним

наповненням, з логічно правильним (нормативним), прямим порядком слів і зі сполучниковим зв'язком між частинами речення.

Для наукового мовлення характерне з'ясування причинно-наслідкових відношень між явищами, тому в наукових текстах переважають складні речення зі сполучниковим зв'язком. Широко представлені складні сурядні й підрядні сполучники та союзні слова: незважаючи на те, що; через те, що; тому що; внаслідок того, що; тоді як; у той час, як; тощо. Найбільш продуктивні в письмових наукових текстах складнопідрядні речення з підрядними причини, мети, способу дії, міри й ступеня, умови, часу, наслідку, місця, з'ясувальними, означальними:

Однак слід прагнути того, щоб речення не перевищувало за розміром абзац середньої величини. Занадто довге речення доцільно розбити на кілька закінчених речень, об'єднаних у цілісну групу засобами міжфразового зв'язку.

Слід відмітити особливу роль у науковому мовленні вставних слів, словосполучень і вставних конструкцій. Здебільшого вони починають нове речення або абзац. Наприклад: З огляду на ці міркування, постає питання доцільності відшкодування шкоди, завданої виконанням спеціального завдання.

Як відомо, залежно від своєї функції вставні слова й словосполучення поділяються на групи, або розряди. Наприклад, вставні слова, що вказують на послідовність викладення (по-перше, по-друге тощо – у науково-періодичній пресі їх нерідко замінюють цифровою нумерацією); вставні слова, що виражають припущення (очевидно, імовірно тощо – їх використовують в науковій літературі під час викладення гіпотези) тощо. Особливо характерна для наукового мовлення група вставних слів і словосполучень, що вказують на ступінь вірогідності повідомлення. Завдяки таким вставним словосполученням той або інший факт може бути представлений як цілком достовірний (дійсно, звичайно, зрозуміло), як передбачуваний (припустимо, слід вважати) або як можливий (імовірно, мабуть, можливо).

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що мова науки як особливий функціональний стиль має свої безпосередні риси, належні лише їй. Основною одиницею наукового стилю, безсумнівно, є слово. А одиницею формулювання наукових текстів - синтаксичні конструкції. Такі мовні засоби, як слово і речення у науковому стилі застосовуються через основне призначення мови науки: вивчення й об'єктивне відображення реальної дійсності. Відповідне застосування мовних засобів забезпечує точність, лаконічність, змістовну цілісність, аргументованість наукового тексту.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України, *Культура народів Причорномор'я*, 2004, № 49, Т. 2, С. 155–157.

2. Правнича лінгвістика: навчальний посібник, Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко; за заг. ред. С. М. Гусарова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2010, 312 с.

3. Швачко С. О., Кобякова І. К. Поверхнева та глибинна структури юридичних текстів. *Право та лінгвістика*, матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2004, Суми, С. 126–131.

4. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. Київ., 2001. Вип. IV. С. 3–8.

Томіленко Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник відділу
лінгвістики Українського мовно-
інформаційного фонду НАН України,
кандидат філологічних наук

ЩЕ РАЗ ПРО МОВНІ ПОМИЛКИ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ (НА ПРИКЛАДІ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ЖИТЛОВОЇ ПОСЛУГИ)

Правильність мови (за визначенням Т. Шульги) – це одночасне дотримання і логіки висловлювання, і мовних норм на всіх рівнях [1, с. 164]. Своєю чергою, помилка – порушення норми літературної мови [1, с. 163].

Розмаїття анормативів у тестах офіційно-ділового стилю, зокрема в юридичних документах, на жаль, поширене нині явище. Виняток становлять хіба що основні законодавчі акти України. І хоча сьогодні є достатня кількість різних навчальних посібників, довідників, наукових досліджень, присвячених питанням правопису, культури усного й писемного мовлення тощо, проблема досі залишається актуальною.

На порушеннях мовних норм у юридичних текстах зосереджували свою увагу Н. Артикуца, С. Клименченко, С. Лагдан, О. Черноус, А. Красницька та інші українські науковці. Безліч помилок містять і документи, які доводилося підписувати чи не кожному міському жителеві. Ідеться про угоди про надання житлово-комунальних послуг.

У пропонованій праці стисло розглянемо основні помилки в договорі¹ про надання житлової послуги ТОВ «Житло-сервіс груп»².

¹ Зауважимо, що текст документа оформлено ще відповідно до правопису 1993-го року.

² Як бачимо, питання виникають навіть до самої назви організації. Якщо слово «житло-сервіс» – це складний іменник, утворений від словосполучення «житловий сервіс», то маємо писати його разом. Друга частина назви – «груп» (англ. Group). В українській мові – це форма множини

У тексті документа на чотири сторінки (без додатка) ми виявили понад 50 різнотипних хиб (не враховуючи порушень законів милозвучності). Найбільшу кількість із-поміж них становлять пунктуаційні та граматичні помилки, що нерідко поєднуються в межах одного речення.

Пунктуаційні помилки

В аналізованому документі трапляються переважно пропущені або зайві коми: а) у складних (найчастіше складнопідрядних) реченнях (*У разі, коли Споживач <...> встановив на фасадах чи в інших місцях житлового будинку, в якому розташована квартира, будь-які елементи та конструкції <...>, які не передбачені проектною документацією будинку такий споживач зобов'язаний <...>; <...> в розділі фактичні витрати які оновлюються два рази на рік; Один примірник цього договору зберігається у Виконавця другий – у Споживача*); б) у простих ускладнених реченнях, які здебільшого є частинами складних синтаксичних конструкцій (*не встановлювати будь-які непередбачені проектом конструкції на фасаді будинку за винятком систем кондиціонування <...>; <...> виконання санітарно-технічних робіт, обслуговування внутрішньобудинкових систем в тому числі обслуговування внутрішньобудинкових систем, що використовуються для надання комунальних послуг <...>; Споживач зобов'язаний не вчиняти жодних дій (чи залучати інших осіб до вчинення таких дій), щодо елементів, конструкцій <...>, зокрема дій поза межами приміщення, пов'язаних із встановленням на фасадах чи інших місцях будинку, будь-яких елементів та конструкцій (включаючи кондиціонери, чи їх частини <...>)<...>*).

Як стверджує О. Черноус, «порушення пунктуаційних норм сучасної української літературної мови значно ускладнює сприйняття тексту під час читання. Крім того, негативний помилковий матеріал може істотно спотворювати, переінакшувати зміст написаного, що є особливо небажаним для юридичних документів» [2, с. 171].

Граматичні (граматико-семантичні) помилки

На рівні синтаксису насамперед бачимо значну кількість довгих, заплутаних та неправильно побудованих речень, які ускладнюють розуміння суті документа. Особливо важкими для сприйняття є висловлювання, у яких поєднуються різні типи помилок (*не встановлювати будь-які непередбачені проектом конструкції на фасаді будинку за винятком систем кондиціонування, встановлених будинку кондиціонери тільки у спеціально визначених місцях; Споживач має право: <...> на відшкодування збитків, завданих його майну, шкоди, заподіяної його життю або здоров'ю внаслідок неналежного надання або ненадання житлової послуги та незаконного проникнення Виконавця в належне йому житло (інший об'єкт нерухомого майна); <...> без додаткової оплати отримувати*

(Р. в.) іменника «група» (п'ять груп, десять груп, багато груп і т. ін.). Тому, на наш погляд, таке оформлення не є доречним.

Офіційний сайт компанії: <http://www.zhsg.com.ua>.

інформацію про проведення Виконавцем нарахування Споживачу плати за житлову послугу <...>; Інформація про фактичні витрати на надання житлової послуги розміщується <...> в розділі фактичні витрати які оновлюються два рази на рік – фактичні витрати оновлюються два рази на рік чи все-таки інформація?).

Трапляється й неправильне узгодження слів у реченні: *переобладнання приміщення або їх частин* (можливі варіанти: *переобладнання приміщення або його частин / переобладнання приміщень або їхніх частин*); *забезпечити своєчасну підготовку приміщення, що перебувають у його користуванні* (приміщень, що перебувають / приміщення, що перебуває); *шляхом підписанням додаткової угоди* (шляхом підписання додаткової угоди) тощо.

Крім цього, упадає в око перевантаження тексту конструкціями з пасивними дієсловами на -ся (*ремонт або огляд якого проводиться; підписується Споживачем; погоджується Споживачем; надсилається Виконавцю; нараховується щомісяця Виконавцем та вноситься Споживачем і т. ін.*).

Орфографічні помилки

Зафіксовано порушення у вживанні великої / малої літер у рубриках. Зокрема, у деяких випадках наступне речення після крапки починається з малої, а не з великої літери. Трапляються помилки в написанні слів разом, окремо, з дефісом (*вразі – в разі; непередбачені проектом конструкції – не передбачені проектом конструкції*), відсутнє подвоєння букв в іменнику надання (*при надані житлової послуги*). Також виявлено порушення у вживанні іншомовних слів із літерами **і** / **и** (*території – території* (хоча тут можлива й описка)), правописну хибу внаслідок сплутування знаків «-» (тире) і «-» (дефіс) (*Акту приймання – передачі – Акту приймання-передачі*). Очевидно, через вплив російської мови з'явилася помилка у слові *приняття* (проте в тексті документа зафіксовано й правильне написання – *прийняття*). Не зовсім зрозумілими видаються причини орфографічного оформлення прикметника *невід'ємний* як *невідемний*.

Лексичні (лексико-семантичні) помилки

Серед лексичних огріхів досить поширеними є повтори слів (тавтологія), навіть там, де їх легко уникнути (*<...> Споживач зобов'язується за свій рахунок усунути усі наслідки своїх дій <...>; Спори та розбіжності, що можуть виникнути під час виконання цього договору, можуть бути узгоджені шляхом переговорів між сторонами; <...> здійснити остаточні нарахування плати за житлову послугу, перерахунок плати в разі її ненадання <...> і под.*).

Технічні помилки (описки)

Технічних помилок в аналізованому документі виявилось небагато (порівняно з іншими анормативами). Це пропущені або зайві літери в таких словах: *споживача* (замість *споживачам* – *надавати Споживача без додаткової оплати інформацію про <...>*), *веб-сайт* (замість *веб-сайті* – *<...> на дошці оголошень та офіційному веб-сайт <...>*), *припинення* (*припинення*), *рішення* (*рішення*).

Отже, на наше глибоке переконання, велика кількість анормативів не лише погіршує якість юридичних документів, ускладнює їх нормальне сприйняття, осмислення, але й породжує сумніви щодо професійності та надійності осіб, які пишуть подібні тексти.

Список використаних джерел

1. Чорноус О. В. Пунктуаційні помилки в текстах судових рішень // Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2014. Вип. 15. С. 170–176.

2. Шульга Т. Типові помилки в наукових роботах студентів // Культура слова. 2011. № 74. С. 163–166.

Яслик Володимир Іванович,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук

ЕВІДЕНЦІЙНІ ЗАСОБИ У ВИРОКАХ СУДУ

Юридичний підстиль, який останнім часом усе частіше почали виділяти дослідники в офіційно-діловому стилі, реалізується в актах, позовних заявах, протоколах, постановках, вироках суду, регламентуючи конфліктні та правові стосунки. Виникає зацікавленість мовними засобами, які структурують вказані вище документи, зокрема евіденційними – тими засобами, що виражають джерело інформації. Вказівка джерела інформації становить доказовість, аргументованість, які є особливостями мови права загалом. Об'єктом нашого дослідження стали вироки суду, оскільки вважаємо, що в них найбільш точно засобами мови доведено чи спростовано певну інформацію, на яку покликаються зацікавлені сторони.

Якщо взяти до уваги структуру вироку суду, неважливо обвинувальний чи виправдувальний, то справді в мотивувальній та резолютивній частинах чітко зазначено, звідки взята інформація. Так, головні чи вторинні предикати з репортативною, перцептивною чи інференційною семантикою дають змогу зазначити у вирах суду, що інформацію взято зі слів інших, її сприйнято за допомогою сенсорних органів чи логічного висновку на основі непрямих ознак. Наприклад, у вирoku щодо провадження № 338/1493/19 є такі конструкції: *«Вказав, що повертаючись додому у нічний час у стані алкогольного сп'яніння побачив, що працівники поліції зупинили сина його товариша. [...] Зазначив, що перед потерпілим вибачився, завдані збитки морального та матеріального характеру відшкодував»* [1]. Як бачимо, евіденційна конструкція складається із суб'єкта мовлення, евіденційного засобу (*вказав, побачив, зазначив*) та пропозиції, яку він актуалізує. Предикати *вказав, побачив, зазначив* дають змогу зрозуміти, яким способом була отримана інформація, адже це впливає на її

достовірність. Так, інформація отримана способом візуального сприйняття є найбільш точною, але, як засвідчує фактичний матеріал, у вироках суду серед евіденційних засобів переважають репортативні, оскільки вербальне повідомлення як передача інформації засобами мовлення є універсальним способом комунікації та найпоширенішою формою її презентації. Репортативний модус опосередковує інформацію, сприйняту за допомогою інших аналізаторів.

Покликаючись на зовнішнє джерело інформації, суддя, який у вироках суду виконує роль мовця, набуває статусу вторинного суб'єкта-інформатора, тому що тільки ретранслює інформацію, отриману раніше. Це дає змогу розрізнити у структурі репортативного модусу первинний суб'єкт мовлення (суб'єкт-першоджерело – S_1) та вторинний суб'єкт мовлення (суб'єкт-інформатор, мовець – S_2) [3, с. 43]. Наприклад: *«Допитаний в судовому засіданні ОСОБА_2 свою вину у вчиненні інкримінованих дій визнав повністю та дав показання в судовому засіданні, в яких підтвердив обставини вчинення злочину викладені в обвинуваченні»* [1]. Суб'єктом-першоджерелом є допитаний, повідомлення якого актуалізоване словами *дав показання, підтвердив*. Такі предикати виконують комунікативну та інформативну функції, оскільки орієнтовані на передачу інформації. Суб'єктом-інформатором є суддя, який зачитує обставини, встановлені під час досудового розслідування. Інформація такого виду зумовлює її синтаксичне вираження у вигляді найчастіше непрямої мови, рідше конструкціями з прямою мовою, а також простим неелементарним реченням. Вибір евіденційного засобу та форми синтаксичної конструкції прагматично зумовлений намірами мовця для досягнення комунікативної мети.

Змістовними є інференційні засоби у вироках суду. В. Храковський інтерпретує інференцію як інформацію про подію, отриману на основі аналізу деяких спостережуваних фактів за допомогою власних розумових операцій чи способом осягання [2, с. 347]. Оскільки судді аналізують інформацію та ухвалюють певне рішення з урахуванням усіх для цього підстав, то інференційні евіденційні засоби теж є частотними в текстах вироку суду. Наприклад, *«З урахуванням особи винного, суд приходить до висновку, що до підсудного слід обрати покарання передбачене у санкції статті 342 ч.2 КК України у виді штрафу, яке за встановлених обставин буде необхідним і достатнім для виправлення особи та попередження нових злочинів»* [1]. Особливість семантики інференції в тому, що її суб'єкт доходить висновку про подію, зважаючи на підстави, що дають змогу відтворити зв'язок між наслідком і причинами, які його зумовили. У граматичній семантиці інференція представлена системою причинно-наслідкових зв'язків, кодифікованих предикатами та вторинними предикативними конструкціями, що позначають отримання інформації в результаті когнітивної діяльності. Сприйняті результати події чи загальні знання про неї зумовлюють виведення нової інформації: перехід від відомої до невідомої інформації відбувається через декодування каузації між результатом події та можливістю самої події [3, с. 111].

Зауважимо, що, на жаль, проаналізований матеріал засвідчує низький рівень культури мовлення працівників судів, що виявлений у недотриманні граматичних, стилістичних, лексичних і пунктуаційних норм літературної мови. Так, ненормативними евіденційними засобами вважаємо, наприклад, такі: « ... у силу положень Закону України «Про Національну поліцію» прийняли рішення про...», «керуючись ст.ст. 368, 374 КПК України, суд, ухвалив: », «визнати винуватим та призначити покарання за ст. 342 ч.2 КК України у виді штрафу у розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», «Згідно Закону України «Про публічні закупівлі» та ін.

Отже, на матеріалі вироку суду проаналізовано структуру та семантику евіденційних конструкцій, виявлено евіденційні засоби та вказано їхні девіантні форми. Правильне послуговування евіденційними засобами у вироках суду свідчить про високий рівень культури мовлення осіб, які впливають на розвиток мови права загалом.

Список використаних джерел

1. Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 03 січня 2020 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86768216>.

2. Храковский В. С. Эвиденциальность и эпистемическая модальность. *Fourth International School in Linguistic Typology and Anthropology*. (Yerevan, September 21–28, 2005). Moscow, 2005. P. 347–349.

3. Яслик В. Вербалізація евіденції в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2018. 209 с.

Філонова Анна Петрівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
факультету української філології
та літературної творчості імені Андрія
Малишка Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова;

Дудко Ірина Володимирівна,

професор кафедри української мови
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

ІНВЕКТИВНА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ АГРЕСИВНОГО ВЕРБАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ

Нині в сучасному світі вербальний вплив вважаємо одним із головних складників успішної промови. Адже знання з прагмалінгвістики, вживання певних слів-ключів тільки допоможуть сконцентрувати увагу аудиторії на тих чи тих важливих речах, чітко висловити власну позицію тощо. Впливати на аудиторію влучним словом мають уміти всі, хто працює з людьми, а отже, – від шкільного

вчителя до політичного діяча. Саме у медійному, політичному та юридичному дискурсах найчастіше можна простежити використання маніпулятивних технологій, застосування вербального впливу.

Питання вербального впливу на аудиторію вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Мовленнєву агресію досліджували такі науковці, як: Ю. Антонян, Н. Волошинович, В. Дем'янков, Г. Завражина, К. Серажим, В. Шаховський та інші. Питання комунікативних стратегій і тактик висвітлено в роботах таких мовознавців, як: Дж. Гумперц, І. Борисов, О. Дмитрук, С. Романюк та інші.

Актуальними нині є дослідження використання інвективної лексики як засобу агресивного вербального впливу на аудиторію.

Найчастіше вербальний вплив, зокрема агресивний, репрезентований у медійному, політичному та юридичному дискурсах. Мовленнєва агресія – це використання мовних засобів з метою вираження ворожості, неприязні, застосування таких мовних манер, що можуть образити людину та її гідність.

Крім вербальних, до засобів впливу на аудиторію відносять також і екстралінгвістичні, що значно підвищують рівень емоційності промови, виступу тощо. До екстралінгвістичних засобів належать: посмішка, неоднозначний погляд, інтонація, жест, тембр тощо.

Бажання втримати увагу аудиторії, максимально вплинути на неї та переконати вимагає від мовця ораторської майстерності, знань та вправного володіння засобами мовного впливу, комунікативних стратегій, що реалізуються у комунікативних тактиках. Наприклад, у політичному дискурсі це питання є дуже важливим, адже більшість політиків звикла безпосередньо впливати на опонентів за допомогою інвективної лексики.

Інквєтива – це спосіб існування мовленнєвої агресії, що сприймається в певній соціальній групі як різкий, словесно виражений прояв агресивного ставлення до опонента.

Саме за допомогою інвективної лексики найпростіше вплинути на аудиторію. В. Жельвіс вважає, що у вузькому витлумаченні – це спосіб існування словесної агресії, що сприймається в певній соціальній підгрупі як різкий чи табуований, а в широкому витлумаченні – будь-який словесно виражений прояв агресивного ставлення до опонента [1, с. 11–13].

За спостереженнями Г. Завражиної, найбрутальніші номінації – обценні та грубо-просторічні лексеми й фразеологізми – трапляються зазвичай у мовленні політиків [2]. У політичному дискурсі агресивний вербальний вплив нерідко може бути прямим і непрямим. Реалізовується такий вплив за допомогою лайливої та негативно забарвленої лексики, жаргонізмів, дисфемізмів, іронії, сарказму тощо. Наприклад: *Не дамо мародерам розграбувати українську землю* (О. Ляшко); *Мафія і «п'ята колона» – не пройдуть* (Ю. Тимошенко); *Всі ви, паразіти, брешете* (О. Ляшко).

В юридичному дискурсі також іноді натрапляємо на інвективну лексику, хоч використання такої, звісно, може негативно позначитися на подальшій, наприклад, кар'єрі, автора відповідного тексту чи промови. Правоохоронець та юрист під час виконання своїх безпосередніх обов'язків виступають у різних комунікативних ролях. Недотримання та порушення ними мовних норм може стати причиною непорозуміння, викликати заперечну реакцію у співрозмовника й негативно позначитися на подальшій кар'єрі. Уміння правильно, ясно й чітко висловити свою думку є складником їхнього іміджу [3, с. 58–59].

Отже, вербальна агресія часто трапляється у медійному, політичному та юридичному дискурсах. За допомогою нею журналісти, політичні діячі та правники впливають на свою аудиторію, з метою досягнення певного комунікативного завдання. Інвективну лексику використовують як один із основних засобів маніпуляцій, агресивного вербального впливу.

Список використаних джерел

1. Жельвис В. И. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. Москва, 2001. 349 с.
2. Завражина Г. В. Мовленнєва агресія та засоби її вираження в масмедійному політичному дискурсі України (на матеріалі російськомовної газетної комунікації): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2008. 22 с.
3. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: Навчальний посібник. Дніпро, 2017. 107 с.

Бугайко Юлія Олексіївна,
аспірант відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ЛІНГВІСТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЄКТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРТИЗИ ЗАКОНІВ

Аналітичне забезпечення законодавчого процесу має тісний зв'язок з необхідністю посилення методологічного інструментарію правничої науки та практики. Впродовж останніх років методологія права, особливо у сфері законопроектної роботи, наповнилась новими методиками опрацювання нормативно-правових текстів, які застосовуються під час проведення наукової, правової, антикорупційної експертизи, експертизи на відповідність *acquis communautaire*, антидискримінаційної, гендерно-правової, регуляторного впливу, екологічної та інших експертиз законопроектів. Також активно розвиваються методи, пов'язані з комп'ютеризацією пошуку документів у базі законодавства України (наприклад, розділи «термінологія законодавства» та тезаурус «EUROVOC» на офіційному сайті Верховної Ради України дозволяють оперативно відшукати нормативні визначення юридичних термінів),

використанням віртуального моделювання, аналітичних можливостей як державних, так і громадських інституцій: Інституту законодавства Верховної Ради України, Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, Європейського інформаційно-дослідницького центру за підтримки програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», «Association 4you», «Лабораторія законодавчих ініціатив» тощо.

Зазначене різноманіття можливостей аналізу законопроектів, звичайно, сприяють вдосконаленню законодавчого процесу, однак, вони не вирішують проблему допущення та ігнорування лінгвістичних помилок у текстах законопроектів. Так, вживання будь-яких термінів чи терміносполук у текстах проектів законів, що становлять потенційну юридичну конструкцію, має бути глибоко осмисленим і об'єктивно виправданим. Принцип верховенства права, відповідно до юридичних позицій Конституційного Суду України, передбачає чіткість, зрозумілість, однозначність та логічний виклад положень закону [2]. Дотримання цих вимог дозволить забезпечити ефективне правозастосування правових норм, а нехтування ними – вестиме не лише до визнання їх неконституційними, а й до виникнення нових та поглиблення наявних помилок у законодавстві.

Окреслена вище проблема в законодавчому процесі зумовлює необхідність здійснити перегляд методів проектування та аналізу законів. Таке переосмислення буде найбільш обґрунтованим під час використання лінгвістичного підходу до права.

Внаслідок багатовікових зв'язків лінгвістичної (Ф. де Сосюр) та філософської думок (Л. Вітгенштейн, М. Хайдеггер.) у XX ст. сформувалась філософія мови, яку в науковій літературі ототожнюють з поняттям «лінгвістичний поворот». Він означає кардинальне зміщення центру уваги філософів з аналізу «суб'єк-тоб'єктної проблематики» на дослідження «проблематики мови» [3], у зв'язку з чим аналіз мови стає потужним джерелом філософського пізнання реальності в розвії авторитетних філософських течій – екзистенціалізму (М. Мерло-Понті), феноменології (М. Хайдеггер) та практичної філософії (Ю. Габермас, К.-О.Апель).

Періодизація «лінгвістичного повороту» складається з двох етапів. Перший етап лінгвістичного повороту (1920–1940 рр.) пов'язаний зі спробою реформувати мову чи поліпшити її шляхом усунення плутанини для вирішення філософських проблем. Другий етап лінгвістичного повороту (1940–1950 рр.), що в межах порушеної проблеми є більш цікавим, характеризується зосередженням уваги на таких напрямках як герменевтика, структуралізм, лінгвістична філософія та концентрацією на контекстах і передумовах висловлювань, структурах мови окремо від суб'єкта [1].

Зокрема у межах лінгвістичної філософії (напряму в аналітичній філософії в 1930–1960-х роках, що був найбільш розповсюдженим у США і Великобританії), де почалося зближення проблематики і підходів

філософії та ряду напрямів лінгвістики [1] (зосібна правничої лінгвістики), розроблені методи, прийнятні у процесі законопроектування.

До них можемо віднести: *метод трансгресії* – полягає в перенесенні понять і методів однієї системи знання на іншу; *метод контекстуального перекладу* – полягає в аналізі висловлювання у межах контексту його вживання. У цьому випадку контекст демонструє, що відокремлене від нього висловлювання самостійно не виконує денотативну функцію; *метод концептуального аналізу* – передбачає виявлення концептуального ядра терміну шляхом порівняння різних контекстів його вживання; *метод екстраполяції* – передбачає розповсюдження методів аналізу одних типів дискурсу на інші типи дискурсів; *метод редукції* – полягає у зведенні одного рівня знань до іншого; *метод «семантичного сходження»* – базується на порівнянні автономнимного та гетеронімного вживання висловлювань; *метод межі стандартної інтерпретації висловлювання* – в цьому випадку моделюється ситуація, за якої термін перестає виконувати стандартну денотативну функцію у прийнятних моделях; *метод фальсифікуючої моделі* – передбачає побудову такої моделі для розглядуваної теорії, за якої вихідні умови цієї теорії виконуються, а наслідки переходять у суперечність; *метод демаркації* – передбачає визначення меж змістовних висловлювань і виділення критеріїв, що відрізняють змістовні висловлювання від беззмістовних (безглуздох); *метод «мовних ігор»* – передбачає конструювання гіпотетичних комунікативних ситуацій, за яких демонструється, що одне й те саме висловлювання залежно від контексту вживання змінює значення [4].

Перелічені методи, на нашу думку, можуть допомогти прагматично чи «лінгвістично» розробити зміст законопроектів, а філософське дослідження мови і його практичне використання у законопроектуванні може виявитись більш корисним, ніж будь-які інші філософські методи та позитивно вплинути на розвиток законодавчого процесу в Україні.

Список використаних джерел

1. История философии: Энциклопедия [Електронний ресурс] // Интерпрессервис. – 2002. URL: http://yanko.lib.ru/books/encycl/hist_of_philosophy_encycl_gricanov.htm#_Toc59309472.
2. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України // Конституційний Суд України. – 2020. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.
3. Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін.] // Абрис. – 2002. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_sloynyk.pdf.
4. Ogleznev V. V. Analytical philosophy, legal language and philosophy of law / V. V. Ogleznev, V. A. Surovtsev. – Tomsk: Tomsk State University Publishing House, 2016. – 236 с.

Гойденко Ілона Валеріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Ялова Оксана
Володимирівна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ДОКУМЕНТА. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТА

Юридична діяльність є багатоаспектною: вона складається, за загальним правилом, із численних етапів, стадій, частин, розтягнута в часі та потребує витрат досить великих розумових зусиль. Ось чому актуальною є проблема досягнення поставленої цілі найкоротшим шляхом, який дозволяє досягти поставленої мети в процесі виконання юристом професійної роботи, завдяки дотриманню логічних правил як в побудові загального плану роботи, так і під час виконання окремих його етапів [1].

Юридичний документ – це носій юридично значимої інформації, з яким норми вдачі пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин, який відповідно до норм права служить підставою чи підтвердженням прав і обов'язків учасників цих правовідносин [2].

Помилки, пов'язані з порушенням законів логіки, призводять до непослідовності в процесі міркування, прийняття хибних суджень за істинні, викривляють змістове сприйняття будь-якого юридичного документа. Відступ від вимоги логічності змісту юридичного документа є перешкодою для нормального застосування правового акту [1].

В якості основних ознак юридичних документів можна виділити наступні:

1) матеріальна форма - юридичний документ, як і всякий інший документ, створений у вигляді матеріального носія інформації: паперового документа, електронного документа, у формі речі (наприклад, номерок, одержуваний у гардеробі, виступаючий специфічною формою договору зберігання);

2) інформативність – у документі в різній формі міститься інформація, яка може бути сприйнята людьми;

3) юридична сила – такий документ або породжує, або засвідчує (підтверджує) юридичні права та обов'язки учасників певних правовідносин. Саме в цьому полягає головне функціональне призначення даного виду документів. Отже, є всі підстави вважати, що складання юридичного документа можна розглядати як юридичний акт – дія, що має метою породити правові наслідки;

4) правова визначеність статусу документа – норми права містять вказівки на існування юридичних документів, на можливість їх використання в конкретній ситуації для певних юридичних цілей. Ця ознака припускає, що нормами права визначаються і закріплюються юридичні наслідки використання таких документів;

5) формальність – норми права передбачають вимоги до форми, змісту документа і його реквізитів. Дотримання цих вимог є необхідною умовою можливості використання юридичного документа за призначенням. Причому перелік таких вимог у різних юридичних документів різний;

6) компетентність – юридичний документ створюється строго уповноваженими на те суб'єктами правовідносин [2].

До слова в документації насамперед ставляться такі дві вимоги: воно повинно бути вмотивованим і відповідати нормам української літературної мови. Найголовнішими принципами, яких слід дотримуватися при підготовці тексту документа, є:

- об'єктивність змісту (проявляється у викладенні фактів, що відображають справжній стан речей. Службові папери оформляються переважно від імені юридичної особи – установи або її структурного підрозділу; тому особистий момент в оцінці фактів, подій, виробничих ситуацій повинен бути зведений до мінімуму);

- логічна послідовність викладу (увиразнюється в тих видах документів, де зовсім виключаються суб'єктивні елементи: прояви роздратування, незадоволення, привнесення особистого ставлення до справи у текст ділового папера);

- повнота інформації (полягає у тому, що всі необхідні для правильного розуміння документа складники думки мають у тексті своє словесне вираження, ніщо не пропущено, нічого не треба домислювати. Важливо також, щоб у тексті не було недомовок, двозначностей, щоб думка та її словесне вираження якомога щільніше поєднувалися, збігалися);

- лаконічність викладу (досягається попереднім обдумуванням усього змісту документа, складанням його плану, добром аргументів);

- точність (досягається за допомогою такого добору слів, словосполучень, формулювань у тексті, який виключає подвійне тлумачення його змісту);

- свобода від суперечностей (проявляються в тому, що обрані автором документа слова можуть належати до різних сфер мовлення (книжні слова, професіоналізми, розмовні слова, русизми в українському тексті), що утруднює сприймання, або коли наведені в тексті аргументи суперечать один одному чи взаємовиключаються) [3].

Точність змісту документа необхідно розуміти як ступінь відповідності тексту правового акту тій думці, яка в нього закладалася особою, що створила юридичний документ (наприклад, законодавцем).

З огляду на це, можна виділити такі критерії точності юридичного документа:

- 1) чіткість, недвозначність дефініції (визначення) термінів;
- 2) відсутність в тексті юридичного документа двозначних та багатозначних термінів;
- 3) позитивність використовуваних формул, тобто використання не більше одного заперечення в разі викладення однієї думки;
- 4) неприпустимість використання непояснених далі за текстом слів та словосполучень, таких, як: «нерідко», «у разі необхідності», «деякі» тощо [1].

Текст ділового документа становить його основу, він має бути грамотний. Писемна форма мовлення вимагає чітких синтаксичних конструкцій, суворого дотримання стилістичних норм і правил граматики. Зокрема, мовна грамотність – це дотримання норм орфографії, пунктуації та граматики. Усі терміни, спеціальні поняття, конструкції, що сформувалися під впливом особливостей професійного мислення, повинні відповідати сучасному рівню правових знань, вживатися лише тоді, коли вони дійсно є необхідними.

Текст документа має бути зрозумілим. Мова офіційних документів абстрагується від індивідуальних мовних особливостей людей, що вимагає певної формалізації мови, застосування стандартних термінів, усталених мовних конструкцій із встановленими правилами їх тлумачення: вибір слів і термінів, стійких зворотів (на підставі викладеного, відповідно до вимог постанови, керуючись статтею КК України, пред'явлене (висунуте) обвинувачення тощо), побудова речень, форма викладу тексту документа (наказую, пропоную, зобов'язую, слухали, виступили, ухвалили, просимо надіслати, надсилаємо на розгляд тощо).

Усі зазначені вище вимоги до ділових документів становлять загальну культуру мовлення особистості, адже високу культуру мовлення людини визначає і досконале володіння літературною мовою, і вміння правильно застосовувати її норми у процесі мовленнєвої діяльності [4].

Список використаних джерел

1. Правове письмо : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / авткол.: Р. О. Стефанчук [та ін.] ; за ред. Р. О. Стефанчука. К. : Прав. єдність, 2011. 147 с.
2. Посібник і практикум для прикладного бакалаврату / М. В. Немитіна [та ін.] ; за ред. М. В. Немитіної. М. : Видавництво Юрайт, 2014. 211 с.
3. Діловодство в управлінській діяльності : навч. посіб. для студентів факультету соціально-економічного управління / Л. С. Загребельна. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2014. 94 с.
4. https://studopedia.su/4_51087_vimogi-do-dokumentiv.html.

Дудко Ольга Леонідівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова;

Паршак Ольга Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Наукові керівники: Паршак Катерина
Дмитрівна, доцент кафедри української
мови Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
кандидат філологічних наук, доцент;

Дудко Ірина Володимирівна, професор
кафедри української мови Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

ЗМІСТОВИЙ І ФОРМАЛЬНИЙ АСПЕКТИ ЗАГОЛОВКА СТАТТІ ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ЧИТАЧА

Сучасний масмедійний простір характеризується активним застосуванням різноманітних стратегій і тактик впливу, а також широким уживанням різноманітних мовних засобів впливу на суспільство та його свідомість і поведінку. Засоби масової інформації мають найтісніший зв'язок з масовою комунікацією – системним поширенням повідомлень серед чисельно великих розосереджених аудиторій з метою впливу на оцінки, думки та поведінку людей. Сутність такої комунікації полягає у впровадженні в масову свідомість певної системи цінностей.

Масова комунікація виконує роль регулятора динамічних процесів соціальної психіки, роль інтегратора масових настроїв. Завдяки цьому засоби масової комунікації є потужним засобом впливу і на особу, і на соціальну групу. Складником масової комунікації є мовна комунікація – складна інформаційно-знакова система, у якій взаємодіють індивідуальні, національні та інтернаціональні мовні компоненти. У її центрі – людина, що творить мовлення як цілеспрямовану дію. Розвинена мовна особистість знає й ефективно використовує лінгвістичні, соціолінгвістичні, прагматичні аспекти комунікації, правила комунікативної поведінки в різних ситуаціях [2].

Мовний вплив у широкому витлумаченні – це довільна й мимовільна передача інформації суб'єктом реципієнтові. У масовій комунікації він здійснюється за допомогою широкого асортименту засобів: лексико-семантичних, синтаксичних, структурно-

композиційних, стилістичних [3]. Використання різного роду повторів, термінологічних ланцюжків, кліше та сталих виразів, скорочень, абревіатур, власних назв тощо спрямоване на реалізацію комунікативно-прагматичного впливу на реципієнта. Мовний вплив має й зворотний бік: це той комунікативний ефект (результат), який певне повідомлення справляє на реципієнта.

З огляду на вищезазначене, важлива роль відводиться заголовкам статей друкованих засобів масової інформації, які, маючи такі ознаки, як ситуативна позатекстовість, логічна завершеність, стисла інформативність, є одними з найпоширеніших малих жанрових форм інформації, адже цільова аудиторія періодичних видань майже необмежена, а відтак і кількість суб'єктів, які сприймають заголовок і в подальшому текст, також дуже велика.

Заголовок – це важливий структурний елемент статті періодичного видання. Він найперше привертає до себе увагу читача та формує його первинне уявлення про те, що надруковано в статті. Заголовок є потужним засобом впливу на читача і загалом світогляд читачької аудиторії. Від нього також залежить успіх усього видання. На думку В. Різуна, важливість газетних заголовків полягає в тому, що вони є спеціальними засобами, «які являють собою опорні точки, що показують найбільш важливу текстову інформацію. Саме ці елементи тексту служать опорою для читача в розумінні змісту» [1].

Заголовки допомагають читачеві ознайомитися з номером, швидко отримати інформацію про надрукований матеріал, виділити в ньому основне і другорядне. Також вони значною мірою впливають на бажання прочитати ту чи іншу статтю, беруть участь у залученні уваги: насамперед зацікавлюють сенсаційні та крикливі заголовки, хоча останні можуть і не відповідати змісту надрукованого матеріалу. Уміння правильно дібрати заголовок – це запорука успішного опосередкованого спілкування автора з безпосередніми споживачами інформаційного продукту.

Заголовок статті в періодичному виданні, на відміну від назв радіо- й телепередач, виконує безпосередню комунікативну функцію. Він стисло інформує реципієнта про зміст публіцистичного матеріалу, повідомляє про значення, характер і ступінь важливості подій, відображених на сторінках газети, журналу. Заголовок не лише відбиває суть поданого в статті матеріалу, анонсує його зміст. Мета заголовка – ще й «піймати» читача, тобто зацікавити його саме цією публікацією, водночас за заголовком статті часто можна зрозуміти, як ставиться автор до описуваних подій, яку позицію займає редакція.

Дослідники виокремлюють такі ознаки якісного заголовка: максимальну інформативність, об'єктивне відображення тематичного змісту тексту; самобутність та оригінальність; публіцистичну гостроту й експресивність, виразність почуттів, думок; структурну завершеність та інтонаційну виразність; точність термінів. Вибір заголовка цілком

закономірно залежить від інформації, поданої в тексті, і проблематики, яка в ньому порушується. Ефективність сприйняття матеріалу неабияк залежить від уміння журналіста дібрати влучний, місткий і лаконічний заголовок, який керуватиме увагою читача. Отже, ефективний заголовок у газеті – це концентроване відбиття головної ідеї твору, основної думки автора, але відображення максимально стисле, лаконічне, чітке та конкретне.

Виконуючи роль невід’ємного елемента статті друкованого видання, заголовки виконують низку функцій: *інформативну*, або *комунікативну* (у стислій формі дає чітке уявлення про зміст повідомлення); *оцінну* (лексичне та стилістичне наповнення дає змогу зрозуміти ставлення автора до змісту статті); *спонукальну* (може виражати заклик до дії); *функцію впливу* (є прямим зверненням до читача), *експресивну* (характеризує конкретну особистість; вплив на читача можуть здійснювати, зокрема, різноманітні лексичні засоби – емоційно-експресивні слова, слова з переносним значенням тощо), *графічно-виокремлювальну*, або *графічно-видільну* (виділяє матеріали на шпальті; є єдиною, яка реалізується немовними засобами, зокрема за допомогою шрифтових виділень, графічних засобів тощо; після першого ознайомлення з публікацією читач обов’язково зверне увагу й на мовне оформлення); *номінативну*, або *називну* (називання предмету розповіді); *реklamну* (засіб привернення уваги читачької аудиторії) тощо. Характерною рисою заголовків є те, що вони поліфункціональні, тобто можуть виконувати кілька функцій.

Заголовок статті періодичного видання є не лише важливим елементом композиційної структури; він чинить потужний вплив на свідомість, соціальну поведінку читача, формує його світоглядну позицію. Важливу роль у цьому процесі відіграють різноманітні мовні засоби.

Список використаних джерел

1. Різун В. В. Літературне редагування. Київ : Либідь, 1996. 238 с.
2. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації. Київ: Академія, 2010. 210 с.
3. Стасюк Т. Технології мовного впливу як компонент сучасної комунікації // Українська мова, 2010, № 1. С. 82–87.

Жуковська Ангеліна Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Юлдашева Світлана
Анатоліївна*, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ДОМІНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ТЕЛЕЕФІРАХ ТА НА РАДІО

З давніх-давен українська мова вважається однією з наймилозвучніших мов світу. 73 % українців вважають українську мову рідною. Спілкуються вдома переважно українською 53 %, російською – 29 % громадян України.

Більшість українців вважають, що держава має сприяти подальшому втіленню закону про мову в усіх сферах. Вона вперше за багато років почала домінувати на телебаченні та радіо.

Позитивні зрушення відбуваються в тих галузях, для захисту української мови в яких ухвалено зміни до законодавства. Перспективи поширення й розвитку української мови залежать у першу чергу від здатності парламенту ухвалити в цілому закон про державну мову.

Частка у прайм-тайм телеканалів за рік зросла з 39 % до 64 %, а російської навпаки впала з 32 % до 7 %. Решту часу займають двомовні російсько-українські програми. На такі показники позитивно вплинув закон про квоту української мови в ефірі телеканалів. У кінопрокаті понад 90 % фільмів демонструють українською мовою.

Також хочеться зазначити потужний розвиток українського телерадіомовлення на територіях з особливим режимом мовлення (Донецької і Луганської області). Цього року внаслідок дії закону частка програм українською мовою вперше наблизилася до двох третин ефірного часу. Те, що частка української мови на ТБ не дотягує до встановлених законом 75 % не означає, що телеканали порушують закон.

Сам закон має низку «лазівок», які несуть двомовні програми. Оскільки Національна рада з питань телебачення та радіомовлення показала себе принципово в питанні дотримання квот на радіо, є підстави сподіватися, що так само принципово вона проявить себе і в питанні телебачення. Це означає, що телеканали, які порушуватимуть мовні квоти, мусять сплатити штраф. І виправити становище, щоб не допустити ситуації, яка склалася у 2000-х роках, коли українське телебачення зазнало стрімкої русифікації і через екрани телевізорів мільйонам людей нав'язували російську мову. Русифікація телевізійного ефіру має бути припинена.

За тих умов, які працюють сьогодні, нічого не заважає телеканалам і далі скорочувати частку російської мови в ефірі. Разом із тим, соціологічні дослідження показують, що українці хочуть дивитися телевізійні програми переважно українською мовою.

Очевидно, що ця недосконалість закону має бути усунута й україномовні програми мають бути справді україномовними, а не двомовними. Ми можемо стати свідками того, як ситуація зміниться.

При цьому, також хочеться зазначити домінування української мови на радіо. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення за період дії мовних квот оштрафувала українські радіостанції майже на 2 млн. грн.

На рівні місцевих радіостанцій ще трапляються випадки, але вони поодинокі і пов'язані зазвичай із певними технічними проблемами. Тішить те, що радіостанції виконують норми закону. Запровадження мовних квот неабияк сприяло появі і розвитку нових музичних проєктів, нових виконавців.

В ефірі «Українського радіо» ніколи не здійснювалося мовлення іншими мовами, крім української. На радіо цілком панує українська мова, що дуже тішить суспільство. Вона посідає надзвичайно важливе місце, і ми розуміємо, що без української мови не може бути України. Якою б мовою ми не спілкувалися, в жодному разі не можна забувати свою рідну мову. Недаремно зробив свій вислів Олесь Гончар, зазначивши: «Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання століть, мова – це ще й музика, мелодика, фарби буття, сучасна художня, інтелектуальна і мисленнєва діяльність народу».

Івчук Юлія Вадимівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
***Науковий керівник: Волошин Олексій
Гнатович,*** старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ЛІНГВІСТИКА В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Лінгвістика – це наука про мову, про функції та універсальні характеристики мови, про її структуру й історичний розвиток. Мовознавство як наука має велике значення не тільки при вивченні рідної та іноземної мов, для розроблення термінології, у науковому коментуванні мовних текстів, машинному перекладі, вона дає і теоретичні висновки для розв'язання проблеми взаємовідношення матеріального й ідеального, для правильного розуміння суспільної свідомості і самої людини як суспільної істоти.

Практична лінгвістика являє собою ту сферу, де реально проводяться лінгвістичні експерименти, що мають на меті верифікацію положень теоретичної лінгвістики перевірку ефективності продуктів, що створюються прикладною лінгвістикою. Вона є невід'ємною частиною семіотики, як науки про знаки. Саме лінгвістика відіграє важливу роль під час криміналістичних досліджень у рамках відповідних типів експертиз.

Якщо лінгвістика – наука про мову, її сутність, будову, функціонування та розвиток, а правознавство – наука про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті, то юридична лінгвістика – це міждисциплінарна наука про роль і функції мови в юридичній теорії та практиці.

За роки, розвитку криміналістична лінгвістика (судова лінгвістика) почала закріплюватись як дисципліна, сфера якої значно зросла. Судова лінгвістика, також відома як криміналістична (криміналістична) лінгвістика, полягає у використанні лінгвістичної експертизи, підходів та поглядів на криміналістичну перспективу закону, мови, кримінального розслідування та судової процедури. Вона відноситься до галузі прикладної лінгвістики, яка визначає, досліджує та надає відповіді на щоденні питання, пов'язані з мовою [2].

Взаємодія лінгвістики та юриспруденції протягом останніх десятиліть набуває більш чітких обрисів, зокрема в галузі експертології. Згідно з чинним законодавством з-поміж судових експертиз виокремлюють низку досліджень, якісне виконання яких неможливе без залучення кваліфікованих філологів. Такими є, зокрема, криміналістичні (почеркознавча та лінгвістична експертиза мовлення); експертизи у сфері інтелектуальної власності (літературних та художніх творів, комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень) деякі психологічні експертні дослідження.

У практиці розслідування та судового розгляду справ, широко використовуються лінгвістичні експертні дослідження, проведені мовознавцями у вищих учбових закладах відповідного профілю, у результаті яких надаються висновки щодо наявності пропаганди війни, насилля, закликів до повалення конституційного ладу, до зміни меж території країни тощо, тобто знов-таки не судові експерти вирішують питання, віднесені до компетенції судово-лінгвістичної експертизи, яка вважається криміналістичною.

Різниця між судово-лінгвістичною експертизою та не судовою (науковою) лінгвістичною експертизою така сама, як між судово-медичною експертизою трупу та оглядом трупу, здійсненим, наприклад, дільничним лікарем, якого залучили до огляду місця події; як між судово-балістичною експертизою рушниці і експертизою цієї зброї, проведеною, наприклад, мисливцем [1].

Лінія розмежування між судово-лінгвістичною експертизою та несудовою (науковою) лінгвістичною експертизою, прокладена

наявністю/відсутністю спеціальної підготовки в експерта, яка надає знання в галузі судової експертології, криміналістики, теорії судово-авторознавчої експертизи, основ кримінального та іншого права, кримінально-процесуальної науки, теорії оперативно-розшукової та контрольно-розшукової діяльності, в результаті чого, майбутній судовий експерт набуває практичних навичок експертного дослідження мовлення [3].

Судово-лінгвістична експертиза визначає фактичні дані про особу автора (чи виконавця) тексту та про умови створення мовного повідомлення (мотивацію, цілі, настанову автора, збиваючі фактори, викривлення відображеної у свідомості інформації, адаптацію мовних засобів до можливостей адресата, маскуванню мовної ситуації шляхом диктування, навмисного викривлення писемного мовлення, створення тексту у співавторстві, тощо). Іншими словами, судово-лінгвістична експертиза надає інформацію стосовно учасників мовленнєвого акту, умов його протікання та співвіднесеності його результату (тексту) з дійсністю [2].

Отже, розвиток теоретичних засад судового почеркознавства у сучасний період характеризується розробкою основних положень вчення про процес експертного дослідження, як компонент предмету судового почеркознавства (комплексні методики вирішення судово-почеркознавчих завдань, теоретичні проблеми оцінки ознак тощо); створенням понятійного апарату в галузі теорії й практики судово-почеркознавчої експертизи (словник основних термінів); формулюванням теоретичних основ математичного моделювання та засад автоматизації у галузі судово-почеркознавчої експертизи (теорія і практика математичного моделювання, експертні програми, системи); розробкою основних положень теорії і методики судово-почеркознавчої діагностики.

Процеси розвитку й становлення мови юриста особливо важливі на сучасному етапі. Термінологічні неточності або різне тлумачення й подання однакових за назвою та формою понять призводять до їх неоднозначного розуміння й виникнення термінологічних колізій, ігнорування та невірного сприймання понять, терміносполучень. Необхідність в новому виді лінгвістичного дослідження викликана реальними потребами: необхідністю правильного тлумачення усіх юридичних, наукових, законодавчих, спеціальних експертних визначень, понять, термінів, терміносполучень; судово-експертною практикою у зв'язку із збільшенням цивільних позовів необхідності тлумачення слів, термінів, терміносполучень, пов'язаних із рекламою, виборчими, політичними технологіями, текстами договорів, захистом авторства, честі, гідності громадян, ділової репутації, інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Мацюк Г. Прикладна лінгвістика: Питання мовної політики. 3-тє вид. Л., 2014. 329 с
2. Замолуєв О. В. Перспективные направления автоматизации

судебной лингвистической (автороведческой) экспертизы / О. В. Замолуев // Экспертное обеспечение правосудия: проблемы теории и практики: материалы международной научно-практической конференции (7–8 сентября 2006 г., Симферополь), 2006.

3. Архарова Д. И., Изотова Т. М. Лингвистическая экспертиза: построение развернутой дефиниции юридического понятия на основе информационно-смысловой интерпретации исходного определения // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: збірник матеріалів засідання «круглого столу», присвяченого 85-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса ; 11–12 листопада 2008 р. Харків, 2008.

Кімлик Влада Віталіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Усачова Катерина
Сергіївна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук

МОВНІ ЗАСОБИ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ

Актуальність тез. Правильне застосування мовних засобів офіційно-ділового стилю в юридичних документах є запорукою успішної та результативної діяльності правників. Однак під час створення юридичних документів вимоги офіційно-ділового стилю часто порушуються і неправильно застосовуються, що може спричинити негативні юридичні наслідки.

Мета тез. Встановити, які мовні засоби офіційно-ділового стилю є найважливішими під час створення юридичних документів (скарг та позовних заяв).

Невід’ємним елементом юридичної діяльності є фіксація інформації, оскільки отримувати, зберігати й передавати її можна тільки попередньо зафіксувавши. Матеріальними носіями інформації, що фіксується, є юридичні документи. Зафіксована в документах інформація надійно зберігається, нею можна користуватися практично необмежену кількість часу [1, с. 27].

Юридичний документ – це письмовий акт, який складається згідно з правовими вимогами та містить правову інформацію (підтвердження прав, обов’язків або підтвердження юридичних фактів, подій чи дій, що тягнуть виникнення певних прав та обов’язків). Він є письмовим актом, який встановлює, розвиває, змінює чи припиняє певні правовідносини або фіксує юридично значущі факти й дії [2, с. 17].

Необхідною умовою якості юридичних документів є офіційно-діловий стиль (задовольняє потреби суспільства в документальному оформленні різних актів державного, суспільного, політичного, економічного життя, ділових відносин між державами, організаціями, а також між членами суспільства в офіційній сфері їхнього спілкування). Підстилями офіційно-ділового стилю є: законодавчий, дипломатичний, юридичний (юрисдикційний), адміністративно-канцелярський. Кожний підстиль реалізується у специфічних жанрах.

Наприклад, ознаки юридичного підстилю офіційно-ділового стилю можна прослідкувати в документах, що містять ініціативу про вчинення юридично значимих дій, а саме в позовних заявах, скаргах (апеляційних, касаційних). Ці юридичні документи є зовнішнім проявом звернень громадян до органів державної влади, але зазвичай їх створення відбувається з допомогою юристів. Зважаючи на це, написання позовних заяв та скарг є однією із граней юриспруденції.

Під час складання позовної заяви та скарги можна заздалегідь передбачити і сформулювати лише окремі, найзагальніші відомості (компоненти формуляра), а сам же спосіб викладу (добір слів і словосполучень, будова речень, зв'язки між ними) залежить кожного разу від конкретного змісту того, що викладається, від ситуації, певних обставин ділового спілкування. Тому це є документи з низьким рівнем стандартизації [2, с. 46].

Оскільки ці документи (позовні заяви та скарги) виражають волю тієї чи іншої особи та адресуються органам державної влади, їх мова має бути виразною та однозначною. Простота і зрозумілість лексичних одиниць, вживання термінів у їх прямому номінативному значенні, використання загальноприйнятих зворотів, обмеженість ускладнення простих речень, обережність вживання складнопідрядних речень з послідовною підрядністю сприяє точності й доступності викладу. Мові має бути властива раціональність слововживання, мотивація висновків. Ці риси допомагають правильному і повному розумінню інформації, забезпечують ефективне вирішення поставлених питань.

Невід'ємною ознакою будь-якої позовної заяви чи скарги, що мають розгорнуте висловлювання, є дотримання логічної послідовності викладу інформації та використання аргументів. Це найважливіші якості мовлення, що відображають співвідношення мови і мислення, а також виявляють вміння мовця правильно викласти власні думки, побудувати зв'язний текст і підкріпити його доцільними аргументами.

Мова позовної заяви є логічною, тобто відповідає таким вимогам:

- послідовність – правильне розгортання висловлювання від часткового до загального, від малого до більшого, від простого до складного, від відомого до невідомого і т.д.;

- несуперечність, або відповідність предмета міркування основним законам логіки (тотожності, протиріччя, виключеного третього, достатньої підстави);

- доказовість, тобто опора на певну систему аргументів [1, с. 56].

Аргументація в юридичних документах – це система доказів на користь того чи іншого твердження. Аргументи розрізняються своєю природою, їх зазвичай об'єднують у три групи: раціональні, логічні та психологічні.

Під раціональними аргументами розуміють факти, статистичні дані, визначення тих чи інших понять, аксіоми і постулати, посилання на закони, постанови, документи. Інакше кажучи, раціональні аргументи – це, насамперед, факти, представлені різними способами: від визначень понять до цифр і документів. Наприклад, при складанні будь-якої позовної заяви заявник буде посилається на норми чинного законодавства. Це робиться з метою підтвердження прав, які були порушені; визначення обов'язків, які не були виконані. На підтвердження тих чи інших фактів можуть надаватися статистичні дані. Інколи на підтвердження своєї позиції заявник може посилається на рішення вищого органу з подібних питань, що впливають з одних і тих самих суспільних відносин. Під час написання скарги, що буде подаватися до суду, скаржник завжди посилається на рішення, які були прийняті раніше у цій справі.

Логічні аргументи – це сукупність взаємопов'язаних суджень, через які обґрунтовується істинність якого-небудь іншого судження або теорії. Найбільш поширеним логічним аргументом є доказ від протилежного – заперечення доказуваного становища з висновком про його необґрунтованість. Наприклад, адвокат відповідача, переконуючи суд в тому, що позивач імітує тяжку хворобу, може міркувати так: «Якщо позивач дійсно є тяжкохворий, він мав би надати суду докази (медична довідка, результати обстежень)».

Психологічні аргументи (або аргументи до людини) – це сукупність різноманітних засобів емоційного впливу на людину. Такі докази, на відміну від логічних аргументів, не пов'язані з предметом спору, не мають до нього відношення і спрямовані не на відстоювання істинності розглянутої тези, а на досягнення перемоги в дискусії. Найбільш відомим із психологічних аргументів є аргумент до прецеденту – аргумент, що встановлює попередній факт (або факти) як норму для наступного. Наприклад, аргументація власної думки, викладеної в скарзі, з приводу перебігу обставин розгляду справи: «Європейський суд, розглядаючи питання порушення права власності, застосовує послідовний підхід визначаючи такі питання: 1) Чи було втручання. 2) Чи становило таке втручання позбавлення власності. 3) Якщо ні, то чи був це контроль за користуванням відповідним майном» [1, с. 63].

Отже, під час складання таких юридичних документів, як позовна заява та скарга найважливішими засобами офіційно-ділового стилю є: логічність, наявність аргументів та послідовність викладу. Для кращого розуміння тексту та зафіксованої в ньому думки варто впорядковувати інформацію за розділами, підрозділами, пунктами. Логічність, аргументація та доказовість забезпечують краще розуміння викладеного,

підкріплюють позицію особи, яка звертається з вимогами, впливають на результат вирішення справи. У разі правильного доцільного застосування вони стають засобом для задоволення поставлених вимог, адже за наявності належних аргументів суд матиме змогу спиратися на конкретні факти, обставини.

Список використаних джерел

1. Правове письмо. Навчальний посібник / В. А. Ватрас, Д. А. Монастирський, В. Г. Рогожа та ін. / За ред. Р. О. Стефанчука. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 148 с.

2. Юридичне документознавство : навчальний посібник / І. В. Царьова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с.

Кобець Аліна Віталіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Усачова Катерина
Сергіївна*, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук

ПРОБЛЕМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕД МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Питання популяризації української мови продовжує бути актуальним уже кілька століть, що зумовлено історичним минулим України. Не втрачає своєї актуальності це питання і для студентів – майбутніх фахівців, оскільки мова є базою для здобуття фаху у вищому навчальному закладі й основним засобом подальшої професійної діяльності.

Мовлення української молоді часто збідніле, перенасичене жаргонізмами, просторіччям, сленгізмами, словами іншомовного походження. Широкого вжитку набули запозичені слова, які мають український відповідник («прайс», «окей», «гуд», «експрем'єр», «ексчоловік», «ексдружина», «кава-брейк» тощо). Найчастіше молоді люди послуговуються спрощеною російською мовою або суржилом [2]. Подібні негативні риси є значною проблемою для майбутніх фахівців у галузі права, адже мова є важливим аспектом їхньої діяльності.

Мета цієї роботи полягає в розкритті проблеми популяризації української мови серед молоді, у тому числі студентів – майбутніх юристів, а також визначенні основних шляхів вирішення цієї проблеми.

Юридична діяльність на сьогодні неможлива без знання та розуміння як особливостей юридичної мови, так і володіння прийомками фахового спілкування.

Стилістичну основу юридичної мови складають три функціональних стилі: офіційно-діловий, науковий та публіцистичний.

Збіднілість української мови майбутніх юристів спричиняє найбільшу кількість помилок саме у використанні офіційно-ділового стилю, тому що лексика в документах має бути нейтральна, слова вживаються в прямому значенні, емоційно забарвлені слова відсутні. Даний стиль відзначається суворими вимогами до лексики й фразеології (широке використання професійної термінології, канцеляризмів, аббревіатур, відсутність діалектизмів, жаргонізмів, просторічних виразів, слів із суфіксами суб'єктивної оцінки тощо). Найчастіше вживаються дієслівні іменники (затвердження, вимога, дозвіл, використання, обговорення); безособові дієслова (розглянуто, призначено, підписано). Побудова речень відзначається лаконізмом, речення структурно чіткі [4]. Майбутній юрист має правильно добирати слова, особливо – терміни, дотримуватися їх точного визначення.

Варто зазначити, що стилістика безпосередньо пов'язана з риторикою.

Знання риторики, володіння красномовством розширює світогляд, формує методологічну культуру мислення і практичної дії юриста, розвиває почуття впевненості в собі, психологічну стійкість, властивості комунікативності, вміння зрозуміти співрозмовника, знайти з ним точки дотику, розкрити сутність описуваних процесів і явищ, точно їх інтерпретувати, доступно, ясно, чітко, емоційно пояснити слухачам.

Найбільш повно і всебічно роль риторики проявляється в судових засіданнях. Це обумовлено багатьма факторами і насамперед метою мовлення на суді представників будь-якої зі сторін, що беруть участь в судовому засіданні: державного обвинувачення, захисту, суддів, свідків, експертів.

Вивчення риторики дозволяє студентам і фахівцям розвивати у себе чистоту і точність стилю, формує правильне мислення, знання і використання української мови в контексті вивчення юридичних дисциплін і їх застосування на практиці, дає змогу майбутніми юристами позбуватися від нелогічного мислення та, як результат, мовлення. Розпливчасті вирази, зайві вставні речення, непотрібні синоніми становлять великий недолік. Заповнення в мові деяких порожніх місць непотрібними словами може приховати предмет мови або надати йому інший сенс, а це неприпустимо в професійній діяльності юриста. Риторика важлива в житті та діяльності юриста ще й тому, що вона формує і розвиває у нього простоту і витонченість мови, в якій міститься велика сила впливу на свідомість і поведінку слухачів. Красномовство передбачає вміння говорити легко і просто про складні предмети [2].

Популяризація мови – питання неоднозначне, воно потребує гнучкості у виборі методів та засобів дії. Нікого не можна змусити адміністративними методами користуватися українською мовою [1]. Молодь необхідно мотивувати, робити знання мови цікавим та практично необхідним. З цією метою доцільно проводити різні

тренінги, конкурси, брейн-ринги між студентами, щоб зацікавити їх у вивченні української мови.

Отже, проблема популяризації української мови серед молоді є суттєвою як в усній, так і в писемній формі. Підвищення рівня володіння мовою має стати пріоритетом для майбутніх юристів, тому що мова становить фундамент професіоналізму правників. Шляхом вирішення цієї проблеми може буди проведення різних наукових та творчих заходів, які можуть зацікавити молодь у вивченні української мови.

Список використаних джерел

1. Герашенко Оксана, Ніколаєва Алла, Падалиця Маргарита, Самолисова Оксана. Проблема популяризації української мови серед молоді. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/669>.

2. Риторика в житті і діяльності юриста. URL: https://stud.com.ua/65419/ritorika/ritorika_zhitti_diyalnosti_yurista.

3. Українська мова (за професійним спрямуванням). Опорні конспекти. Офіційно-діловий стиль. URL: <https://subject.com.ua/reference/mova/professional/5.html>.

Кожан Юлія Анатоліївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Клименченко Світлана

Дмитрівна, доцент кафедри правничої

лінгвістики Національної академії

внутрішніх справ, кандидат юридичних

наук, доцент

УКРАЇНСЬКА МОВА – МОВА СУДОЧИНСТВА

«Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку ХХІ століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу», – ці слова геніальної поетеси-шістдесятниці глибоко впадають у душу та змушують серйозно замислитися над значенням нашої рідної мови для сучасного суспільства.

З покоління в покоління свідомі українці боролися за впровадження української мови як державної. Посилаючись на історію України, можна зазначити, що протягом багатьох століть українська мова зазнавала жорстоких утисків, в тому числі і в сферах державного життя. Існували суворі заборони друку літератури українською мовою, а про ведення нею діловодства можна було тільки мріяти

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливих обертів набирає тенденція українізації всієї діяльності державного апарату. Згідно із прийнятим 25 квітня 2019 року Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» статус української мови як єдиної державної мови передбачає

обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом [1].

Цей закон значно змінив мовну ситуацію в Україні. На нашу думку, так званий «примус» до ведення діловодства українською мовою має позитивний характер. Перш за все він впроваджує єдину для всієї країни мову ведення ділової документації, єдині юридичні терміни, які мають конкретне тлумачення, адже, наприклад, при перекладі з російської мови на українську можуть виникнути деякі непорозуміння у сприйнятті лексичного значення тих чи інших термінів.

Ми вважаємо, що статус української мови також відіграє важливу роль у здійсненні процесуальних дій органами досудового слідства та дізнання. Статтею 29 Кримінального процесуального кодексу України законодавцем передбачено, що кримінальне провадження здійснюється державною мовою, а сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою [2].

Слідчі та дізнавачі повинні володіти державною мовою на високому рівні не лише тому, що Закон зобов'язує вести процесуальні документи українською мовою, а, перш за все, ще й тому, що їхня робота передбачає постійну комунікацію з різними особами.

Слід звернути увагу й на те, що українським законодавством, яке регулює діяльність органів досудового слідства та дізнання, не обмежуються права осіб, які не володіють на достатньому рівні або ж зовсім не розуміють української мови. Таким учасником процесу надається можливість залучення перекладача або сурдоперекладача, що передбачено статтею 68 КПК України.

Українське законодавство хоч і надає пріоритетне місце проведенню судочинства саме державною мовою, все ж враховує інтереси та конституційні права всіх учасників процесу. Посилаючись на підпункт «е» пункту 3 статті 6 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», слід зазначити, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, отримувати безоплатну допомогу перекладача [3]. Але це не змінює встановлені вимоги щодо ведення процесуальних документів лише українською мовою.

Отже, можемо зробити такі висновки:

1. Єдина мова, якою здійснюються процесуальні дії, – державна (відповідно до статті 10 Конституції України такою мовою є українська мова).
2. У всіх сферах державного життя справочинство здійснюється лише українською мовою.
3. Усі процесуальні документи органів досудового розслідування повинні бути оформлені українською мовою.
4. У випадках залучення перекладача або сурдоперекладача мова ведення процесуальних документів не змінюється.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://protocol.ua/ua/kriminalniy protsesualniy kodeks ukraini statiya 29>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Козьмін Анастасія Вячеславівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Ялова Оксана
Володимирівна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КУЛЬТУРА МОВИ ТА МОВЛЕННЯ ЮРИСТА

Юридична підготовка спеціаліста передбачає не лише досконале знання законів, а й високий рівень культури мовлення, який дає змогу точніше висловлювати думку, краще розуміти співрозмовника, найповніше реалізувати себе, свої здібності в обраній сфері, що разом становить основу професіоналізму. Фахова діяльність юристів значною мірою пов'язана зі спілкуванням, яке, безперечно, не обмежується тільки професійною діяльністю. Юристи спілкуються з людьми різного віку, фаху, ступеня освіченості тощо як у повсякденному житті, так і в надзвичайних ситуаціях. Відтак юрист покликаний досконало, майстерно володіти словом, уміти бути переконливим, тактовним, щоб у разі потреби уникнути небажаних суперечок та якомога швидше виконати поставлене перед ним завдання [1, с. 64].

Культура професійного мовлення – це складова професійної культури, інтегративна якість особистості, що про являється в досконалому володінні нормами літературної мови та вміннях їх правильного, точного, виразного, комунікативно доцільного застосування в процесі передавання своєї думки у фаховому писемному та усному спілкуванні, позитивному особистісному ставленні фахівця до мовленнєвої діяльності як складової успішної професійної самореалізації [2].

Професійна діяльність юриста будь-якої спеціалізації пов'язана з інтенсивним мовним спілкуванням і тому вимагає вміння будувати ефективні монологи і діалоги, знаходити доречне юридичне висловлювання. Недостатність мовної компетенції помітно знижує рейтинг юриста як фахівця, позбавляючи його професійної перспективи. Як правило, від якості мови юриста залежить результат

його роботи. У зв'язку з цим, фахівця, що недостатньо володіє професійною мовою, нездатного висловити свої думки послідовно та переконливо, що не вміє організувати спілкування і привернути на свій бік співрозмовника, важко назвати хорошим юристом [3].

Професійне мовлення юриста має бути нормативним, недоречним є використання засобів, які перебувають за межами літературності. Важливою особливістю спілкування юристів є те, що воно нерідко протікає в особливому процесуальному режимі з дотриманням певних, чітко окреслених форм взаємодії: прийом заяв у громадян, допит у ході попереднього слідства; допит в суді при розгляді кримінальних справ, допит і отримання відповідних пояснень в осіб, що беруть участь в цивільному судочинстві; судові дебати сторін, обмін репліками, проголошення останнього слова підсудним.

Тобто свої службові функції вони реалізують за регламентованих, визначених законом обставин. Юристам доводиться вирішувати складні проблеми, пов'язані з людськими стосунками, визначати мотиви тих чи інших вчинків, а інколи й злочинів людини на основі норми закону. Від їхнього компетентно об'єктивного трактування змісту закону залежить можливість досягнення конструктивного вирішення конфліктної ситуації [4].

Вимоги до усного професійного мовлення такі: точність у формулюванні думки, недвозначність; логічність; стислість; відповідність між змістом і мовними засобами; відповідність між мовними засобами та обставинами мовлення; відповідність між мовними засобами та стилем викладу; вживання сталих словосполучень; різноманітність мовних засобів; нешаблонність у висловлюваннях; доречність; виразність дикції; відповідність інтонації мовленнєвій ситуації [1, с. 160].

Ділова людина у спілкуванні повинна: поважати себе як особистість, шанобливо ставитися до всіх відвідувачів; усвідомлювати, що професійна репутація понад усе; цінувати співпрацю; пам'ятати, що розгубленість тільки компрометує ділову людину; бути терпимим до недоліків відвідувача [1, с. 161–162].

Розглянемо головні ознаки культури мовлення юриста.

1. Правильність, або нормативність, тобто відповідність прийнятим орфоепічним, орфографічним, граматичним, лексичним нормам. Еталоном правильності слугують норми, правила вимови, наголошування, словозміни, слововживання, орфографічні правила в писемному мовленні тощо. Завдяки цьому реалізується інформаційно-інформативна функція мовлення, здійснюється цілеспрямований вплив на свідомість людини.

2. Різноманітність: володіння мовним багатством художньої та публіцистичної літератури, лексичним арсеналом літературної мови, юридичною термінологією; інтонаційність, експресивність, мелодика мовлення; стилістично обґрунтоване використання словосполучень і

речень; активне мислення; постійне удосконалення й збагачення мовлення.

3. Виразність забезпечується оригінальністю у висловлюванні думок з метою ефективного впливу на партнера по комунікації. Цій меті слугують засоби художньої виразності (порівняння, епітети, метафори); фонетичні засоби (інтонація, тембр голосу, темп мовлення, дикція); приказки, прислів'я, цитати, афоризми, крилаті слова і вирази; синтаксичні фігури (звертання, риторичне запитання, інверсія, градація, повтор, період). Завдяки виразності здійснюється вплив на почуття аудиторії;

Компоненти культури мовлення юриста: діяльнісний (оволодіння видами мовленнєвої, комунікативної, пізнавальної діяльності) (потреба в удосконаленні свого мовлення з метою ефективною професійної діяльності та подальшого особистісного й фахового саморозвитку); когнітивний (засвоєння інформації про основні мовні явища, поняття, способи і види мовленнєвої діяльності, основи спілкування); афективний (сформованість таких якостей, як сприйнятливність, толерантність, емпатія, здатність регулювати свої емоції та створювати позитивний фон спілкування); психологічний (знання умов організації спілкування, уміння викликати довіру, міжкультурний підтримати увагу тощо) (сформованість міжкультурної компетентності).

4. Ясність, тобто доступність мовлення для розуміння тих, хто слухає. Вона забезпечує адекватне розуміння сказаного, не вимагаючи від співрозмовника особливих зусиль при сприйнятті. Ясності мовлення сприяють чітка дикція, логічне й фонетичне наголошування, правильне інтонуювання, розмірений та уповільнений темп, спокійний і ввічливий тон. Неясність мовлення є наслідком порушення мовцем норм літературної мови, перенасиченості мовлення термінами, іноземними словами, індивідуального слововживання.

5. Точність, або відповідність висловлювань того, хто говорить, його думкам; адекватна співвіднесеність висловлення, вжитих слів або синтаксичних конструкцій з дійсністю, умовами комунікації. Вона передбачає ретельний вибір жанру текстів, умов, середовища, колориту спілкування й залежить від культурно-освітнього рівня мовців, їх знання предмета мовлення, від установки мовця, активного словникового запасу, вибору слова чи вислову, уміння зіставляти слово й предмет, річ, ознаку, явище.

6. Чистота, тобто бездоганність усіх елементів мовлення, уникнення недоречних, невластивих українській мові іншомовних запозичень. Забезпечується вона системою установок, мовною грамотністю, мовним чуттям юриста.

7. Стилість (раціональний вибір мовних засобів для вираження головної думки, тези). Ця ознака формує уміння говорити по суті.

8. Доцільність, тобто відповідність мовлення меті, умовам спілкування, стану того, хто висловлюється. Вона відточує, шліфує

мовне чуття юриста, допомагає ефективно управляти поведінкою аудиторії (встановлювати контакт, збуджувати і підтримувати інтерес до спілкування, нейтралізувати роздратування, викликати почуття симпатії, розкутість тощо). Тривалі паузи, незавершені речення, незв'язність мовлення (відсутність прагматичних умінь) знижують інтерес слухачів.

9. Логічність (точність вживання слів і словосполучень, правильність побудови речень, смислова завершеність тексту). Важливими умовами логічності є: уникнення невинного повторення спільнокореневих слів (тавтології), зайвих слів (плеоназм); чіткість у побудові ускладнених речень.

10. Простота (природність, відсутність пишномовності). Часто надмірно ускладненою, неприродною фразою прикривають відсутність змісту в словах.

11. Естетичність (вираження естетичних уподобань мовця засобами мови, уміння викликати мовленням естетичне задоволення). Досягається вона завдяки вправам з риторики. Важливо, щоб у слухачів красиві фрази поєднувалися з глибоким і конкретним змістом.

12. Актуальність: вибір і використання юристом життєво важливих фактів, прикладів, образів.

13. Конкретність: насиченість мовлення прикладами, статистичними даними, конкретизація фактів.

14. Належний теоретичний рівень: оснащення мовлення актуальними відомостями із філософії, соціології, психології, економіки тощо.

15. Практична спрямованість: зв'язок змісту мовлення з практикою, прикладна значущість теоретичного викладу

Таким чином, культура мовлення юриста являє собою багаторівневу професійно особистісну якість, що виявляється в досконалому володінні мовою, її нормами, вміннями правильно, точно, виразно передавати свої думки, впливати на почуття й емоції слухачів за допомогою мовних і позамовних засобів, добираючи останні відповідно до мети та ситуації спілкування. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, діалектизмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, відповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою – все це необхідні елементи культури мовлення юриста [5].

Список використаних джерел

1. Українська мова (за правознавчим спрямуванням): навчальний посібник / О. А. Лисенко, В. М. Пивоваров, Л. М. Сідак та ін. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 340 с.

2. Гороховська т. в. формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2007. 20 с.

3. Перцева В. А., канд. філол. наук, доц. (ХНУВС, Харків)
Д. В. Шкуропатська, студ. гр. ПД дср 15-5 (ХНУВС, Харків)

4. Барановська Л. В., Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно правового спілкування працівників юридичної галузі. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. 2015. № 6. С. 23–25. doi: 10.18372/2411-264X.6.10182.

5. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3462/97/>.

Колесник Анастасія Єгорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Проценко Галина

Петрівна, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ВАЖЛИВІСТЬ ОЦІНКИ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОВИ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Комунікаційний процес реалізується за допомогою певних засобів – знакових систем. За критерієм знакових систем можна виділити невербальне та вербальне спілкування [1].

Мовлення – основний, але не єдиний спосіб спілкування. Люди обмінюються інформацією за допомогою багатьох інших засобів – жестів, міміки, постав тіла, одягу, зачісок, запахів, навіть предметів, які їх оточують (наприклад, меблів). Для співрозмовників значущими є прикраси, татуювання на тілі, гатунок чаю або кави, що споживаються, тощо. Усе це отримало назву невербальні (несловесні) повідомлення.

Невербальні засоби спілкування – елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень.

Невербальне спілкування відбувається, як правило, неусвідомлено, мимовільно. Хоча люди певним чином контролюють своє мовлення, можна шляхом аналізу міміки, жестів, інтонації оцінити правильність, щирість мовної інформації. Для розуміння невербальних елементів спілкування необхідне, як правило, спеціальне навчання.

Актуальність вивчення особливостей невербальної комунікації в цілому та невербальної інформації зокрема неухильно зростає. Багато досліджень стають суміжними, тобто перебувають на стику декількох наук. Спостерігається підвищений інтерес до різних аспектів невербальної поведінки, особливо до тих, які подають інформацію про

індивідуально-особистісні характеристики людини і про комунікацію в цілому, але здебільшого такі аспекти досліджуються в рамках психологічних наук [3, с. 10].

Ученими встановлено, що різноманітні невербальні канали в особистісному спілкуванні становлять від 60 до 80 % інформації. Це означає, що більша частина спілкування здійснюється без участі засобів мовного коду, але з орієнтацією на інші його складники: паралінгвістичні елементи, елементи інших семіотичних систем тощо. Звичайно, значення різноманітних невербальних сигналів «перебувають» не в самих сигналах, а приписуються їм тими, хто декодує мовлення, «вичитується» ними. Це декодування відбувається з обов'язковим урахуванням культурних та індивідуальних контекстів [2, с. 146].

Існують різні типології невербальних засобів спілкування, оскільки вони витворюються і сприймаються різними сенсорними системами: зором, слухом, тактильними відчуттями, смаком, нюхом, а також з урахуванням того, коли відбувається спілкування.

Американський дослідник невербальної комунікації Алан Піз запевняє, що особливістю немовного спілкування є те, що його прояв зумовлений імпульсами людської підсвідомості, а те, що їх неможливо підробити, дає змогу нам довіряти цій мові більше, ніж словесному каналу спілкування. У сфері невербального спілкування в першу чергу слід розглянути паралінгвістичні засоби комунікації, до яких належать жести, міміка, контрольовані та спонтанні рухи, постава тіла, відстань між комунікантами, свідомо організації простору спілкування тощо.

Існує ряд сучасних теорій щодо вивчення невербальних засобів комунікації. Перш за все, слід згадати теорію кінесики, яка була розроблена в 1952р. вченим Реєм Бірдвістелом. Пізніше до нього приєдналися інші науковці, зокрема, Маргарет Мід та Грегорі Батесон. Кінесика вивчає відображення поведінки людини в її невербальних проявах, до яких відносяться міміка (рух м'язів обличчя), пантоміміка (рухи всього тіла), вокальна міміка (інтонація, тембр, ритм голосу), просторовий малюнок (зона, територія, власність і переміщення), експресія (виразність, сила прояву почуттів, переживань), яка може бути вирішальною в інтерпретації різних висловлювань. Виділяють кілька основних жестів, що відображають стан людини, а саме рух тіла і рук. У них відображаються стан організму і безпосередні емоційні реакції, що дозволяє судити про темперамент людини. Пози і рухи тіла є проявом рис характеру людини, її соціального статусу, психологічного стану і рівня загальної культури. Міміка та жести є найважливішими засобами невербальної комунікації, однак важливо враховувати, що у різних культурах один і той самий жест може трактуватися по-різному [4].

Таким чином, аналіз засобів невербальної комунікації дає змогу виявити такі аспекти комунікаційного процесу, як наміри його учасників, їх мету, очікувані результати тощо. Вони справляють суттєвий вплив на характер міжособистісних стосунків.

Отже, слушно зазначити, що невербальна комунікація має дуже важливе значення у спілкуванні, адже 38% інформації сприймається у словесній формі, а 55% – лише виразом обличчя.

Список використаних джерел

1. Невербальна комунікація. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/9851>.
2. Проценко Г. П. та ін. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / за заг. ред. С. М. Гусарова. Київ: А. В. Паливода, 2010. 312 с.
3. Ващук О. П. Невербальна інформація в кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи: монографія. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. 430 с.
4. Вербальна та невербальна комунікація. URL: <https://sites.google.com/site/verbtaneverbkomunikacia/neverbalna-komunikacia-ta-ieie-vidi>.

Мевша Аліна Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Климеченко Світлана
Дмитрівна*, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПЛЕОНАЗМ І ТАВТОЛОГІЯ В ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ

У широкому сенсі слова документ являє собою матеріальний носій інформації, зафіксованої на ньому в графічній формі [1].

Юридичний документ являє собою один з видів документів (правда, більшість документів все ж носить юридичний характер). Проаналізувавши і зробивши висновки про сутнісні характеристики та особливості юридичних документів, можна сформулювати саме його визначення [1].

Отже, юридичний документ – це матеріальний об'єкт, що містить юридично важливу інформацію у зафіксованому вигляді та спеціально призначений для її одержання, зберігання, використання та поширення у часі та просторі. При цьому вказана інформація фіксується на вказаному матеріальному об'єкті у будь-який доступний спосіб (паперовий, магнітний, кіно-, фото-).

Будь-який документ повинен бути оформлений відповідно до чинного законодавства та вимог юридичної техніки і містити правильні відомості про всі події, які висвітлює автор. Але іноді в тексті юридичних документів можна виявити чимало лексичних помилок, а саме – таких, як плеоназм і тавтологія.

Тавтологія – це поєднання споріднених слів (тобто слів з одним коренем) для посилення експресивних відтінків позначуваних ними

понять. У багатьох випадках тавтологія свідчить про бідність словникового запасу того, хто говорить і пише. Помилки такого типу можна легко виправити: одне з повторюваних слів замінюється синонімом або зовсім викидається з тексту. Також тавтологічне визначення може бути як результатом прямої помилки, що є наслідком недостатньо високої кваліфікації розробників та осіб, відповідальних за підсумкову якість юридичного тексту, так і прикладом втілення помилкової думки цих осіб про неможливість розкриття змісту того чи іншого поняття інакше ніж як визначенням його через самого себе [4].

Здійснивши невеликий лінгвістичний аналіз тексту Закону України «Про національну поліцію», ми помітили кілька тавтологічних конструкцій, як-от: «забезпечення безпеки», що, на нашу думку, може бути замінено на відповідник «організація безпеки» або «відшкодування шкоди», що можна було б замінити на «відшкодування збитків» (чи то моральних, чи то матеріальних).

В офіційно-діловому стилі тавтологія – це елемент зниження точності вибору кожного слова, від чого в першу чергу і залежить розуміння тексту документа. Наприклад, такі мовні формули, як «за свідченням свідків» бажано було б замінити на «за свідченням очевидців» або «за показаннями свідків», «зобразити образ злочинця» – на «відтворити образ злочинця», «зробити роботу» – на «виконати роботу», «прорахунки враховано» – на «недоліки враховано».

З тавтологією дуже тісно пов'язане й інше мовне явище, яке називається плеоназм. Воно полягає в тому, що в тексті поряд опиняються однозначні слова, і тоді одне з них стає логічно зайвим і повинно бути відкинуте. Наприклад: переважна більшість (слово більшість уже включає поняття переваги), пам'ятний сувенір (сувенір і є «подарунок на пам'ять»), вільна вакансія (вакансія – вільна, незаймана посада), сміливий ризик (ризик завжди пов'язаний зі сміливістю), адреса проживання (адреса – місце, де людина проживає); прейскурант цін (Preis з німецької «ціна»); промислова індустрія (промисловість й індустрія – синоніми); своя автобіографія (в слові автобіографія вже включено поняття «своя»). Деякі плеонастичні словосполучення закріпилися у мові і не вважаються сьогодні порушенням лексичних норм. Це такі вирази, як: монументальний пам'ятник (лат. monumentum – знак пам'яті), реальна дійсність (лат. realism – дійсний).

Проаналізувавши мову деяких документів, наведемо приклади плеоназмів в юридичних документах, які і досі, на жаль, трапляються: «позивач доводив свою правоту доказами», «відповідно до законодавства того періоду часу», «кожний керівник установи має свій індивідуальний графік роботи», «на кафедрі криміналістики збереглася одна вільна вакансія», «з самого першого початку хочу сказати про особливості цієї справи».

Отже, навіть такий невеликий аналіз текстів юридичних документів свідчить про те, що тавтологія та плеоназм, на жаль, поки

доволі поширеним явищем у мові цих документів. Виходячи з того, що важливим для юриста є оптимальне поєднання правової насиченості закону з його безпомилковим словесним вираженням, приходимо до висновку, що в кожному конкретному випадку варто ґрунтовно оцінювати вплив обраного слова на розуміння викладеного нормативного припису, не допускати невинуватених словесних повторів, створюючи тим самим сприятливі умови для чіткого розуміння користувачем змісту кожного законодавчого акта.

Список використаних джерел

1. URL: https://stud.com.ua/51046/pravo/yuridichni_dokumenti/
2. Івакіна Н. Н. Мовна підготовка юристів. Правознавство. 1985. № 1. С. 48–51 // URL: gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/Article/Ivak_JazPod.php.
3. Голуб І. Б. Стилїстика російської мови. 8-е изд. М.: Айрис-пресс, 2007. С. 20.
4. Туранин В. Теория и практика использования законодательных дефиниций: [монография]. Москва, 2009. 108 с.
5. Закон України «Про Національну поліцію».

Містота Аліса Олегівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Стратулат Наталія
Вікторівна**, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ КУРСАНТІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Питання розвитку навичок і умінь фахового мовлення курсантів є актуальним з погляду підвищення мовної активності, а також ефективності професійної комунікації майбутніх офіцерів. «Левову частку» діяльності працівників поліції займає саме службове спілкування, що є процесом взаємозв'язку та взаємодії учасників комунікації, за якого відбувається обмін інформацією і досвідом при виконанні службових завдань. Цей процес передусім спрямовано на досягнення певного результату, вирішення конкретного службового завдання та досягнення відповідної мети. Основу службового спілкування курсанта складає вирішення відповідного важливого службового питання, відповідальна конкретна справа, що стосується безпосередньо пов'язана з конкретними життєвими питання.

Важливу роль в ефективності комунікації, зокрема курсантів, відіграє культура службового спілкування. Кожен курсант повинен знати особливості фахового мовлення, уміти дотримуватись орфоепічних,

орфографічний, словотвірних, лексичних, морфологічних, синтаксичних та пунктуаційних норм у професійному спілкуванні; знати фахову термінологію, різні аспекти, крім того, курсант повинен знати норми мовного етикету фахової комунікації. Мовний етикет запрограмований на найрізноманітніші типові ситуації, у яких використовують сталі мовні структури, кліше, закріплені національними культурними традиціями. Щоразу, в певних ситуаціях, ми повторюємо стереотипи поведінки, у тому числі, мовної, які поза нашою свідомістю автоматично використовують у разі потреби.

Фахівець правоохоронної сфери повинен також широко послуговуватись усталеними поняттями та виразами, що характеризують професійні ситуації у галузі превентивної діяльності. У нього, фахівця, має бути розвинені практичні навички і вміння, сформовано професійну мовну компетенцію, що надасть йому можливість покращити процес ділової взаємодії в усній та писемній формі мовлення при виконанні своїх службових обов'язків.

Культура спілкування охоплює також знання про мовні засоби спілкування, уміння застосовувати на практиці комунікативні установки. Усі ці компоненти нерозривно пов'язані між собою і необхідні практично в будь-якій формі службового спілкування, у кожному діловому контакті майбутнього поліцейського. У загальному розумінні культура мовлення – це опанування норм літературної мови, уміння користуватись усіма її засобами залежно від умов спілкування, його мети і змісту. Дотримання загальноприйнятих літературних норм у користуванні лексичними, фонетичними, морфологічними, синтаксичними та стилістичними засобами мови свідчить про грамотність людини, є основою культури її мовленнєвого спілкування. Зупинимося на тих проблемних питаннях, пов'язаних з порушенням норм літературної мови, і як наслідок - культури мовлення, які демонструють недотримання правил слововживання (вживання слова у мовленні відповідно до його значення).

Культура мовлення щодо слововживання передбачає передусім вміння правильно обирати слова і сталі звороти для певного контексту, відповідно до семантичної наповнюваності. Не є окрасою мовлення, а отже, й не характеризують як культурно освічену та розвинену людину вислови на кшталт «будь здоров і не кашляй». Те ж стосується і «модних» слів, які певний час здебільшого вживаються в мовленні молодих людей – бакси, прикольний, внатурі. І це, у свою чергу, не завжди з кращого боку демонструє мовленнєву поведінку курсанта.

У мовленні курсантів часто можна зустріти і сленгові утворення. Звичайно, лексичний склад нашої, як і будь-якої іншої, мови містить велику кількість сленгових утворень, що відповідають певним соціальним та професійним групам людей. Проте службове мовлення повинно базуватися на літературних нормах, зокрема лексичних, інші типи лексики не доречні у професійному спілкуванні.

Наведемо у нашому дослідженні приклади груп сленгової лексики, яку використовують курсанти. Ілюстративний матеріал репрезентуємо за лексико-граматичними класами.

Так, іменники-сленгізми представлені такими одиницями: автомат «залік, іспит, які отримують автоматично за поточними оцінками»; ботан «курсант, який старанно і багато навчається»; вікно «час, на який не призначено занять між іншими заняттями »; пара «навчальне заняття, яке триває дві академічні години та ін.

Дієслова-сленгізми демонструють такі слова: валити «необ'єктивно оцінювати знання курсантів на екзамені, ставляючи незадовільну оцінку»; доганяти «розуміти щось на рівні вимог, що висуваються до інтелекту»; завалити (іспит) «не скласти іспит»; плавати «погано знати матеріал»; позависати «проводити час за одним і тим ж заняттям, довгий час» та ін.

Прикметники-сленгізми представлені такими лексичними одиницями: бестовий «найкращий»; нульовий, стерильний «який нічого не знає»; прикольний «смішний, веселий» та ін.

Прислівники-сленгізми спостерігаємо на таких прикладах: класно «дуже добре»; паралельно «байдуже, все одно»; по-любасу «обов'язково»; реально «насправді»; круто, прикольно «гарно, весело, чудово» та ін.

Як бачимо, сьогодні проблема культури професійного мовлення набуває дедалі більшого значення. Вона потребує своєчасного вирішення, і передусім це залежить самих користувачів мови. З огляду зазначене можна зробити висновки і надати відповідні пропозиції. Для того, щоб покращити мовлення курсантам, потрібно читати більше авторитетної літератури, яка буде впливати на збагачення словникового складу, (словники, тексти наукового та професійного спрямування); брати участь у заходах, які спрямовують на культурний (мовленнєвий) розвиток курсанта, а також безпосередньо їх організовувати; вивчати як своє мовлення, так і інших, при цьому постійно аналізувати і знаходити прогалини; приділяти увагу науковій роботі (написання наукових текстів, виступи на семінарах, конференціях); слухати лекцій, вебінари щодо розвитку культури мовлення.

Список використаних джерел

1. Білецька О. «Бути не як усі...». Тенденції сучасної мовної культури підлітків. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 10. С. 122–127.
2. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2004. 38 с.
3. Ірклій С. Іншомовний молодіжний сленг : історія і сучасність. *Дивослово*. 2012. № 12. С. 35–37.

Миронова Алевтина Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Клименченко Світлана
Дмитрівна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОГО СЛЕНГУ НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ

Професійна мова юриста орієнтована на розуміння іншими людьми з метою впливу на їх свідомість і діяльність, а також на соціальну взаємодію. Юрист, який добре володіє мовою, має набагато більше можливостей у досягненні професійного успіху.

Суб'єкти юридичної діяльності повинні бути не тільки професіоналами, але і грамотними людьми, які вміють користуватися лексикою сучасної української мови. Цілком актуальними у зв'язку з цим є негативні висловлювання правознавців з приводу використання в мові права юридичного сленгу [4].

Найбільш точним є визначення, що дав поняттю сленг російський мовознавець В. Хом'яков, який у роботі «О специальном сленге» визначив сленг як «відносно стабільний для певного періоду, широко розповсюджений та загальнозрозумілий шар нелітературної лексики та фразеології в середовищі живої розмовної мови, вельми неоднорідний за своїм генетичним складом та ступенем наближення до літературної мови; носить яскраво виражений емоційно-експресивний оцінний характер, що часто є протестом-насмійкою над соціальними, етичними, естетичними, мовними та іншомовними умовностями та авторитетами» [5].

Значний внесок у дослідження цього проблемного явища зробили Л. Ставицька, В. Винник, Д. Ганич, Т. Ілик, С. Єрмоленко, В. Балабін [2, с. 130].

Мовознавець І. Ющук серед соціальних діалектів виокремлює професіоналізми, жаргонізми та арготизми, учений І. Білодід – жаргонізми, професійні жаргонізми та арго. М. Кочерган ототожнює сленг, називаючи його «сленгові слова», із жаргонізмами [3; 4].

В юридичній професії, як і в будь-якій іншій, є свій сленг. Юристи звертаються до нього, щоб скоротити довгі складні позначення і надати зменшувально-пестливі форми правовим термінам, що ми вважаємо проблемою, адже межа між сленгом і просторіччям дуже хитка. Надмірне вживання юристами ненормативної лексики загрожує розвитку національної мови і паплюжить авторитет у колективі.

Професійний сленг виконує функцію емоційної розрядки. Гумор, цинізм, грубість надають словам експресії, що дозволяє «розфарбувати» суху офіційну мову. Тому відсоток грубих жаргонізмів значно вище в тих областях професійної діяльності, які пов'язані з більшою емоційністю, психологічним навантаженням, наприклад, у сфері кримінального процесу. Звичайно, це далеко не єдина причина: грають свою роль і загальний рівень культури, і середовище спілкування - близькість до злочинного світу [1].

Щодо способів утворення юридичного сленгу необхідно виділити такі шляхи його формування: лексико-семантичне словотворення, метафоризація у результаті зміни значення слова, що належить до загальноновживаної лексики («дух» – недосвідчений юрист); морфологічне словотворення: складання основ двох слів («старлей» – старший лейтенант поліції), афіксація («кепешник» – працівник кримінальної поліції), скорочення («косуха» – касадійна скарга, «клоп» – клопотання), створення фразеологічних одиниць («загнати гусака» – затягнути виконання судового рішення); жаргонні запозичення (з російського юридичного жаргону: постраждалий – «терпіла»).

Розгляд запропонованої теми передбачав проведення моніторингового дослідження, участь у якому взяли слідчі Шевченківського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві. У ході цього дослідження було виявлено, що 8% опитаних у мовленні ніколи не використовують юридичний сленг, інколи – 59 %, часто – 18 %, досить часто – 15 %. 78% респондентів вважають використання сленгових одиниць неправильним, але не можуть відмовитися від звичного для них способу передачі думок. Інші 22% висловлюють думку, що сленг виконує допоміжну та консолідуючу функцію і є необхідним у професійній діяльності. Результати анкетування дозволили виділити такі тематичні групи юридичного сленгу: військові звання та посади («кеп» – капітан поліції); найменування юристів, слідчих, оперативних працівників («слідак» – слідчий, «балахонник» – суддя); найменування правопорушників («жулік» – підозрюваний, обвинувачений, «барига» – злочинець, який торгує забороненими речовинами); ставлення до роботи та служби («філонити» – байдикувати, симулювати, «ківала» – некомпетентний юрист); робочі, службові приміщення, установи («дєжурка» – чергова частина відділу поліції, «верховник» – Верховний Суд України); предмети, що використовуються у професійній діяльності («люстра» – проблескові маячки, «папаша» – пістолет-кулемет; лексеми, пов'язані з професійною діяльністю («відкатати» – взяти відбитки пальців, «шило в стінку увіткнути» – передати справу прокурору після закінчення слідства).

Слідчі зазначають, що, користуючись логікою: «Знаю, як правильно, але скажу простіше», вони вживають жаргонізми за

принципом: «для чужих» – правильний варіант (термін), «для своїх» – заміник. Проте практика показує, що негативною є тенденція запозичення у зловмисників деяких термінів: таких, як «малява» (лист), «з волі» (за межами місць позбавлення волі) «висяк», «темняк» (нерозкритий злочин) і безліч інших. Для юристів подібні помилки є символом низького рівня освіти або бажання демонстративно ігнорувати загальноприйняті норми української літературної мови.

Отже, робимо висновок, що юридичний сленг характеризується прозорістю своїх меж, здатністю приймати та пропускати крізь себе величезну кількість слів, збагачуючи тим самим словник мови новоутвореннями, незвичайними в плані семантики і комбінаторики. Мову слідчих характеризує ряд специфічних рис: простота, динамізм, слабка відмежованість від загальнолітературної лексики. Слідчі, що використовують сленг та жаргон у своїй діяльності, зазначають, що це допомагає їм відволікатися від морально тяжкої та напруженої роботи. Проблемними питаннями сленгу у мовленні його носіїв можна вважати його схожість з ненормативною лексикою, при цьому україномовні терміни вилучаються з лексичного обігу і, як наслідок, мова втрачає активний словниковий запас, втрачає свою самобутність та традиційність.

Список використаних джерел

1. Василенко Ю.А. Сучасний український молодіжний сленг // Львівський національний університет імені Івана Франка. 2009. С. 8.
2. Грабовий П. М. Український молодіжний сленг у системі функціонування мови // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Збірник наукових праць. Ч. 1: Вип. 3 / Ред.кол.: В. В. Левицький, Л. І. Белєхова та ін. Хмельницький: ХНУ, 2007. С. 130–132.
3. Друм Т. Сленг: погляд зсередини // Дивослово. 1998. № 12. С. 4–5.
4. Сergyгiна О.Л., Фiлiмонова Н.Ю. Синтаксична i мовна структура позовної заяви як юридичного документа // Вiсник ВолДУ. Серiя 5: Юриспруденцiя. 2011. Т. 1. № 5 (14). С. 138–142.
5. Хом'яков В. А. О специальномслэнге. Вологда, 1968. С. 6–22.

Моргун Аліна Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Стратулат Наталія
Вікторівна*, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ПРАВНИКА

Наша держава як сучасна демократична країна висуває низку вимог до майбутніх представників правових професій. Зрозуміло, що з-поміж різних якостей висококваліфікованого фахівця – надавати якісні послуги, уміння ефективно виконувати завдання, при цьому знаходити оптимальні рішення – чільне місце займає рівень професійно-комунікативної культури. Тому це питання лишається в полі зору дослідників різних галузей науки, як правової, так і лінгвістичної галузі (Н. Артикуца, О. Юрчук, Л. Мацько, І. Плотницька, Ф. Бацевич та ін.).

Особливої уваги, безумовно, заслуговує мовленнєва культура у своїй багатоаспектній реалізації. Мовленнєва діяльність правника проявляється через ведення діалогу, проголошення публічних промов, роботи з текстами правового та політичного характеру, створення документів, аргументування відповідних рішень. З огляду на те, мовленнєва культура сучасного юриста відіграє провідну роль в професійній діяльності, а питання її розвитку та досконалості набувають неабиякої актуальності як під час процесу опанування фахом, так і безпосередньо у фаховій практиці, розглянемо це питання в аспекті змісту таких понять: «культура мови», «культура мовлення», «культура професійного мовлення», «культура професійного мовлення провознавця», а також визначимо їх та особливості та співвідношення.

Перш ніж перейти до визначення культури мовлення, передусім необхідно чітко окреслити поняття «культура мови».

Узагальнення поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників (Л. Мацько, М. Пентилюк, Г. Проценко, О.Юрчук та ін.) щодо змісту цього поняття дає підстави стверджувати, що культура мови – це теоретична галузь знань, яка є системою вимог, регламентацій стосовно вживання мови в мовленнєвій діяльності (усній чи писемній); виробляє механізми нормування й кодифікації (уведення в словники й мовну практику). Мовленнєва ж культура, зі свого боку, становить цю «мовну практику», в основі якої лежить дієвий аспект мови.

Щодо культури професійного мовлення, то – це елемент загальної професійної культури, що проявляється в досконалому володінні нормами літературної мови та вміннях їх правильного, точного застосування у фаховому спілкуванні, писемному та усному.

Тобто культура професійного мовлення визначається тими ж самими ознаками, як і культура мовлення, але у фаховій діяльності.

Поняття «культура професійного мовлення» розглядаємо як уміння використовувати мовні засоби (в сукупності базових знань), відповідно до норм літературної мови та мети спілкування, як усного, так і писемного, у діяльності представників галузі юриспруденції.

Зазначені вище визначення досліджуваних понять дозволяють простежити таку послідовність, що безпосередньо відображає їх взаємозв'язок і співвідношення: культура мови → культура мовлення → культура професійного мовлення → культура професійного мовлення правознавця. Ця ланцюжкова послідовність дозволяє говорити про наступність і взаємозумовленість складників.

Так, культура професійного мовлення правника не може існувати без загальної культури професійного мовлення, яка, зі свого боку, не функціонує без вироблення культури мовлення, а остання ґрунтується на початковому елементі – культурі мови і є його реалізацією.

Невипадково початковим складником у цьому поняттєвому ланцюгу є культура мови, адже без оволодіння мовних знань (що є основоположними чинниками культури мови) не можлива якісна реалізація мовлення взагалі, зокрема і фахового, і мовлення правознавця зокрема. Варто зазначити, що, чим вищий рівень культури мови, тим більш «відточена» культура професійного мовлення правознавця. Як бачимо, висококультурна мовленнєва діяльність можлива лише за умов бездоганної мовної грамотності.

Виокремлюють такі основні риси культури мовлення правника: правильність, точність, логічність, ясність, чистота, лаконічність, доцільність, де, правильність мовлення демонструє доцільне використання тих чи інших граматичних форм, синтаксичних структур у юридичному контексті; точність мовлення – у чіткій відповідності значення слів; логічність мовлення – у способі побудови тексту, у правильності структури синтаксичних конструкцій; чистота мовлення – у відсутності позанормативних елементів; лаконічність мовлення – у ясному, чіткому і лаконічному викладенні змісту тексту; доцільність мовлення – в такому доборі й організації мовних засобів, які роблять мову відповідною меті та змісту тексту та комунікативній ситуації.

Отже, вивчення особливостей понять «культура мови», «культура мовлення», «культура професійного мовлення», «культура професійного мовлення правознавця» дозволяє зробити висновки, що вони взаємопов'язані, взаємозалежні та взаємозумовлені. Серед ознак, які характерні для культури мовлення юриста і дають підстави ефективно реалізовувати професійно-мовленнєву діяльність, є правильність, точність, логічність, ясність, чистота, лаконічність, доцільність. Володіння цими ознаками забезпечує високий рівень культури професійного мовлення правознавця як запоруки успіху фахівця-правника.

Список використаних джерел

1. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навч. посібн. Київ: Ви- давничий центр «Академія», 2007. 360 с.
2. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.
3. Стратулат Н. В., Проценко Г. П. Виховний та навчальний аспекти у викладанні української мови для правоохоронців. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф., присвячена Дню української писемності та мови (28 лист. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 124–127.
4. Юрчук О. Ф., Комунікативна компетентність правника в парадигмі інновацій. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем розвитку та функціонування державної мови. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017, С. 31–33.

Сарібекаєн Юлія Артурівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Стратулат Наталія
Вікторівна**, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Переклад текстів документів на сьогодні є актуальною і витребуваною процедурою. Особливу увагу приділяють перекладу саме юридичних документів, адже вони мають неабияке особливе, зокрема юридичне значення. Вони регламентують окремі правові міжнародні норми, а також надають роз'яснення щодо їх значення.

Юридичні переклади виконують переважно професіонали, які мають освіту в галузі юридичного права та правничої лінгвістики. Тексти мов (з якої перекладають і на яку перекладають) розглядаються в абсолютно різних правових системах, отже, у них повинні використовуватися різні формулювання, характерні для кожної з мов [1]. Однак при цьому ці формулювання мають бути зрозумілі обох сторонам і нести в собі однаковий зміст. У результаті перекладачів необхідно розумітися не тільки в юридичному праві своєї країни, але й країни вихідної мови [2].

На думку В. В. Алімова, головним чином, проблеми в перекладача тексту юридичної спрямованості виникають через те, що в мові перекладу відсутні словесні конструкції, які точно могли б описати передусім терміни та правові поняття вихідної мови. Крім того, переклад тексту також залежить від культурних особливостей і менталітету народу, а

також від складу правової системи, і тому це може спричинити до того, що зміст тексту у вихідній мові не буде відповідати мові перекладу навіть при абсолютно дослівній інтерпретації. Тому перекладачеві доводиться збагачувати свої знання шляхом вивчення можливих лексичних еквівалентів слів і цілих фраз [3].

З огляду на це існують відповідні правила та стандарти перекладу правових текстів, у яких враховано особливості мови права. Так, Л.О. Андрієнко висуває такі вимоги до перекладу юридичного документа:

1. Зміст тексту оригіналу необхідно передати точно і зрозуміло, запобігаючи його викривленню.

2. Тексту перекладу необхідно надати природної для мови перекладу форми висловлювання. Не варто дотримуватися того порядку слів, який організовує речення мови оригіналу. При перекладі часто змінюють місце членів речення, додають або випускають деякі слова для уточнення змісту оригіналу.

3. Перекладач зобов'язаний знаходити адекватний переклад термінів, скорочень і символів, які становлять значний відсоток лексики юридичних документів [4, с. 18].

Зі свого боку, Л. М. Черноватий зазначає, що переклад має точно відображати оригінал документа. Абсолютно усі написи, штампи, штемпелі та печатки необхідно зазначати у тексті перекладу юридичних документів, усі примітки беруться у дужки. Розташування таких приміток теж необхідно зберігати незмінним (в центрі, всередині тексту, після основного тексту тощо). [5, с.265].

Особливої уваги заслуговує розгляд та аналіз перекладу реквізитів документів, вихідний текст повинен відповідати правилам і нормам мови перекладу. Саме різниця таких правил і норм є причиною перекладацьких проблем, а саме:

1. Особливості розміщення реквізитів в українських та англійських юридичних документах (розташування назви адресата, дати складання документа, місце підпису посадових осіб, оформлення параграфів тощо).

2. Переклад дат.

3. Переклад власних назв (транскрибування власних назв, абревіатур, вживання усталених відповідників транскрипції та транслітерації) [6, с. 25].

Крім того, необхідно зазначити, що способи перекладу юридичних документів можуть варіюватися та комбінуватися, залежно від присутності в тексті мови перекладу юридичної термінології, будови речення, наявності вставних слів та конструкцій тощо, а також лінгвокультурологічної особливості іншомовного тексту.

Таким чином, з метою дотримання усіх вимог до перекладу юридичних документів важливо враховувати саме особливості цього перекладу, його структурні, лексично-семантичні характеристики, які й вирізняють юридичний документ з-поміж інших текстів для перекладу.

Аналізуючи питання перекладу юридичних документів, прийшли до таких висновків: в юридичних текстах повинні використовуватися різні формулювання, характерні для кожної з мов; професійному перекладачеві необхідно бути обізнаним не тільки в юридичному праві своєї країни, але й країни вихідної мови; проблеми виникають через те, що в мові перекладу відсутні словесні конструкції; переклад тексту залежить від культурних особливостей і менталітету народу, а також від складу правової системи; з метою дотримання усіх вимог до перекладу важливо враховувати особливості, які вирізняють юридичний документ з-поміж інших текстів для перекладу.

Список використаних джерел

1. Шугрина Е.С. Техника юридического письма. Москва, 2000. 53 с.
2. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства: підручник, Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
3. Алимов У. У. Юридический перевод. Практический курс с английского языка. Москва: КомКнига, 2005. 89 с.
4. Андрієнко Л. О. Науково-технічний переклад: конспект лекцій і дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей. Черкаси: ЧДТУ, 2002. 22 с.
5. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Переклад англomовної юридичної літератури: навч. посіб. для студ. ВНЗ юрид. спец. та спец. «Переклад», Вінниця: Нова книга, 2006. 655 с.
6. Зінукова Н. В. Ділова документація англійською мовою: складання та переклад. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2006. 68с.

Сушицький Віталій Юрійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Красницька Анжела
Віталіївна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МОВА І КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Мова є ознакою загальної культури певної людини, її інтелекту, внутрішнього світу, соціального статусу та професійної спрямованості. Невід'ємною ознакою всебічно розвиненої людини є висока мовна культура. Вищим рівнем культури мовлення є мовленнєва майстерність. Автори підручника «Ділове спілкування та культура мовлення» стверджують, що «народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не плекає її, не може

розраховувати на гідне місце в суцвітті народів. Занепад рідної мови є наслідком духовного зубожіння народу» [1, с. 7]. Проблеми культури мови і культури мовлення досліджували такі вітчизняні вчені, як: І. Білодід, Л. Булаховський, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Коваль, М. Пентиліук, М. Пилинський, О. Пономарів, О. Сербенська та ін.

На думку С. Єрмоленко, культура мови – це рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети і обставин спілкування [2, с. 285–286]. В. Пасинок стверджує, що «культура мови передбачає наявність у людини здатності точного відбору й усвідомленого використання в реальному акті спілкування з іншими людьми тих мовленнєвих засобів, які найкраще відповідають кожній конкретній ситуації» [3, с. 17]. Культуру професійного мовлення Т. Гороховська визначає як складову професійної культури, інтегративну якість особистості, що проявляється в досконалому володінні нормами літературної мови та умінні їх правильного, точного, виразного, комунікативно доцільного застосування в процесі передавання своєї думки у фаховому писемному та усному спілкуванні, позитивному особистісному ставленні фахівця до мовленнєвої діяльності як складової успішної професійної самореалізації [4, с. 6].

Виділяють такі концепції культури мовлення: 1) вчення про правильність мовлення, або ортологія; 2) теорія «гарного мовлення» й близьке до неї трактування «комунікативної доцільності»; 3) концепція, в якій обґрунтовується необхідність володіння спочатку нормами літературної мови, а потім – мовленнєвою майстерністю, тобто культурою мовлення; 4) культура мовлення як лінгвістична дисципліна, що орієнтує не тільки на нормативний, а й на якісний характер мовлення [5].

Поняття мовної культури базується на таких принципах, як: точність, правильність, логічність, зрозумілість, чистота, доречність мовлення, коректність і доцільність уживання слів.

Ясність є одним із головних критеріїв, яким повинна відповідати інформація, виражена в усному чи писемному мовленні. Ю. М. Короткова зазначає, що ясність забезпечує адекватне розуміння сказаного, не вимагаючи від співрозмовника особливих зусиль при сприйнятті. Ясності мовлення сприяють чітка дикція, логічне й фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений та уповільнений темп, спокійний і ввічливий тон [5, с. 147]. А. В. Красницька вказує на те, що ясність мови тексту права виражається в однаковому розумінні адресатами значень одиниць різних рівнів літературної мови, що використані в юридичному документі. Лише при абсолютній ясності мови правового тексту суб'єкт права може нести юридичну відповідальність. Неясна норма не дає певного уявлення про ті чи інші права й обов'язки громадян,

призводить до суперечок і помилок, викликає різного роду запити щодо тлумачення норм [6, с. 114].

Важливою ознакою культури мовлення є точність. Дослідники зазначають, що точним є таке мовлення, в якому слова повністю відповідають своїм значенням і смислу висловленої думки. Точність – це відповідність сказаного задуманому і явищам дійсності. Точність розуміння залежить від точності слововживання. Часто вживають слова, не враховуючи їх значення, в результаті думка висвітлюється не зовсім точно. Неточно виражають думку висловлювання, засмічені зайвими словами: *ну, значить, так би мовити, як то кажуть, скажімо так, так сказати* [7, с. 19]. На думку А. В. Красницької, неточність словесного втілення правової норми, розмитість, відсутність єдності понять і термінів призводить до неправильного розуміння юридичного документа, до його неправильного застосування. Зрозуміло, що ступінь точності в текстах юридичних документів має бути вищим, ніж у будь-якому іншому тексті. Неточна передача думки, мовна помилка укладача документа можуть призвести до двозначності розуміння або спричинити серйозні наслідки [6, с. 177].

Правильність – це дотримання загальноприйнятих норм літературної мови. Мовні норми закріплені в Українському правописі і словниках. Недотримання мовних норм може призвести до непорозуміння співрозмовників [7, с. 20]. Правильність мовлення ґрунтується на відповідності мовним нормам певної епохи, до яких належать правильність вимови, наголосу, словозміни, слововживання, орфографічні правила щодо писемного мовлення [3, с. 44].

Логічність мовлення забезпечує смислову послідовність змісту висловлювання. Логічність досягається точним вираженням думки, наявністю чітких формулювань, відсутністю зайвих слів і зайвих, недоречних міркувань. Поєднання слів, які мають одне і те ж значення (*натовп народу, дефекти й недоліки*), також порушують чіткість формулювань [7, с. 21].

Чистота мовлення – це повна відповідність нормам літературної мови. Для чистоти мовлення важливими є правильна літературна вимова, вживання слів, що відповідають літературній нормі. Чистота мовлення вимагає уникати вульгарних і лайливих слів, які не відповідають нормам літературної мови і людської поведінки. Іншомовні слова теж засмічують мову, якщо вживаються надмірно й недоречно [1, с. 81].

Багатство мовлення – це використання великої кількості мовних одиниць (слів, словосполучень, речень), які відрізняються за смислом і будовою. Про багатство мовлення судять насамперед за його лексичним складом. Середній запас слів у добре освіченої людини становить 6–9 тисяч, тлумачний словник української мови містить понад 130 тисяч слів, а в народній скарбниці – 200 тисяч слів [1, с. 71–72].

Справедливою є думка М. М. Пилинського, який зазначив, що незнання основ стилістики, специфіки кожного зі стилів, які мають свої закони і свої норми, найчастіше призводить до помилок і всяких непорозумінь. Не всі враховують, що мова науки, публіцистики або, скажімо, державного законодавства відрізняється не тільки використанням певного кола слів і фразеологічних зворотів, а й перевагою тих або інших граматичних форм, синтаксичних конструкцій і видів речення [8].

Отже, одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства є мовленнєва культура. Майстерність володіння літературною мовою дає можливість досягати порозуміння у професійній діяльності, підтримувати на належному рівні психологічний контакт зі співрозмовниками.

Список використаних джерел

1. Пентиліук М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ : Центр учбової літератури, 2010.
2. Єрмоленко С. Я. Культура мови. Українська мова : Енциклопедія. 2-ге вид. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 2004.
3. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 184 с.
4. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2007. 20 с.
5. Короткова Ю. М. Поняття і структура культури мовлення юриста. URL: file:///C:/Users/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB/Downloads/pp
6. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.
7. Красницька А. В., Чулінда Л. І. Ділова українська мова. Курс лекцій. Київ, 2002. 107 с.
8. Пилинський М. М. Увага: в ефірі «Слово про слово». URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua>.

Совгір Варвара Петрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Красницька Анжела
Віталіївна*, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Офіційно-діловий стиль реалізується в різних документах (міжнародних угодах, меморандумах, конвенціях, нормативно-правових актах, судових актах, клопотаннях, розпорядженнях, наказах, дорученнях, протоколах, заявах тощо) і служить для зв'язку органів влади з населенням. Він обслуговує сферу офіційних відносин, сферу права та державної політики. Офіційно-діловому стилю властивий імперативний характер.

Однією з найважливіших форм вираження права є юридичний текст. Право завжди прагне текстуальної форми, адже воля правотворця чи правозастосувача, фіксована в письмовій формі, описує матеріальну реальність, точно й чітко виражає правові приписи, передає безпосередній владний вплив на поведінку людини. Юридичним текстом є повідомлення, об'єктивоване у формі письмового документа, оброблене відповідно до типу цього документа, що складається з низки особливих єдностей, які сполучені між собою різними типами лексичного, граматичного, логічного й графічного зв'язку [1, с. 142]. На думку Л. В. Пономарьова, юридичний текст вицленюється з юридичного дискурсу, якщо не враховуються екстралінгвістичні фактори, і являє собою лінгвістичне утворення, що має визначену структуру, в якій відображено результати дискурсивного мислення, послідовність і зв'язність ідей. Поняття юридичний дискурс визначається через поняття тексту і комунікативної ситуації. Юридичний текст стосовно юридичного дискурсу розглядається як елементарна (базова) одиниця юридичного дискурсу, а дискурс в свою чергу – як цілісний текст або сукупність об'єднаних за будь-якими ознаками текстів [2].

Текст права (юридичний текст) як вища комунікативна одиниця відображає специфіку правової сфери та описує реальний світ і поведінку людей у ньому, характеризується змістовою й структурною завершеністю і певним ставленням автора до змісту висловленого. Юридичні тексти як структурні утворення становлять клас об'єднаних загальною комунікативною метою текстів, які використовуються в типових ситуаціях спілкування, мають однакову прагматичну установку та спільні лексичні й стилістичні риси. Юридичні тексти передають безпосередній владний вплив на поведінку людини, можуть

мати конкретні модальні значення наказу, заборони, рекомендації, вимоги, дозволу, пропозиції, попередження, повідомлення, припису, санкції, розпорядження, пояснення, звернення, виконання, примусовості [3, с. 92].

Слушно зазначено, що стиль правових актів концентрує в одне ціле вживання юридичної термінології, юридичних конструкцій і застосування в сфері права вимог сучасної української літературної мови, вимог до мови офіційних документів. Стиль правових актів повинен адекватно відображати волю правотворця чи правозастосувача, доносити її до безпосередніх виконавців за допомогою надзвичайно ретельно дібраних термінів, терміносполук. Він має бути термінологічно суворим, без декларативних положень, емоційно забарвлених та експресивних одиниць. Стиль правових актів повинен забезпечити функціонування права як регулятора влади і, зокрема, точність і повноту вираження волі законодавця. [4, с. 99].

Спільною метою законодавчої техніки є досягнення доступності тексту правових норм із погляду їхнього змісту, що не повинно заважати іншим параметрам мови права, інваріантними рисами юридичного тексту виступають: 1) аргументованість; 2) інтертекстуальність – юридичний текст не самодостатній, він закономірно включає в себе інші тексти; 3) діалогічність форми – юридичний текст, здебільшого, підпорядковується загальній схемі «питання-відповідь...»; 4) тенденція до постійної переінтерпретації [2, с. 199].

На думку А. В. Красницької, офіційно-ділові тексти формуються на ґрунті писемної реалізації літературної мови. Воля законодавця фіксується в писемній формі, точно й чітко виражає правові приписи та сприяє ефективності правового акта. Втрата знакової форми обов'язково тягне за собою і втрату волевиявлення, оскільки воля держави не може бути виявлена інакше, ніж через писемну форму. Письмові тексти завжди є результатом цілеспрямованого, свідомого документування явищ об'єктивної дійсності з метою надійної передачі інформації у часі й просторі [4, с. 293–294].

І. Царьова стверджує, що тексти джерел права поділяються на підгрупи: тексти нормативно-правових актів, тексти судових і адміністративних прецедентів, тексти нормативно-правових договорів, доктринальні правові тексти і канонічні тексти. Кожна група текстів володіє власною лінгвістичною специфікою, а саме: лексичними, синтаксичними, пунктуаційними, стилістичними, семантичними, прагматичними та іншими особливостями, які повинні стати предметом самостійних наукових досліджень [5, с. 79]. Текст правового акта як одна з найважливіших життєвих форм вираження права передає безпосередній владний вплив на поведінку людини; наказує, забороняє, дозволяє, рекомендує, змінює, описує реальний світ та поведінку людей; відображає суспільне життя через правові норми як правила належної та обов'язкової поведінки;

характеризується змістовою й структурною завершеністю та певним ставленням автора до змісту висловленого [1, с. 143].

Прикладні юридичні тексти за будовою ще більш складні. Цей елемент об'єднує різноманітні тексти правозастосовних актів, які, своєю чергою, поділяються на підгрупи судових, адміністративних та інших юридичних текстів. Зазначені групи текстів також можуть бути структуровані за різними підставами. Судові правозастосовні тексти можуть поділятися за процесуальним критерієм, адміністративні – за сферами діяльності органів, які їх приймають. Поруч з правозастосовними текстами цей елемент структури юридичної мови включає тексти інших правореалізаційних актів (позовних заяв, договорів та ін.) [5, с. 79].

Внутрішньо-стильовими рисами офіційно-ділового стилю є: однозначність, послідовність, точність викладу фактів, лаконічність формулювань, чіткість висловлювань, логічна завершеність висловленої думки, що визначається призначенням документів – інформувати про безперечні факти.

Юридичний текст складається з послідовно об'єднаних вербальних засобів (висловлювань, міжфразових єдностей). Головна, загальна мета створення будь-якого юридичного тексту – повідомлення інформації. Загальна кількість інформації, що наявна у тексті, – це його інформаційна насиченість. «Письмові тексти завжди є результатом цілеспрямованого, свідомого документування явищ об'єктивної дійсності з метою надійної передачі цієї інформації у часі й просторі» [4, с. 293–294]. Особливостями письмових юридичних текстів є нормативність та офіційність. Мова текстів правових актів абстрагується від індивідуальних мовних особливостей людей, що вимагає певної формальності мови, застосування стандартних термінів, усталених мовних конструкцій із суворо встановленими правилами їх тлумачення. Однією з характерних особливостей юридичних текстів є їх понятійно-змістова навантаженість термінами, що викликано необхідністю точно і чітко оцінювати правові або позаправові дії людей [1, с. 143].

Таким чином, особливостями юридичних текстів є нормативність, офіційність, імперативність, аргументованість

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Текст правового акта як засіб юридичної техніки. *Тиждень науки-2019*. Гуманітарний факультет. Тези доповідей наук.-практ. конф. (15–19 квітня 2019 р.). Запоріжжя : ЗНТУ, 2019.

2. Пономарьова Л. В. Юридичний текст як формальне вираження юридичного дискурсу. URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789>

3. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2012–2013 : тези наукових доповідей*

та повідомлень : (Київ, 5 груд. 2012 р. та круглих столах 24 та 29 січ. 2013 р.). Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т прав. наук. Київ : НаУКМА, 2013. 275 с.

4. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

5. Царьова І. Лінгвопрагматичний аспект дослідження юридичного тексту. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2019. № 1.

Чернявська Олена Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Проценко Галина

Петрівна, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

РОЛЬ І МІСЦЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ І НАУКОВОЇ ДОКТРИНИ В ЛІНГВІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗАХ

На будь-якому етапі судово-експертної діяльності вкрай важливим є звернення до джерел, передусім нормативних актів та наукової доктрини, задля забезпечення законності, допустимості використання засобів, методів(способів) проведення експертних досліджень, вмотивування їх висновків, повноти та об'єктивності, достовірності.

Зокрема, під час проведення лінгвістичної експертизи посилання на джерела є обов'язковим. По-перше, звернення до джерел зумовлене необхідністю використання під час судово-експертної діяльності визначених у нормативно-правових актах або у наукових доктринах дефініцій. Так, у Законі України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Поняття лінгвістичної експертизи, на жаль, не має чіткого закріплення на законодавчому рівні, проте її дефініцію можна знайти у працях відомих науковців. Ажнюк Л. В у своїй науковій статті визначає, що лінгвістична експертиза – це спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що можуть мати юридичні наслідки. У наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень» зазначається, що лінгвістична експертиза є підвидом криміналістичної експертизи.

Окрім цього, проведення лінгвістичної експертизи неможливе без чіткого роз'яснення змісту юридичних термінів. Термінологічні неточності або різне тлумачення понять призводять до їх неоднозначного розуміння й виникнення термінологічних колізій. Особливо важливо не допускати таких помилок під час складання висновку експерта задля недопущення недоліків, з метою його подальшого розгляду як доказу у судовому процесі відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (статті 84, 101). Об'єктом лінгвістичної експертизи є тексти мовленнєвої діяльності людини (слова, словосполучення, висловлювання) або окремі документи, які викладені в письмовій чи електронній формі. Висновок експерта визнається обґрунтованим й правомірним завдяки аргументації, яка може бути більш або менш ефективною [1, с. 89].

У площині пропонованої теми варто навести декілька прикладів визначення термінів, які використовуються під час семантико-текстуального дослідження у справах про захист гідності та честі фізичної особи, за різними видами джерел.

Так, висловлювання – це найменша одиниця мовлення, що містить відносно закінчений фрагмент інформації, відомостей і лінгвістично оформлена як речення повної чи неповної структури.

Відповідно до ст. 30 *Закону України «Про інформацію»* оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири).

Луспенік Д. Д. у своїй науковій статті «Розмежування оціночних суджень та стверджень про факти при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації», опублікованій 2005 року у збірнику «Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці», визначає, що судження – це те ж саме, що й думка, висловлення. Воно являє собою розумовий акт, що має оціночний характер та виражає ставлення того, хто говорить, до змісту висловленої думки і напряду, пов'язаними з такими станами, як віра, впевненість чи сумнів.

Важенчук С. Я. та Довгопол В. Т. у своїй статті «Оціночні судження та фактичні твердження, як центральні цивільно-правові категорії у сфері захисту честі, гідності та ділової репутації» наводять визначення факту як явища об'єктивної дійсності, конкретні життєві обставини, які склалися у певному місці, часі та за певних умов.

Європейський суд з прав людини 2 червня 2016 року ухвалив рішення у справі «Інститут економічних реформ проти України», в якому встановлює критерії розмежування фактичних тверджень та

оціночних суджень. Таким критерієм виступає можливість перевірки інформації на предмет її відповідності дійсності.

Не менш важливим під час проведення лінгвістичної експертизи є достовірне роз'яснення значення слів. Наприклад, у *Новому словнику української мови* значення слова «негативний» тлумачиться таким чином: поганий щодо властивостей, якостей, призначення і т. ін., який не викликає схвалення, а заслуговує на осуд; протилежне позитивний; який не виражає схвалення чи позитивного ставлення до кого-, чого-небудь; несприятливий; те, що не викликає схвалення, а заслуговує на осуд; протилежний очікуваному. Поняття негативної інформації знаходимо у законодавчій дефініції відповідного юридичного терміна. Так, згідно з п. 15 *постанови Пленуму Верховного Суду України 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи»*, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, фізичною чи юридичною, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальновизнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо), діяльності, яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації [2, с. 146].

Таким чином, можна дійти висновку, що під час проведення судової лінгвістичної експертизи дуже важливо звертатися до нормативно-правових актів та наукової доктрини, передусім лексикографічних джерел. Для ефективного проведення дослідження та складання якісного висновку необхідно постійно ознайомлюватися з новими та згадувати уже відомі чинні законодавчі акти, нормативні документи, методичні рекомендації, наукові роботи та інші джерела інформації. Зважаючи те, що практика лінгвістичної експертизи вимагає її проведення в різних сферах життя, постає завдання удосконалення її правової основи. Щоб забезпечити доцільне вживання кожного слова, терміна необхідним є розроблення теоретичних і методологічних засад проведення відповідного експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Ажнюк Л. В. Лінгвістичне підгрунття юридичної визначеності. *Мовознавство*. 2013. № 5. С. 69–83.
2. Проценко Г. П. Визначення поняття «негативна інформація». *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф.* (2018 р., м. Київ): у 2-х ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч.1. С. 145–148.

Шуляк Єгор Євгенійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Ознамець Галина
Олександрівна*, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Мистецтво живого діалогу не зводиться до простого інформування, воно засвідчує здатність зацікавити співрозмовника, ввести його у світ власних почуттів і переживань, переконати у правоті власної позиції. Культура спілкування є невід'ємною частиною загальної культури людини. Нею можна оволодіти, можна виховувати її і вдосконалювати. Від культури спілкування великою мірою залежить результативність відносин між індивідами. Знання і дотримання її основних положень необхідні для кваліфікованого проведення будь-яких форм спілкування.

Тема «Культура ділового спілкування та її манери» є досить актуальною в наш час. Адже більшість навіть не замислюється над тим, що для ділового спілкування обов'язковим є не лише правильно підібрана фраза з ввічливих слів, а й певний одяг, правильна вимова й взагалі багато чого.

Ділове спілкування – це спілкування, яке просуває продукт, послугу або організацію; передає інформацію в межах бізнесу; або функціонує як офіційна заява компанії [1].

Ділове спілкування повинно відбуватись згідно з усталеними в суспільстві правилами і спрямоване на встановлення контактів та підтримку зв'язків між представниками різних ділових кіл. Такі правила фіксуються, оформлюються у вигляді протоколу, існують у формі усталених етикетних вимог, загальноприйнятих норм соціальної поведінки, у вигляді обмежень спілкування у часі тощо [2].

Культура ділового спілкування є цілісною системою елементів, яка охоплює зовнішню культуру, культуру мовлення, культуру почуттів, культуру поведінки, етикет.

Зовнішня культура – це видимі, візуально сприйнятті елементи, що характеризують особистість. При першій зустрічі з людиною, передусім звертають увагу саме на одяг. Якщо він свідчить про невибагливий смак, низьку культуру, неповагу до себе та оточення, то від такої людини мало хто сподіватиметься конструктивної співпраці. Мистецтво вдягатися полягає у виборі одягу, відповідного до певної ситуації. Першою вимогою є доречність. Кожний вид одягу має своє функціональне призначення. Так, джинсовий костюм зручний для туризму, відпочинку і недоречний у театрі чи на офіційному прийомі.

У дорогому костюмі не варто їхати на риболовлю. Недоречно також поєднання різностильових елементів одягу, наприклад до вечірньої сукні не пасують кросівки, а джинси – до класичного піджака. Ансамбль одягу – це гармонійне поєднання його елементів за призначенням, кольоровою гамою, стилем, пропорціями, елегантністю та зручністю, характером та віком людини. Кольорову гаму слід підбирати з урахуванням усіх деталей одягу. У костюмі можна використати не більше двох-трьох кольорів, а колір основної деталі повинен контрастувати з додатковими. У жіночому одязі контрастують червоний і білий кольори, червоний, чорний і білий, зелений і жовтий, зелений з коричневим тощо. Поєднання кольорів у чоловічих костюмах консервативніші, однак і тут можливі варіанти. Покрій ділового одягу консервативніший: однобортний або двобортний піджак, прямі штани. Обов'язкова для такого костюма краватка, відповідними мають бути тканина і кольорова гама деталей. Саме такого стилю має дотримуватись ділова людина [3.]

Культура мовлення – це володіння учасниками усного і писемного літературного мовлення, уміння використовувати зображувальні засоби мовного коду в різних умовах і сферах спілкування, відповідно до мети і змісту комунікації. Виявляється культура мовлення в умінні говорити і писати так, щоб особа правильно сприйняла інформацію і здійснила дії, яких очікує від неї автор висловлення чи тексту.

Мова завжди співвідноситься з людиною, тобто є засобом передавання думок, ідей, почуттів і для відправника, і для одержувача інформації. Для того щоб усно чи письмово висловитись, необхідно зважати на такі якості мови, як точність і логічність. Мова виражає і передає не лише думки, а й почуття, волю, стани свідомості, естетичні потенції особистості, умови спілкування [3]. Ділова людина у спілкуванні повинна: поважати себе як особистість, з повагою ставитися до всіх відвідувачів; усвідомлювати, що професійна репутація понад усе; цінувати співпрацю; пам'ятати, що розгубленість тільки компрометує ділову людину; бути терпимим до недоліків відвідувача [4].

Культура почуттів – це рівень розвитку, уміння особистості керувати своїми психічними станами, емоційними ставленнями до навколишньої дійсності.

У діловому спілкуванні культура почуттів виявляється в адекватності емоційних реакцій комунікативній ситуації, умінні точно обирати інтонації, експресивно забарвлену лексику і відповідно реагувати на неї, виявляти вмотивований емоційний резонанс, співпереживання. Почуття є продуктом життєвого, суспільного досвіду особистості, її спілкування і виховання. Культура почуттів формується у процесі спілкування з природою, з творами мистецтва, у праці, під час міжособистісних контактів. Це дещо більше ніж просте

дотримання прийнятих у суспільстві правил поведінки – етикету. Головним у культурі почуттів є змістове їх наповнення, тобто доброзичливе ставлення до оточення, зацікавлене і відверте співпереживання. Людські почуття і переживання демонструють взаємозв'язок етичної й естетичної поведінки індивіда. Наприклад, привітним, сердечним, доброзичливим поглядом можна підтримати, спонукати людину до натхненних дій. І навпаки, іронічний, нахмурений пихатий погляд образить і відштовхне [3].

Культура поведінки – сукупність форм поведінки людини у процесі спілкування, в яких виявляються певні моральні й етичні норми.

У процесі спілкування, культура поведінки характеризує духовний і морально-естетичний образ людини, який свідчить, наскільки глибоко й органічно вона засвоїла культурні надбання людства. Наприклад, повага до співрозмовника виявляється у ввічливості, делікатності, тактовності, в умінні цінувати чужий час. Обов'язковість з точки зору культури поведінки у спілкуванні означає своєчасність і точність у виконанні домовленостей, обіцянок, повернення позиченого тощо. Естетичну складову культури поведінки відображає вміння одягатися відповідно до обставин, а також міміка, манери, жести, які можуть приваблювати чи відштовхувати інших учасників спілкування [3].

Етику ділового спілкування можна визначити як сукупність моральних норм, правил та уявлень, що регулюють поведінку і відносини людей в процесі їх виробничої діяльності. В історії філософії, починаючи з Конфуція, сформульовані три основних принципи прийняття етичних рішень: принцип утилітаризму, в основі якого лежить бажання досягнення максимального блага для більшості людей; принцип дотримання прав людини, що націлений на захист честі та гідності кожної людини; принцип справедливості, що базується на забезпеченні рівних прав при розподілі відповідальності та благ.

Більшість керівників-стратегів керуються усіма трьома, намагаючись прийняти таке рішення, яке, наскільки це можливо, задовольнило б більшість людей, не утискало б прав жодного з них та було б справедливим відносно всіх. Людина з «ринковим характером» завжди знаходиться в стані протиріччя, характеризується роздвоєною свідомістю: з одного боку, вона піклується про максимальний прибуток будь-якими засобами, а з іншого – повинна нести соціальну відповідальність та керуватися загальнолюдськими нормами моралі і порядності [5].

Отже, кожна людина повинна знати культуру ділового мовлення та її манери. Без знання культури ділового мовлення, не будуть правильно функціонувати такі галузі, як освіта, бізнес, політика тощо. Знання і дотримання вище сказаного, необхідні для кваліфікованого спілкування.

Список використаних джерел

1. Ділове спілкування: проведення презентацій та написання звітів = Business Communication: Effective Presentations and Report Writing : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. Д. Красюк; Нац. банк України, Львів. банк. ін-т. Л., 2004. 143 с. Бібліогр.: с. 143.
2. Л.А.Дяченко, презентація для студентів заочної форми навчання на тему «Культура ділового спілкування».
3. Реферат на тему «Культура ділового спілкування сучасної людини». URL: <http://referatbank.com.ua/referat2.php?id=5146>.
4. Іржі Томан. Мистецтво говорити. К., 1999
5. Стаття на тему «Етика ділового спілкування». URL: <https://studfile.net/preview/5775199/page:93/>.

Наукове видання

УКРАЇНЬСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 25 листопада 2020 року)

Відповідальні упорядники: *Олена Шевченко, Віктор Корольчук,
Катерина Усачова*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 19.10.2020. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 11,5. Ум. друк. арк. 10,69.

Тираж 20 прим.
